A. H. TAMMSAARE

KÄRBES

NOVELL

KIRJASTUS A-S. „VARRAK“
TALLINNAS, 1924

KÄRBES

Samalt autorilt varem ilmunud:

Vanad ja noored. Jutustus. II trükk.
Kaks paari ja üksainus. Jutustused.
Raha-auk. Jutustus. II trükk.
Uurimisel. Jutustus. II trükk.
Pikad sammud. Novell. II trükk.
Noored hinged. Novell. II trükk.
Üle piiri. Novell. II trükk.
Poiss ja liblik. Novellid. II trükk.
Varjundid. Novell. II trükk.
Sõjamõtted. Artiklid.
Juudit. Näidend.
Kõrboja peremees. Romaan.
Pöialpoiss. Novellid.

A. H. TAMMSAARE

KÄRBES

NOVELL

KIRJASTUS A-S. „VARRAK"
TALLINNAS, 1924

O-Ü. „Vaba Maa“ trükk, Tallinnas.

I.

„On keegi siin?“ küsis Lutvei, kui ta kella üheteistkümne paiku esimest korda asemel virgus. Et vastust ei tulnud, siis naeratas üliõpilane oma küsimise üle, pööras teise külje ja mõtles uuesti uinuda. Aga ta ei saanud ega saanud tundmusest lahti, et keegi peab toas olema, ja ta kordas endist küsimist, juure lisades:

„Oled ehk sina, Tiksi?“

Nüüd kostis tasane naerukõhin.

„Ah sind võrukaela! Mina tunnen, et õhk pole puhas, aga vastust ei tule.“

„Mina tunnen ka, et õhk pole puhas,“ vastas naisterahva hääl. „Kus sa jälle oled olnud? Tuba nagu õllekeller.“

„Kas tõesti? Ei ma ise tunne midagi, pea ainult on pisut haige.“

„Lähed raisku.“

„Arvad sa?“

„Muidugi arvan.“

„Eksid ... ma polnud ju sugugi nii purjus.“

„Kust see õllehais siis tuppa on saanud?“

„Ei tea ... vist riietest ... istusime ju kaua.“

„Jälle Kulnoga?“

„Oli ka teisi, aga mina jäin muidugi tema pärast, ei saa t'ast lahti. Räägib teine vähe, heidab tühja nalja, aga ikka on tundmus, nagu peaks midagi tulema.“

„Oli tema ka purjus?"

„Tema ei joo end kunagi purju... Ma teen ju niisama: istun ja vaatan, kuidas teised joovad, kuulan nende rumalusi..."

„Ja rüüpad ise kaasa, eks?"

„Ainult veidi."

„Soo, või veidi. Aga ukse olid jällegi lahti jätnud."

„Pärani?"

„Ainult lukust."

„Siis pidin ma küll päris kaine olema."

„Vargad võivad sisse tulla."

„Võivad küll, kui nad nii lollid on: siit pole ju midagi võtta."

„Varastavad su enese."

„Mind valvavad kaitseinglid. Pealegi, ma pole ju kolme kopikatki väärt... Aga tule õige siia."

„Pole aega."

„Tule nüüd."

„Ütlesin, pole aega."

„Mis sa teed?"

„Parandan su..."

„Tean, tean", rääkis Lutvei vahele, „nad olid harude vahelt lõhki."

„Ka kuub närutab."

„Soo! Vaata kurja!... Oled juba ammugi siin?"

„Umbes tund."

„Ja aina nõelud?"

„Aina."

„Kust sa lappi said?"

„Lõhkusin kõige vanemad ära."

„Aga need ei hakka ju uute vanadega kokku."

„Mitte hästi, aga küllap käib, lapp ei paista kuue alt välja."

„Oled sina küll kuldne hing! Tule siia, ma suudlen sind selle eest."

„Ära sega."

„Ulata ainult käsi."

„Jäta mind rahule."

„Sõrmeotsadki."

„Võiksid veel uinaku magada."

„Väikesõrmgi, suudlen teda, tema küün õitseb, õis on valge, valge, nagu lumelill, eile nägin seda."

Neiu vaikib.

„Tule, ma palun," mangub noormees.

„Palud ja ise selili."

„Ei, küljeli."

Tiksi naerab.

„Sa ei tule?" küsis Lutvei otsustavalt.

„Ei", vastas neiu niisama.

„Ausõna?"

„Ausõna."

„Siis tulen mina sinu juurde."

„Oled sa hull!"

„Kuidas nii?"

„Sa oled ju . . . sul pole . . ."

„Mis mul pole? . . . Võtan vaiba ümber ja tulen."

„Aga uks on lukust lahti."

„Olgu."

„Mõni juhtub tulema."

„Mis võib inimene juhtumiste vastu."

„Kui tuled, jooksen ära, jätan riided parandamata."

„Riided võid parandamata jätta, seda usun, aga ära ei jookse sa mitte, ei raatsi."

„Häbemata."

Lühike vaikus. Siis hakkab noormees uuesti.

„Tule istu voodiservale ja õmble siin, ma tahan sind näha, tahan sind enese läheduses tunda. Kogu kehas on vastik tundmus, suus lääge maik . . .“

„Paras, joo rohkem.“

„Nagu oleksin midagi reostavat teind . . . Sinu lähedus peletab selle tundmuse.“

Tiksi naeris südamepõhjast.

„Sa naerad. Kas sa pole kunagi tähele pannud, et ma mõnikord sinu lähedust ihkan?“

„Mitte kunagi.“

„Valetad! Tule siia . . . palun, ole hea . . . Või oled pahane, et eile jälle jõin?“

„Muidugi olen.“

„Anna andeks! See on Kulno süü.“

„Või Kulno süü.“

„Kui teine kord end hoian, kas siis tuled?“

„Ei tule.“

„Sa oled halb.“

„Üks tingimus.“

„Hea küll.“

„Sa ei tohi mu tööd segada.“

„Ei sega.“

„Mässid enese ilusasti vaipa ja tõstad jalad vastu seina.“

„Olen nõus.“

„Käed paned ka vaiba alla.“

„Olgu nõnda.“

„Ainult pea on vaiba alt väljas.“

„Ainult pea.“

„Oota, ma keeran ukse lukku, pärast mõni tuleb.“

„Tiksi, sa oled hea.“

„Üks tingimus veel.“

„On uks juba lukus?"
„Lukus."
„Siis pole enam mingisuguseid tingimusi."
„Olgu pealegi, aga ma keeran ukse lukust lahti."
„Hea küll! Siis keelan mina sind oma riideid parandamast."
„Arvad, et ma sinu keeldu kuulan," ütles Tiksi, kes juba voodisirmi avausel seisis.
„Või veel!"
„Teine jalg on vaiba alt väljas, peida see kohe ära."
Noormees kuulas käsku. Neiu astus paar sammu edasi.
„Vaip kõrgemale kurgu alla, käed ära."
„Kas ma teistki ei tohi välja jätta?"
„Ei, nõnda mitte. Pane vähemalt särgikäis kinni, vaata, missugune su käevars on."
„Missugune ta siis on! Pisut villane."
„Või pisut! Ahvipoeg!"
Neiu istus sängijalutsile ja seadis end tööd jatkama."
„Istu siia poole . . . lähemale."
„Olen küll lähedal."
„Veel lähemale."
„See polnud kauba sees."
„Igal kaubal on oma pealis. Näed, ma ei ulata sind sõrmeotsagagi puutuma."
„Nõnda on hea", vastab neiu ja õmbleb edasi.
„Ei ole ju."
„On küll."
„Kus ta siis on, kui ei ole . . . Istu lähemale, tahan sulle midagi rääkida."
„Kuulen siiamaalegi."

„Tahan tasakesti rääkida."

„Räägi aga pealegi."

„Nihku natukenegi peatsi poole . . . siis jalutsis . . . sa tead ju, missugused mu jalad on . . . hullemad kui käed."

„Ma ei tea midagi."

„Pane tähele, pööran selja, kui sa lähemale ei istu."

„Ükskõik."

Noormees pöördubki asemel ja neiu istub samal ajal suure tüki peatsi poole, öeldes: „Head und!"

Teisel silmapilgul pöördub noormees uuesti asemel ringi ja tõmbab istuja ümber kõverasse kokku, teda oma keha poolringi asetades.

„Mis tingimus sul veel oli?" küsib ta siis.

„Ütle enne, mis sa tahtsid rääkida."

„Ei, enne sinu tingimus."

„Sina pead enne rääkima."

„Ei mõtlegi."

„Mina ka mitte."

„Missugune kiusupunn sa oled", ütles noormees häälel, milles tundus võdisevat tõearvamist nagu rukkiõietolmu sinetavas õhus.

„Tahaksin sind torgata", vastas neiu. Plikaliselt mänglevas toonis kuuldus nagu kevadise jääkirmetise murdeklirin ehmunud hirve jala all: üksikud kõlisevad pinnud pistsid, aga valu tegemata, ainult pisut erutades.

„Tiksi, mu Tiksi", lausus noormees andekspaluvalt ja koomale tõmbus keha poolring. Parem käsi tuli vaiba alt välja ja ulatas ümber peene plikalise piha. Pea kerkis padjalt ja huuled lähenesid töötavale käele. Aga enne sinnajõudmist seisis nõel neil otsapidi ees — sootuks väike, terav, haljas nõel. Huuled pea-

tusid — seda võis ainult aimata, mitte näha, nii silmapilkne oli peatus — ja siis vajusid nad käevarrele.

„Issand, kuidas ma ehmusin!“ karjatas neiu. „Said sa haiget? Puutusid huuled nõela? Näita siia!“

Ja ta haaras kärsitult noormehe pea ja surus mõlema pöidlaga alumist huult, kus väike verepisar nähtavale tuli.

„Eks olegi“, lausus neiu. „Paras sulle, paras! Hästi, hästi! Kes käseb puutuda! Seisa rahu, ütlen ma, aga kas kuulab. Hästi paras, hästi paras!“

Nõnda rääkides suudles neiu ikka ja ikka nooremehe huuli, kuhu iga silmapilk uus verepisar ilmus roosaka vistrikuna.

2.

„Su ninaots on külm“, naeratas Lutvei viimaks suudluste vahel.

„Ole vait“, vastas neiu ja laskis nooremehe pea padjale langeda.

„Tead mis? Topi õige mu pikavarrega täis.“

„Seda ma just tahtsingi veel ära tingida.“

„Ah nii! Ei, see ei lähe. Kõik muu, seda mitte. Sa tead ju, sina ei saa suudluseta, mina piibuta elada. Suudlused teevad suu vesiseks ja . . .“

„Ma torkan veel.“

„. . . piip tahedaks. Ja mõtle, kui kena see on: sina istud ja õmbled, mina pikutan ja popsutan, piibuvars kõveras rinnal, nagu mõnes perekonnaromaanis.“

„Tuba suitsu täis, suitsus mõnus õllelehk, sume nagu mõnes trahteris“, jatkas neiu jäljendatud toonil.

„Ole hea, too tubakat, ise ulatan piibu seinalt, siis räägin, mis lubasin.“

„Sa tarvitad mu uudishimu kurjasti.“

„See on ka ainuke kuritarvitus sinu vastu“, ütles noormees, kui neiu talle tubakakarbi rinnale pani ja ise voodiservale istus.

„Noh, kas saad juba hakkama?“ küsis Tiksi, kui Lutveil piip suus tossas.

„Varsti. Kui mõnusasti ta popsub!... Mõtlen nimelt oma piipude peale.“

„Heameelega peksaksin nad kõik puruks.“

„Mine ikka ä'ä räägi hullu juttu. Vaata, kui ilusasti nad seinal ripuvad. Ja kuipalju neis on mälestusi!“

„Ja luulet ning unistusi!“ osatas neiu.

„Päris tõsi — luulet ning unistusi...“

„Aga seda oled sa juba mitu korda mulle rääkinud.“

„Mis sest! Näed sa seda lepapuust totaga, vaarmarjapuust varrega? Vaata ometi!“

„Ma olen teda juba mitu korda vaadanud.“

„Vaata veel kord! See on minu esimene piip, moorkopp on ta nimi, temaga suitsetasin lepalehti ja sammalt. Kõige etem on põdrasammal... Aga selle teisega, millel külg läbi põlenud, sellega vedasin juba varastatud tubakat. Naabri karjane tegi selle, tema oli suur piibumeister, päris treial kohe...“

„Oli ta ka suur tubakavaras?“

„Ei, mina lõin tubakavarguses tema üle. Tema ostis tubaka, andis vahel minulegi, tema polnud ju karjapoiss, vaid karjamees, viiskümmend aastat vana, kõverate jalgadega, lööpas

kui vedrudel teine. Aga palju lapsi oli tal. Ma imestasin siis, kuidas küll vedrujalgsel niipalju lapsi võib olla."

„Enam ei imesta?"

„Ei, enam mitte, Kulno seletas asja ära."

„Soo, või seletas ära."

„Mehel olid viletsad jalad, ei pääsnud naiste eest putku, nii ütles ta."

„Ja sina usud seda?"

„Miks mitte. Aga lugu pole selles."

„Milles siis?"

„Vististi pean oma piipudest lahkuma, see paneb mõtlema. Isegi neid ei tohi enesele jätta, mis Nishnis laada ajal kalmüüklaselt ja Batumis türklaselt ostsin. Kõik pean ära andma, vähemalt kuhugi kasti laduma, silmade eest kõrvale, toast välja."

„Sa vaenekene küll! Missugune südametu seda nõuab?"

Noormees ei vastanud küsimisele, vaid ütles nagu edasi rääkides:

„Ja ühes piipudega lähed ka sina."

„Mina?" küsis neiu, jättis õbmlemise ja pöördus nooremehe poole.

„Sina, just sina. Sina oled veel suurem kurjus kui piibud. Aga need kaks kurjust on pea terve mu elu."

„Räägi mõistlikult, sul on midagi südame peal, räägi."

„Ütlesin juba kõik: sina ja piibud olgu läind, muidu pole mu riietest varsti närusidki järel!"

„Sa teed nalja."

„Ei, ma räägin tõsiselt. Neli aastat olen ümber logelend, veel laenata oleks raske. Sa tead ju, kust ma viimase ajani raha sain."

Tiksi nokutas pead.

„Aga nüüd pani Helene ultimaatumi ette: piibud ja sina või tema ja raha. Ei usu enam sõnagi, ei lase rääkidagi."

„Sina valisid muidugi raha ja tema?"

„Mõtlen alles, täna lõpeb tähtaeg, kõik on kindel ja korralik nagu veksel. Sellepärast see eilne õhtu nõnda läkski."

„Või nii."

„Pagan võtku, et ma niisugune vedelvorst olen, muidu saaksime hakkama. Raha ja mureta elu on ju hea asi, aga sina ja piibud."

„Peaasi piibud."

„Nanaa! Nõnda ma'i mõtle ju. Piibud on nali, aga sina, jah, mõni seda teab, mis sina oled. Kabe lugu, tahaksin veel logeleda, ükski aasta, viimane aasta, pärast on muidugi kõik otsas."

„Võta raha ja Helene, siis võid eluaeg lulli lüüa", ütles neiu toonil, milles helises murelik varjund.

„Eksid! Eksid raskesti! Niipea kui tema küüsis olen, algab töö. Ja mind tööle sundides mõtleb ta aina enese peale."

„Nagu sinagi."

„Jah, nagu minagi. Tema tahaks minu kaudu millekski saada, nüüd tähendab ta ju vähe või mitte midagi. Mis annavad need majaloksud? Nendega ei lenda ükski vanatüdruk kuigi kõrgele. Võiks ehk ainult pisut laulma õppida või klaverit soristama hakata."

„Ega sina ilmas ainuke mees ole."

„Ainuke küll mitte, aga minust kohasemat leida oleks raske. Mina olen otse kuldaväärt mees. Olen laisk, olen vaene, olen mõnusa elu armastaja, olen pehme ja järelandlik, olen ees-

märgita, olen iseloomutu, isegi liiga tark ei ole ma."

„Ja armastad trahteris istuda."

„Ka seda, aga see pole viga, see annaks naisele õigustes ainult paar silma ette. Helene selle vastu on hakkaja, tegev, auahne, püüdja. Ja kindel on ta kui raudnael, veel kindlam, see roostetabki, aga Helene ei roosteta, ei, seda pole loota. Meist saaks imeline paar. Jumala eest! Ta teeks minust, mis heaks arvab. Paneb ta mu advokaadiks, hakkan advokaadiks, teeb mu doktoriks, hakkan selleks, tõmbab mulle pastorikuue selga, ütlen jutlust. Sa ei usu? Tunned mind vähe. Kindel on, õppima paneb ta mu, ülikooli pean lõpetama, sildi üles seadma: advokaat või doktor nii ja nii, pastorihärra seal või seal kihelkonnas."

„Naljakas."

„Ära arva, nagu oleksin nii rumal, et ülikooli ei oska lõpetada. Nii rumalat inimest pole olemaski."

„Ajad naerma."

„Naerma ajab jah. Ja nüüd mõtlen: mis m'ust õige peab saama. Küsisin Kulnolt nõu, aga tema vastus oli juba ette teada: loe piibel kolm korda läbi, siis tead kõik."

„Aga sa ei viitsi lugeda?"

„Muidugi mitte, ennem jäägu kõik teadmata."

„Aga mina ütlen: küsi Helenelt, temal on raha, tema teab."

„Kulno ütles jälle, et kui ma piibelt ei viitsi lugeda, siis sinult peaksin küsima."

„Ütles ta seda?"

„Ütles: räägi Tiksiga."

„Näed, tema peab minust rohkem lugu kui sina.“

„Jah, aga mina armastan sind“, vastas noormees lihtsameelselt.

Neiu väike, õhedahuuline suu naeratas ja naeratus heitis imelise valguse tema kõhnapoolsele tõmmukale näole. Nagu oleks pilvisest taevast korraga päiksekiir tuppa vilksatanud, kaasa kandes armsust ja sooja.

„Küll oled sa alles laps“, ütles Tiksi kergelt ohates, „sa räägid armastusest, nagu oleks see lõbus ajaviide.“

„Seda on mulle vist naised õpetanud.“

„On siis nii paljud sind juba armastanud?“

„Ma arvan, mitte ainuski.“

„Kuidas nad siis õpetasid?“

„Mittearmastamisega. Esimene oli minust vanem ja targem, naeris palju, valged hambad, päris hiire hambad, lohukesed palgil, armastas lobiseda ja maiustada. Ma olin meeletu: ta sõi minu kompvekka ja schokolaadi ainult sellepärast, et talle tema sõbrannat meelde tuletasin, kes temalt peigmehe meelitanud. Aga seda sain liig hilja teada . . . kui kompvekid ja schokolaad juba söödud. Käisin siis kui märg kana . . .“

„Kaua?“

„Mitte väga kaua, sest varsti tuli teine. See oli minu vanune, ei ilus ega inetu, pisut kohmakas, värvita silmadega; nende pilkusid mäletan veel praegu . . . õhtuti, videvikul juhtus see . . . sa oleksid pidanud nägema . . . päris kollased olid nad mõnikord, nagu mustal kassil, kiiskavkollased. Püüdsin ta soove silmist lugeda ja unistasin kuuvalgel, aga pärast selgus: ma olnud tema peigmehe nägu . . . peigmees jätnud ta maha — värvita silmade pä-

rast. Esimest korda märkasin siis, et peigmehed on mõnikord pimedad ja rumalad."

„Ja millega lõppes?"

„Põlvitasin tema ees, avaldasin armastust. Siis ta ütleski: mul olevat tema endise peigmehe nina, seesama suu, naer, kõnnak, aga ometi ei olevat ma seesama. Oi seda tundmust, mis siis oli, oi seda alandusahastust!"

„Ja jällegi läks varsti üle?"

„Vististi, ei mäleta hästi. Aga püksa häbenesin peale seda, oleksin tahtnud nad jalast heita ja kõndida nagu lapsepõlves — pikas särgis, paljareisi, paljajalu ... Ja nüüd on Helene. Ka tema ei armasta mind, ta mõtleb ainult meheleminemise peale, kardab vanapiiga põlve, himustab akadeemia kodaniku naiseks saada, sest meil on need kodanikud alles moodis. Aga Helenega on kergem kui teistega: ta on mulle peaaegu ükskõik."

„Ainult kolm?" küsis Tiksi.

„Kas vähe" küsis Lutvei vastu.

„Nagu oleks ... sinusugusele mehele."

„Ongi rohkem olnd, need kolm on tähtsamad, need on jälgi jätnud."

„Ka Helene?"

„Se jätab, ma kardan, kõige sügavamad jäljed, see võtab mu hinge."

„So, nüüd on kõik korras", ütles Tiksi, tõusis voodiservalt ja pani riided toolile. „Aga kas sa üles tõusta ei tahagi?"

„Nii hea on pikutada ja mõtelda. Tule veel siia."

Neiu läks ja seisis voodi ees.

„Istu veel", ütles Lutvei neiu käest kinni hakates.

„Ei, ei, sa pead üles tõusma. Pea meeles:

piibud ja mina või raha ja Helene ning riided närustavad sul . . . kõik, kõik."

„Ja sina?"

„Mis minust nüüd."

„Oled pahane?"

„Miks?"

„Kurb?"

„Ei tea. Ehk ongi nõnda parem."

„Sa olid mulle hea."

„Ma andsin, mis mul oli . . ."

„See'p see ongi, see ajabki pea kirjuks . . . Sa oled hull tüdruk, kui tahad — rumal tüdruk . . ."

„Jätame seda . . . tõuse üles."

Ja kui noormees tema ümbert püüdis kinni võtta, tõrjus ta selle käed tagasi ja libises sirmi tagant välja.

3.

Lutvei tõusis voodist. Seni kui ta end pesi ja riidesse pani, istus Tiksi laua ääre, avas esimese juhtuva raamatu ja tegi nagu loeks ta.

Aga Tiksi ei lugenud, ta tegi raamatusse vahtides oma eluarvet ja ei pannud ainustki tähte tähele. Arve oli väike ja kehv, aga see oli ometi tema eluarve.

Ka temal oli oma lapsepõlv, kuigi linnaservas, kus umbsed toakesed, haisevad koridorid, tolmused või porised uulitsad, räpased mänguseltsilised, joobnud mehed, liiderlikud naised, pisielukad ja taudid, ka temal olid oma mälestused, unistused, paleused, püüdmised ja õnneviirastused; ka teda ümbritses kirev elu oma meelituste ja hukutustega.

Ah jaa! Esimene suur komistuskivi visati

talle teele juba siis, kui ta alles naiseks oli saamas. Veel praegu jooksevad kehal värinad selle peale tagasi mõeldes, õudne on seda mõtteski uuesti läbi elada. Pärast seda kartis ta mehi kaua aega.

Aga ta kasvas, nägi ilma ja inimesi, õppis sõbrannasid lähemalt tundma, sai teada, kuidas nad ühe või teise ehteasja omandanud, kes ostnud, kes kinkinud, leidis paremaid tutvusi, kuulis ilusamaid sõnu, nägi viisakamaid kumardusi, kübarakergitusi.

Himu tuli elurõõmude järele, avatlus tekkis pilkudest, käepigistustest. Võib olla, mõnest algmängust oleks võinud abielugi sigida, aga sel ajal sai ta üliõpilase Lutveiga tuttavaks ... varsti aastat poolteist tagasi ... ja see tutvus tõmbas kõigest olnust ja olevast kriipsu läbi. Siit vast elu alles algaski ...

Meeldis talle Lutvei? Tema juures oli hea olla. Himustas ta teda? Võimata oli talle keelda, kui ta midagi palus. Ja kui poiss viimaks ütles, et ta temale midagi ei või lubada, temalt ainult kõike tahab, siis, jah siis oli Tiksi pea raskeis mõttis nii mõnigi jumala päev ja silmad ei leidnud öösiti und.

Poiss tundus nii imelisena, võib olla sellepärast, et üliõpilane, ja et sõbrannad kadedusega Tiksi järel luurasid. Ehk oli kõiges pisut auahnust, uhkustamist, uudishimu, kiusakat jonni nende ees, kes Tiksi peale kõrgelt alla vaatasid. Kes teab. Aga siiski, kui poiss ise poleks nii olnud, kui ta poleks rääkinud, nagu Tiksiga seni keegi ei osanud rääkida, võib olla, Tiksi oleks nüüd juba mehel, sel suurel lukusepal, kes veelgi talle rahu ei anna, ja ta oleks ehk juba lapse ema.

Poiss rääkis ainult armastusest... armastuse pärast tulgu Tiksi. Nad olgu kui linnukesed oksal; lõõritavad, kui kõhud täis, istuvad nukralt, kui nälg.

Ja Tiksi läks kui linnuke, laulis kui linnuke, lõõritas ja keksis.

Kahetseb ta seda aega? Ei, aga ta on nukker. Ta on poisi riideid parandanud, särke lappinud, sukki nõelunud ja ühes sellega on ta iseennast sidunud... sidunud seal, kus ta vahetpidamata pidi kordama: ära looda, ära mõtle rumalusi.

Nagu oleks iga nõelapiste kahte elavat kehakude puutunud, nagu oleks iga silmatäis niiti siduvasse köide põimitud.

Ja nüüd... nüüd räägib poiss niisama lihtsalt nagu alguseski, räägib salgamata, varjamata, oletamatagi, et see neidu võiks valusalt tabada. Nagu poleks teda, Tiksit, kunagi olnud, nagu ei võidaks teda sugugi arvesse võtta, kui on tõsisemaist asjust juttu.

Ühele oli poiss sõbranna meeletuletuseks, teisele peigmehe vahendiks, kolmandale parajaks mehekandidaadiks, ja see kõik on tõsine asi. Tiksi tuli ainult armastusega, rääkis armastusest, laulis armastusest, naeris armastusest, mõtles ainult tema ja iseenese peale, aga see oleks kui lõbus nali, kui möödaminev ajaviide.

Tiksi ei süüdista, ei tee etteheiteid, o, Tiksi on Ludule isegi tänulik, sest ainult tema kaudu pääsis ta õmblustoast kontori kirjutusmasinaga lõgistama, aga Tiksi seisab ammulisuul, päranisilmil ja imestab kui laps. Nõnda on ta ilus: suuke kui puhkenud roos, silmad kui metskitse

silmad. Need tumenevad, lähevad niiskeks, midagi veereb palgile, sealt alla.

Ah, ta on ikka alles nii väike, oskamata ja usaldaja; iga vastutuleja võib temale liiga teha, üks armastuse, teine jõu nimel. Tiksi kannatab mõlema käes.

„Mis sa siis nüüd loed siin?“ küsis Lutvei sirmi tagant välja astudes. Aga silmi lauale heites imestas ta: „Sul ju raamat tagurpidi ees! Tüdruk, mis see siis tähendab? Su silmad märjad!“

„Juba on üle. Näed, naeran“, vastas neiu toolilt tõustes.

Aga pisarad ei peatanud.

„Tule siia“, lausus noormees neidu kaenlasse tõmmates. „Ära nuta! Mis parata, mis teha.“

„Jah, mis parata“, oli ka Tiksi nõus, kui silmad kuivaks jäid.

Sel silmapilgul koputati uksele.

„Kes seal on?“ küsis Lutvei.

„Majaperenaine“, kostis vastu.

„Silmapilk“, vastas üliõpilane, tõstis sõrme põiki huulile ja lükkas Tiksi ühes üliriietega sirmi taha voodiservale.

Siis läks ja avas ukse.

Proua Maasepp oli täna sõnakehv ja viisakalt pahane. Ta teatas, härra studioosus pidavat omale uue korteri otsima, sest tema ei võivat enam seda ilusat, sõbralikku tuba võlgu välja üürida. Vana üüriga, mis paari aasta eest saada, ei olevat kibedat, nii kui nii, üliõpilane on üliõpilane, aga enam ei olevat võimalik.

„Ehk kannataksite vähemalt algava poolaasta, proua.“

„Ei, seda ei või ma enam kuidagi. Üüriga, noh, sellega saaksime ju toime, aga on muud põhjused. Mul on laps majas ja teie eluviisid võivad halvasti mõjuda, oleme ju tuttavad. Teil käivad võõrsiks kõiksugu naisterahvad. Vabandage, ma ei taha teile etteheiteid teha, mul pole selleks õigustki, aga, nagu juba ütlesin, mul on laps ja tema vastu on mul kohused... ma olen ema.... Tema on noor, elus vilumata ja niisugused naisterahvad..."

Mõni seda teab, mis Tiksit liigutama ajas, aga voodi nagises pisut sirmi taga.

„Teie ei ole üksi?" küsis proua Maasepp. Ja kui üliõpilane kõhkeldes vastust otsis, tõttas majaproua temale appi, öeldes: „See on ju teie asi... Nii siis, ehk leiate omale kustki teise toa."

„Kui pea?"

„Mida rutem, seda parem, semestri algus on ju ukse ees."

Proua Maasepp lahkus, ilma et ta head päevagi oleks jätnud, sest voodi nagises veel kord.

Tiksi tuli naerusuul ja kikivarvil sirmi tagant välja ja vaatles Lutveid, kes keset põrandat seisis, selg tema poole.

„Ludu", sosistas neiu ja noormees pöördus ümber. Silmapilgu vaatasid nad tõsiselt teineteisele otsa, puhkesid siis naerma, kükitasid nagu ühise käsu järel maha ja hüppasid rohutirtsudena teineteise poole, kuni käed vastast ulatasid puutuma, kargasid siis püsti ja lõid käed kehade ümber, pigistades, muljudes. Tiksi jalad tõusid tuule ja tegid toas paar lendavat virru.

„Tiksi ja piibud on võitnud!" hüüdis noor-

mees viimaks. „Selle võidu mälestuseks ostan tingimata ühe uue piibu.“

„Ja mina seon varre külge lindi kuldtikandusega: Tiksi ja Ludu.“

Jällegi haarasid nad teineteise ümbert kinni ja keerutasid toas ringi.

„Ma võiksin kihla vedada, et nad sinu siiatulekut nägid“, ütles üliõpilane.

„Majaproua ise tuli mulle ju trepil vastu.“

„Sellepärast!“

„Ja mis nüüd saab?“

„Asjad paneme kohe kokku.“

„See käib üks, kaks, kolm.“

„Näed, mis hea, et mul midagi ei ole.“

„Väga hea“, naeris Tiksi ja asus tööle.

„Kui tuba ei leia, viin asjad võõrastemaija ja õhtul ise teaatrisse. Tuled ka?“

„Mis seal täna mängitakse?“

„Ei mängita midagi. Seal on täna koosolek.“

„Ah, koosolekud on igavad!“

„Aga see on tähtis koosolek: arupidamine, kuidas Andres Meriheina austada, tema sünnipäeva pühitseda, viiekümnendat sünnipäeva.“

„On ta seesama, kes „Armuvere“ on kirjutanud?“

„Seesama. Tal on ju veel hulk teisi raamatuid.“

„Tuleb ta ise ka koosolekule?“

„Ei vist, mis tema seal peaks tegema.“

„Ma jään parem koju, teen tööd.“

„Pühapäeval?“

„Näed, olen patune.“

Tiksi ümises laulda, kui ta Lutvei asju kokku pani. Ta oli rõõmus, nii rõõmus!

4.

Rahvast oli ohtrasti kokku tulnud. Kui Merihein ise seda hulka oleks näinud, vististi oleks ta vähemalt sisemiselt muhelema pakatanud: need kõik olid tema pärast koos, need kõik mõtlesid täna aina tema peale. Siin olid ajakirjanduse esitajad, asutuste saadikud, seltside asemikud, siin olid vanad ja noored, mehed ja naised; isegi väljaspoolt olid mitmed tähtsad seltskonnategelased pärale jõudnud ja ainult selleks, et arutada, kuidas meie kirjanikku ja luuletajat Andres Meriheina austada, tema mälestust jäädvustada.

Läbirääkimised kippusid pikale venima: liig palju oli ilusaid mõtteid ja ettepanekuid, liig palju ladusaid kõnelejaid, liig palju sõnakaid mehi, isegi naisi, keda taheti kuulda, ja raske oli valida, missugused sõnad teostada, missugune ettepanek tegevusega kehastada. Nii mõnelegi kõnelejale pidi koosoleku juhataja südamele panema, et ainet püütaks käsitada kitsamates piirides. Tõsi, koosolijaid huvitab küll vähemgi asjake, mis kaudseltki lugupeetud jubilaari puutub, kuid õhtu on lühike, küsimusi palju, arvamised nii kui nii lahkuminevad. Igaüks tahaks oma ettepaneku teostamist näha, arvab ju igaüks — selleks on muidugi loomulik õigus —, et tema kõige põhjalikumalt austatava looja elutöösse on süvenenud, tema vaimuga läbi imbunud.

Tõepoolest ulatasidki mõtteavaldused, soovid ja oletused nii eriavarusteni ja põhjendused tundusid ikka nii põhjendatuina, et kuldse kesktee leidmine ähvardas liugleda sinna poole võimalikkuse piiri. Kui üks soovitas kirjanikuga

läbirääkimisse astuda, et temalt kuulata, kas ta ehk nõus ei oleks oma teoste kirjastamise eesõigust võimalikult odavalt müüma rahvaraamatute väljaandmiseks, siis pani teine selle asemel ette Andres Meriheina nimelisi abirahasid asutada, niipalju kui meie väikse ja kehva rahva majanduslised võimed selleks vähegi küünivad. Varsti leidus neid, kes esimest ettepanekut täiendasid: määratagu kindlaks, milleks rahvaraamatute müügist saadud puhast kasu peab tarvitama. Leidus ka neid, kes teist ettepanekut püüdsid piirata: tähendatagu üksikasjalisemalt, kuhu, missuguste asutuste juure Andres Meriheina nimelised abirahad asetatakse, kes nende üle valitseb, neid välja jagab ja missugustes maistes piirides — Liivimaal, Baltimaal, kogu määratusuurel isaamal või veel laiemal pinnal. Keegi oleks tahtnud mõlemaid ettepanekuid ühendatuna näha: kindel olevat, et rahvaraamatute müümine võivat suuremat puhast kasu tuua — muidugi mõista niisugusel korral, kui lugupeetud jubilaar kirjastamise õiguse eeldatud sündsate tingimistega võõrandab, milles vaevalt juletaks kahelda, — sellepärast oleks huvitav austatud koosoleku arvamist kuulda, kas ehk just seda rahvaraamatute müügist saadud puhast kasu ei peaks abirahade asutamiseks tarvitama. Aga ei, niihästi ettepanekud ise kui ka esimese ettepaneku täiendus ja teise ettepaneku piiramine ning kahe ettepaneku liitmine ei leidnud kokkukõlalist poolehoidu. Muidugi — soovide, ettepanekute, arvamiste ja nende lisanduste, paranduste, täienduste, piiramiste ja liitmiste saatus kujunes võõraemaliseks. Juba virvendas pal-

jude näol, kes alguses nii sooje sõnu leidnud, tahtmata avalikkuse ette tükkiv tüdimus.

Uut elavust tõi koosolekule pelglik ja ootamata näpunäide, et austatud kõnelejad oma soovides ja ettepanekuis paljuid meeles on pidanud: õppivat noorsugu, hakkajaid kirjanikke, puudustkannatavaid noori kunstnikke, lasteaedu, heategevaid asutusi, Eesti rahvast, Eesti noorsugu jne. jne., ainult Andres Meriheina, kelle pärast täna siia kokku tuldud, jätnud nad nagu silmapaari vahele. Mõni teinegi kaldus, esimesest julgust võttes, arvamisele, et esitatud mõtetes tõetera ei puudu ja et jubilaari enese peale tänini tõepoolest kõige vähem mõeldud. Need mõtted leidsid küll kohe asjakohase selgituse ja õienduse, mis arusaadavaks pidi tegema, et kõik, mis täna räägitud, aina jubilaari puutub ja et kõik avaldatud mõtted nii või teisiti jubilaariga ühenduses seisavad, kuna ju ettepanekud ja soovid tema olemuse püsivamat osa püüavad jäädvustada, aga ometi hõõgus algatatud uus mõte kui süsi lees tuha all ja nii mõnigi sõnadepuhang ajas ta uuele lõkkele. Mõtte poolehoidjate vähemuse peale vaatamata kippus õhkkond tekkima, nagu peaksid siin alal kõigi soovid ühinema. Aga enamus oli kangekaelne ja seisukord ähvardas juba piinlikuks muutuda. Esialgsest ilusast üksmeelest ja leplikust vaimust puges jonnijuga läbi. Ühelmeelel valitud juhataja manitses kõnelejaid asja juure jääma ja tegi kaudse tähenduse — siiski küllalt arusaadava ja läbipaistva, — et otse häbistav oleks meie väiksele ja kehvale rahvale, kui niisuguses tähtsas asjas ei suudetaks vennalikult kokku leppida.

Juba puudutati küsimust, kas poleks ots-

tarbekohane asja kõigekülgselt läbiarutamiseks erikomisjoni hoole usaldada, kellele muidugi õigus jäetaks asjaomaseid inimesi heaksarvamise järel nõupidamisele kutsuda. Sellega olekski ehk tänane koosolek lõppenud, aga esitatud küsimus tekitas silmapilk teise küsimuse, nimelt: kas peab komisjoni kutsutud asjaomastel inimestel otsustav või ainult nõuandev hääleõigus olema ja kas tohivad nende seas esineda ka naisterahvad?

Siin oligi silmapilk, kus Kulno sõna palus. Seni oli ta stoilise rahuga lahkuminevaid arvamisi kuulanud.

„Ma imestan", algas ta („Imesta aga pealegi", vastas talle keegi üliõpilane tasa, aga küllalt valjult, et paljud seda kuulsid ja muigasid). „Ma imestan iseäranis nende üle, kes arvamist avaldasid, nagu oleks lugupeetud jubilaari täna õhtul kõige vähem meeles peetud. („Ohoo!" kuuldus kustki.) Ma imestan („Kui pagana kaua sa õieti imestad", sähvas endine üliõpilane, aga nüüd vastati talle sisistamisega) selle mõtte algatajate ajaloolise mälestuse lühidust, ringvaate kitsust."

Ja nüüd heitis ta linnulendlise pilgu India pagoodidesse, mis kaljusse raiutud; vaatles Assüüria ja Baabiloni kiilkirjalisi varemeid; esitas Egüptuse hierogliifilised püramiidid, kus ees keegi väejuhataja soldatitele hüüdnud: „nelikümmend tuhat aastat vaatavad meie peale alla", viis kuulajad pimedatesse, labürintlistesse katakombidesse, kus valgust kallab ainult juhatava munga värisev tuluke; näitas obeliske, kloostreid, kirikuid, moscheesid, vaatles kõike, mis ilmas püsivamat, jäädavamat, meeliülendavamat, vaimustusandvamat, usuäratavamat.

Ta rääkis ka korallidest ja maapinnakihtidest, mis esitavad elusate kehade varemeid, ta kõneles sipelgatest ja mesilastest, puudutades nende tööd ja toimetust, ta kõneles huvitavalt ja kaasakiskuvalt, sest ta kõneles ju soojast südamest ja vaimustusega. Silmis süttis ere tuleloide, suunurki piiras tagasisurutud võdin, mis rääkis sisemisest taltsutatud ärevusest, kui ta lõpetas:

„Mis räägivad meile kõik need pagoodid, kiilkirjad, püramiidid, katakombid, obeliskid, kloostrid ja kirikud? Mis õpetust jagavad meile ja tulevatele põlvedele maapinnakihid, korallid, mesilased, sipelgad? Kas ei esine igal pool sama maailma valitsev, tahaks öelda, maailma loov kogumline seadus, mille ees nõtkutavad põlvi jumalad ja inimesed, elevandid ja eeslid, taimed ja kivid? Üksik kaob, hulk jääb; üksik hävineb, tema töö püsib; elav vaim taganeb, põrm võtab võimust. Inimene kui indiviid närtsib, kuigi ta lõhnaks Saaroni lillena; inimene tuleb põrmust ja läheb põrmu, aga tema mälestus jääb, lehvides meile ammugi kustunud aegade rüpest; kunstnik unub, aga tema tööd jäävad meile raudvarana, võiks isegi öelda, vanavarana, mis on kõige kallim vara; mõtleja peaaju kustub, langeb olematuse piiridesse tagasi, aga mõte jääb, pannes liikuma uusi mõtteid. Kas hoolitsesid vanad greeklased väga oma mõttetarkade eest? Eks ei pidanud kõige suurem neist kihvtikarika tühendama. Ja eks ei olnud just Jumala valitud rahvas see, kes oma prohvetid taga kiusas, neid vangitorni heitis, ja ehk ei surnud kõige suurem ristisambas kahe röövli vahel, kuna tema teetasandajal naine tantsis pea otsast. Niisugune on ilma-

seadus, niisugune on see keerdtrepp, mis juhatab igaviku regioonide poole. Sellepärast — unustagem maine põrm, mis olemuse püsivamale osale on sagedasti linnupaelaks, varitsevaks silmuseks; unustagem, mis kardab päikepleeki ja tuleleeki ja andugem ühelmeelel selle jäädvustamisele, mis inimese õigustab nõudma igavikku: muretsegem mälestuse eest. Vaaraodele ehitati juba nende elupäivil hauakambrid, mida nüüdsed põlved küllalt ei jaksa imetleda; Rooma keisrid panid juba troonile astudes oma mälestussammastele aluse ja meie esiisad istutasid poja sündimisel tamme, nagu valmistaksid nad juba mähkmeis surma vastu, aga meil ei juleta sellest niitsatadagi, mis tulema peab ja mis on iga elava organismi maine osa. Üürike on inimene, kaduv tema ihu, möödaminev liha ja veri, nukralt juhuslik tema ergukava, kus heliseb mänglev vaim ja peab küllastavalt sädelevat rõõmupidu surematu hing. Muretsegem siis hinge eest, päästkem unustushõlmast igavene vaim. Kui soovitakse odavate rahvaraamatutena jubilaari töid välja anda, siis on see ilus, aga oleks veel ilusam, kui rahvaraamatutest saadud puhas kasu millekski niisuguseks otstarbeks määrataks, mis otseteed ja võltsimata igaühele meie Andres Meriheina meele tuletaks. Mitmesugused abirahad on väga kiiduväärt, aga kas poleks veel kohasem nende asemel Rahvusliku Kultuuri Liidu juure ühist kapitaali asutada, mida enne lugupeetud jubilaari surma tarvitada ei tohiks. Loodetavasti kogub selleks kurvaks, kuid paratamata silmapilguks üsna kenake ümarik summa, mis kadunu mälestuse jäädvustamise palju otstarbe-

lisemalt võimaldaks, kui ükskõik missugune või ükskõik kui suur abiraha."

Enamus hõõrus healmeelel jalgu, sest kõikiühendav sõna oli nooremehe huulilt libisenud, ettepanek oli nagu koosolijate südamest räägitud. Vähemus sisistas ja palus sõna, et omakorda imestada eelkõneleja ettepaneku üle, mis vähem ega rohkem ei sisaldavat kui soovitust, et juba nüüd, lugupeetud kirjaniku eluajal, tema hauasamba heaks hakataks raha korjama. See olevat enam kui pentsik, see olevat otse ennekuulmata. Kui aga see ettepanek siiski enamuse poolehoidu võitvat, jääks ainult veel üks soov üle: võetagu ka puusärgi lauad arvesse, sest ka need on paratamata.

Kulno palus uuesti sõna, tähendades, et hauasammas ja puusärgilauad olevat vastuvaidleja leidus. Tema ettepanek puudutab ainult kapitaali asutamist, mille otstarbe Rahvusliku Kultuuri Liidu peakoosolek Andres Meriheina surma puhul kindlaks määrab. Pentsikuna võivat see mõte ainult neile tunduda, kes peale tänase päeva ainustki päeva ei tunne ja kes üksikute indiviidide ning sugupõlvede kaduvuse üle kunagi pole järele mõelnud, rahuldust leides ainult silmapilksest ainelisest igapäevsusest. Kui aga arvatakse, et tema ettepanek ainult hauasamba peale sihtivat, siis olgu tähendatud, et kogutud kapitaali, näiteks, väga hästi võidaks kirjaniku üksikute teoste kokkukorjamiseks, väljaandmiseks ja nende ilustamiseks tarvitada. Niisamuti võidaks selle kapitaali abil kõik suusõnalised teated kokku koguda, mis lugupeetud luuletaja ja kirjaniku kohta rahva seas liiguvad. Korjandus peaks saama põhjalik ja kõigekülgne, ta peaks lugupeetud

autori iga vähemagi iseloomujoonekese kokku kandma, olgugi mõni neist ei tea kui uskumata. Uskumata joonekesed põimivad kogukujusse muinasjutulõimi, aga missugune mälestus oleks jäädav, kui ta ei muutu muinasjutuliseks? Kõneleja arvab, Andres Meriheina sarnaste rahvapoegade elu valgustamiseks ei suudeta kunagi liig agarad, liig varmad ja liig usinad olla.

Vähemuse mehed vaatasid küsivalt üksteisele otsa, kehitasid õlgu ja ei mõistnud muud paremat teha, kui saalist lahkuma hakata: nende pind oli täiesti kõikuma löönud. Juhataja küsis, kas keegi veel sõna soovib, ja kui koosolek vaikis, treis ta Kulno ettepaneku pisut ümarikumaks, siledamaks, kenamaks ja pani ta siis hääletusele, paludes neid püsti tõusta, kes vastu on. Kõik jäid istuma, ainult üks tõusis püsti ja see ainuke oli kõigi imestuseks — Kulno ise.

Saalis tundus kõhelemine.

Naljalehe „Viripilli“ toimetaja palus juhatajat härra Kulnolt küsida, miks ta ise oma ettepaneku vastu hääletab.

„Ma tegin ju nalja“, vastas Kulno sellekohasele küsimusele.

Saalis kuuldus toolide nagin.

„Kumb oli nali, ettepanek või tema vastu hääletamine?“

„Ettepanek muidugi.“

Toolid nihkusid kolinal paigast. Kogu saal oli ühine „mh.“

„Palun austatud koosolekut vabandada“, rääkis Kulno edasi, „mu nali läks täiesti luhta, temast ei saadud aru. See oli halb nali.“

Üldine nõutu ärevus, naer, välkuvad silmad.

„Kas see noorhärra ei ütleks ometi, keda tahab ta naeruvääriliseks teha, kas iseennast, lugupeetud kirjanikku, auväärt juhatajat või Eesti rahvast, kelle asemikkudena siin koos oleme?“ küsis keegi soliidne noorepoolne vanahärra lõkendaval näol.

„Lugege piibel kolm korda läbi, siis teate kõik“, vastas Kulno ja sammus ukse poole.

Need sõnad rabasid viimased pidemed, röövisid saalilt aru. Toolid mürisesid, inimesed kargasid püsti, vehklesid kätega, karjusid läbisegi, tahtsid nagu kuhugi minna või midagi teha, aga ometi jäid nad paigale, kuna sel silmapilgul, kus Kulno ukse avas, hüüded kajasid.

„Välja! Häbemata! Jõmpsikas! Lurjus!“

Kui Kulno puhvetisse jõudes üksiku laua ääre istus, värisesid tal käed ja meelekohtades tuikas uimlevalt. Ta istus küünarnukid laual, pea käte vahel, ja ei pannud tähelegi, et vähemuse mehed temale muigavaid, nöökavaid pilkusid saatsid.

„Olid sa arust ära?“ küsis keegi tuttav.

„Vististi“, vastas Kulno, ilma et pead oleks käte vahelt vabastanud.

Aga enne kui nad rohkem jõudsid rääkida, tormas Lutvei sisse, vaatas puhvetis ringi ja Kulnot nähes ruttas ta tema juure ning karjus:

„Sa oled siin! Mõtlesin, ega sa terve nahaga ei pääse. Sa oleksid pidanud nägema!“ Ja tuttavate poole pöördudes ütles ta:

„Vara tulite alla, kõige paremast jäite ilma!“

Küsimisi sadas kui vihma, satuti ärevusse, hakati liikuma; lauad kolisesid, klaasid kõlisesid, räägiti läbisegi, naerdi, räägiti jälle ja noormeeste summ piiras Kulnot, kes jäi endiselt

sõnakehvaks, nagu kardaks ja häbeneks ta häälekõla, häälevärina kaudu seda paljastada, mis tema siseilmas ikka alles möllas. Ta pidi kõik oma jõu kokku võtma, et enese üle valitseda ja rahulikuks jääda. Nagu tammi taha oli kõnesid kuulates naeru ja pilget, ennatut mõnitust, isegi kirglist viha kogunud, aga ikka hoidis teda mingisugune hukutav iha tagasi, kuni viimaks plaan valmis, mille lõppu ta algusel isegi ei osanud ette aimata. Ta tahtis ainult rääkida, ta pidi südant kergitama, aga iga öeldud sõna sai nagu seemneks, millest tõusis uus mõte, kujunes see ootamata asjakäik, mis sõpru ajas pead raputama ja vaenlasi käsi hõõruma, kuni lõpupööre kõik uperkuuti paiskas. Sündmused kasvasid tal üle pea ja ta ei osanud muud teha, kui aga koosolekult lahkuda.

Kui ta rahulikumaks saades selle peale tagasi mõtles, mis saalis oli räägitud, siis ei tulnud tal tõepoolest midagi iseäralikku meele, mis tema tegu oleks õigustanud. Esitati päris harilikke ettepanekuid ja soove, tehti sedasama, mis niisugustel koosolekutel ikka tehakse: räägitakse ja vaieldakse, vaieldakse ja räägitakse. Aga rääkimise viisist, sõnade toonitamisest ja kaugeleulatavatest mõttelendudest imbus aimdus, et ükski ei räägi autori pärast, keda mõeldud austada, vaid kõik mõtlevad aina iseenese peale, tahavad ettepanekute ja soovide aupaistel iseennast valgustada. Siiski, selletaolist oli ta varemgi märganud, ometi polnud ta oma suud paotanud. Miks tegi ta seda siis täna? Miks laskis ta enda tühise sõnakõlinaga erevile ajada, miks tekkis just täna temas see pilkevimm, millest ta pidi vabanema maksku mis maksab? Oli ehk põhjuseks liigne raa-

matute taga istumine viimastel päevadel ja puuriv mõttetöö, mis riisus ööselgi rahu, või andis hoogu ammune tutvus Meriheinaga? Aga mis siis, kui ka tema enda teo osalisekski kihutajaks oli sama isiklik edevuskirg, milles ta teisi süüdistas?

Kulno tuju hakkas langema. Kõik kippus paistma tõepoolest halva naljana, seda halvemana, mida enam endine äritus sumbus. Ta oleks ehk lobisejad seltsimehed sinnapaika jätnud ja tähelpanemata välja pugenud, et koju minna, aga takistusena astus Merihein sisse. Temale vastu tõtates ja teda oma lauda kutsudes, lisas ta juure.

„Sain jälle kord seatembuga maha."

„Tähendab, olid inimlik", muigas Merihein.

„Väga! Ainult sinu nahal."

Mõne sõnaga seletati asi.

„Kahju, et ma ise ei võinud pealt kuulata", ütles Merihein.

„Ta rääkis hästi", kiitis Lutvei, „mina ei saanud midagi aru."

„Arvad, et ise sain", ütles Kulno. „Paiskasin ju kõik segi ja alguses oli mul lõpust niisama vähe aimu kui teistelgi. Kõik valmis kõnelemisega."

„Ja kõik unus kõnelemisega", ütles Merihein.

„Nagu õnnestanud armastuskiri", vastas Kulno, kelle meeleolu juba tõusma hakkas.

Saalist tuli uusi nägusid puhvetisse ja ikka veel korutati olnud vahejuhtumist. Kulnot ja Meriheina ühes nähes arvas nii mõnigi, et nad ühe mütsi all mängivad.

Meeleolu täielikuks rahustamiseks söödi ja

joodi. Jutt kaldus muude asjade peale ja Lutvei sai mahti Kulnole teatada:

„Täna viskas Helene mu uulitsale."

„Ometi viimaks. Käis ta isiklikult?"

„Ei, ema."

„Tähendab, kaotas lootuse ja kannatuse."

„Tähendab."

„Millal kolid?"

„Juba viisingi asjad võõrastemaija."

„Ohoo! Asi oli palav?"

„Tiksi aitas jahutada."

„Oli tema seal?"

„Lappis parajasti mu püksa."

Kulno naeris.

„Su asjad on halvad, veered mäest alla."

„Pole viga. Tiksi rõõmustab."

„Ära ehita midagi naiste rõõmu peale."

Nad vaikisid. Siis küsis Kulno:

„Kust sa kolimisraha said, sul polnud ju kopikatki?"

„Tiksi andis."

„Ja sina tihkasid võtta? Häbi ei olnd?"

„Mitte põrmugi."

„Sa tead ju, kuipalju ta teenib, tead ka, et ta rahal paremaid kohti on kui sinu taskus."

„Ei tulnd meelegi."

„Näed, kus õnnelik iseloom", ütles Kulno nüüd Meriheinale Lutveid tähendades.

„Olete ehk luuletaja?" küsis Merihein noormehelt.

„Pole tänini selleks aega saanud", kõlas vastus.

„Tema on ikka rõõmus, ikka rahul, miks peaks ta luuletama", ütles Kulno. „Tal on kindel usk, et ta ka punase krossita ikka ulualuse ja ninaesise leiab."

„Teie usk on palju väärt, härra Lutvei, ja et ta praegusel raskel silmapilgul kõikuma ei lööks, teen teile ettepaneku: tulge minu juure. Mul on küll üksainus tuba, aga temal on kolm soppi ja nõnda on mul kokku neli tuba, kõik tühjad, peaaegu päris tühjad. Kõige suuremasse soppi võiksite teie asuda, mina ise olen väiksemas, päristuba jääb ühiseks saaliks. Üüri ma ei taha, üüri asemel toote oma mureta meele."

„Arvad, et veel midagi teha saad, kui temaga ühes elad", ütles Kulno.

„See'p see ongi, et ma mitte midagi ei tee," vastas Merihein.

„Olen nõus", ütles Lutvei. „Millal võin kolida?"

„Veel täna öösel, kui soovite."

„Tore! Kulno, on sul raha, peame uue korteri ristsed ära."

„Peame need parem uues korteris", arvas Merihein. „Kutsuge veel mõned seltsimehed."

„Tohib ka naisi olla?" küsis Lutvei.

„Ainult noori", vastas Merihein. „Mida kergemeelsemad, seda paremad."

„Siis tuleb Tiksi ka", ütles Lutvei.

„Kes on Tiksi?" küsis Merihein.

„Saladus", vastas Kulno. „Suur saladus! Kui näed, siis usud."

„Mis sa vanainimesega veel mängid", muigas Merihein.

„Kes luuletajaid teab", naeris Kulno vastu.

6.

Järgmisel hommikul krägiseval sohval virgudes kuulis Lutvei, et Merihein kellelegi ütles:

„Jääte ehk täna pisut kauemaks, noorhärra tõuseb, tahab süüa."

Ja siis kostis, et keegi uksest välja läks.

Lutvei sirutas käe, mõtles vestitaskust kella võtta, et vaadata, mis aeg on, aga tal tuli meele, et kell on pandimajas.

Tuba oli õige jahe. Aga külma oli Merihein juba magama heites ette kuulutanud, kui ta kõik, mis tal soemat käepärast, Lutvei juure toolile ladus. Helene majas oli soem.

Noormees katsus uuesti uinuda, aga uni ei tulnud. Üles tõustes küsis ta talitajalt:

„Mis kell on?"

„Ei tea, härra viis kella kaasa."

„Minul on seisma jäänud."

„Eks ta üheksa peal pea olema, härra läheb ju kell kaheksa ametisse."

„Mis ta teeb?"

„Ta on ju kirjutajahärra."

Viimast sõna ütles naisterahvas teatud lugupidamisega ja lisas juure:

„Ega härra enne õhtut tule, lõunat sööb ta väljas. Vahel ei tule ta õhtulgi, alles öösel. Kella kaheksaks ajan priimuse keema ... see jahtub niisama."

„On härra rikas?"

„Eks härrad tea ise paremini", naeratas naine.

„Ah siis härra tuleb alles õhtul kell kaheksa?"

„Jah, kella kaheksaks panen priimuse üles."

Ka Lutvei otsustas mitte enne tulla kui alles õhtuks. Aga läks teisiti. Kella kahe paiku tabas ta Tiksit uulitsal ja sellele tahtis ta oma uut korterit näidata. Ehk küll neiu vastu punnis, vabandades ajapuudusega, ronisid nad

ometi üles katuse alla, et silmapilgukski sisse astuda.

„Mis! Sa ei ela ju üksi!“ karjus Tiksi üle ukse tuppa astudes, kuna näol kerge pettumus lehvis.

„Ei, keegi teine on ka.“

„Kes?“

„Arva.“

„Kulno.“

„Mine ikka, sa tead ju, kus Kulno korter.“

„Aga kes siis? Ütle!“

„Kuula ja imesta: Andres Merihein.“

„Mis? Merihein?“

Tiksi kargas noormehe külge kinni.

„Tema ise“, vastas see.

„Kulno olnd ju eila tema vastu häbemata.“

„Kes seda rääkis?“

„Linnas räägitakse.“

„Soo, siis oled ka sina juba seda lugu kuulnud, ainult pisut vööriti.“

„Ja kuidas sina siia said?“

„Seda tahaksin isegi teada. Vististi mõjus selleks Kulno kaasa, tema on Meriheinaga hea tuttav.“

Tiksi käis ja uuris nurki ja urkaid. Viimaks ütles ta:

„Teil on neljatoaline korter.“

„Merihein ütles, temal olevat ühetoaline korter.“

„Kuidas nii?“

„Tal olevat üks tuba, mida nimetab saaliks, ja sel toal on kolm soppi. Vaata isegi, et lugu nii on. Mina elan ühes sopis ja see on aupärast köök, pliitki sees. Kui köögis keedame, haistame keedise magusat lõhna saalis ja kõigis soppides ja kui Merihein oma sopis magab, siis

kuulen mina tema luulelist norskamist."

„Noriseb ta valjusti?"

Seda Lutvei ei teadnud ja sellepärast jatkas ta endist seletust:

„Tuleb aga keegi õueuksest, siis toob ta saali kahmaka värsket keerdtrepi aroomat. Ma arvan, lust on siin elada, lust süüa, lust juua, lust magada, kõige suurem lust võõraid vastu võtta."

„Sinu toal on ju oma väljakäik", rääkis Tiksi nagu tähendusrikkalt rõõmustades, kui nad sinna saalisoppi jõudsid, kus Lutvei ööd oli maganud. Krägiseva sohva asemel seisis nüüd juba raudvoodi madratsiga, mille nähtavasti passinaine Meriheina käsul oli muretsenud. Noormees tundis kirjaniku vastu korraga iseäralikku õrnushoogu, aga kui ta siinsamas Tiksile lähenes, siis ei mõistnud ta enam, kuulus see ootamata tundmustevaling tõesti Meriheinale või Tiksile.

„Ära puutu", kurjustas neiu, ehk ta küll ise sedasama tundis, mida ta noormehegi pilgust ja liigutusist aimas. „Ma pean kohe tööle minema, sasid mu juuksed ära."

„Tead, Tiksi, meil tuleb varsti pidu."

„Mis pidu?"

„Ristsed."

„Siin?"

„Just siin, uue korteri ristsed. Sina tuled ka."

„Ei mina tule."

„Muidugi tuled. Merihein ütles: naisi võib kutsuda, aga ainult noori ja mida kergemeelsemad, seda paremad."

„Ja mina olen selleks paras?"

„Üsna paras. Tead, pane omale need pruunikad riided selga."

„Need on ju vanad."

„Ei tee viga, aga need hakkavad. Ma armastan neid riideid, nendes on midagi sinust enesest, sinu liigutustest, sinu lõhnast. Oled neis nii naljakas, kerge ja kärmas. Tahaksin sind peopesal tantsitada. Mõnikord tuleb niisugune imelik tundmus, hakkaks kas või kuu ja päiksega ratast viskama."

„Mu kuu, mu päikene", naeratas neiu noormehele ligi nihkudes. Aga siis küsis ta järsku teisel toonil: „Millal pidu on?"

„Pole veel kindel, aga varsti, neil päevil."

„Kes pidule tulevad?"

„Meie omad, mehed, võib olla ka naised."

„Kulno ka?"

„Muidugi."

„Teda ma'i taha."

„Mis sul tema vastu on?"

„Kardan teda."

„Ta on ju hea poiss."

„Aga mina kardan. Mitte just, et kardan, aga siiski. Mäletad, kui ta meile esimest korda metsa ääres vastu tuli, me läksime, tead, sinna, see oli algusel."

„Mäletan . . . noh?"

„Juba siis pelgasin teda. Tal on niisugused silmad."

„Või silmad?" naeris Lutvei. „Vaata ette, tal on silmad."

Trepist alla minnes oli Tiksi ütlemata rõõmus, jalad aina tantsisid tal. Tema pidi pidule minema Meriheina juure. Kahju ainult, et Ludu seda pruunikat kleiti armastab, tema ise paneks enesele kõige paremad, kõige uuemad riided selga, kas või atlassiidi leerikleidi.

7.

Kui Lutvei pool üheksa paiku oma uude korterisse läks, istus Merihein õhtulauas, aurav teeklaas, paar pudelit ja paar väikest klaasi ees.

„Ootasin ja mõtlesin, ega te tulegi", ütles Merihein ja lisas juure: „Asuge aga lauda."

Üliõpilane täitis käsku ja lahke peremees küsis kätt pudelite poole ulatades:

„Punast või valget?"

Lutvei viivitas vastusega.

„Soovitan punast, eht Prantsuse oma, otse aamist lastud, tempimata, solkimata, tutvuskaup, vabrikuhind kuus rubla pudel."

Klaasid kallati sätendavat punast täis. Kui mehed nad laualt tõstsid, et huultele lähendada, hüüdis Merihein:

„Stopp! Näete!"

Kärbes istus viinaklaasi serval.

„Vaata kurja", ütles üliõpilane, jaanuar, aga tema elab."

„Elab! Näete, kuidas maitseb ja pead silitab! Hea, väga hea! Kus mehel nina! Nii pea kui pudeli avad, kohe platsis. Aga muidu, ei tee asjagi, istub ahjusimsil või laes."

Kärbes jõi ja Merihein ei seganud teda, vaatles ainult.

„Ehk aitab juba", ütles ta viimaks, „teiselt klaasilt võid jällegi matti võtta."

Ta puhus, aga kärbes ei hoolinud; tudises, aga jalgadega klaasiservast lahti ei lasknud, lendu ei tõusnud.

„Näete, kus julgus, vahvus, karakter! Nii on ta igakord, kui pudeli avan. Siit võite õppida, missugune võim on alkoholil. Pimestav

võim! Tuhat silma, aga ükski ei näe, kuus jalga, ükski ei jookse. Minu kõrval on ta joodikuks õppinud."

Merihein tõstis klaasi huulile, aga kärbes ei pelganud.

„Päris purjus teine", ütles Merihein natukese aja pärast kärbest vaadeldes, kui see tema käele lendas ja pead ning keha jalgadega triikis.

Juba üle kuu oli Merihein kärbest vaadelnud. Alguses tegi loomake vanapoisile ainult nalja, aga varsti hakkas ta tema vastu huvi tundma, tema järel igatsemagi. Kärbes oli üksi nagu temagi. Väljas raksus pakane, tuiskas lumi ja tuul vuhises saalisoppides, aga kärbes elas ja lendas. Õhtuti harjunud viisil lauda istudes ja pudelilt korki võttes, vaatas Merihein ikka ringi, kas ehk kärbes ei ilmu. Ja kui loomake kohe ei tulnud, võttis Merihein ka teisel pudelil korgi pealt, katsudes, kas ehk uus lõhn kärbse peiduurkast välja meelitab.

Oli kordi, kus Merihein harilikust rohkem juues kärbsega kui arusaajaga juttu hakkas ajama. „Vaata maiasmokka", ütles ta, kui kärbes klaasiservale lendas. „Siiski, mu armas, see on puhas kaup, suurtsugu märjuke, raudteel ja aurulaeval sõitnud, Champagnes tapitud, hinge all hoitud, sisiseb ja susiseb, kui kraani avad. Näed, mis kultuur tähendab: sinagi, kärbes, võid eht Prantsuse veini juua. Ja kus? Kas mõne miljonääri, vürsti või hertsogi palees? Vale! Andres Meriheina juures, kolmandal korral, puust majalogus, katuse all, kus vingub tuul. Tead sa, kes on Andres Merihein? Kahju, et sa meie lehti ei loe, seal on kõik olevad ja olemata asjad sees, loe kui piiblit."

Mõnikord sai ta üksi lauas istudes oma

vaikses igatsuses imelikult nukraks ja siis rääkis ta kärbsele nõnda: „Joo, mu armas, et ööselgi rahu saaksid, homme on uus päev, uued mured. Või tahad, et sa ka päeval joobnud oleksid, et kogu elu poleks muud kui õnnis uni? Hea küll, võin sulle viinaklaasi ahju ääre panna. Sinu, mu kärbes, võin ma alati täis pidada, teenin ju ligi sada rubla kuus. On sul sugulasi või tuttavaid, siis too nad siia, ka need panen täis."

Ajuti unustab Merihein, et talitaja alles siin, ja hakkab selle kuuldes kärbsega juttu vestma. Alguses pelgas naine seda juttu, aga nüüd ainult naeratab ta kuulatades. Tal on hea meel, et ta kärbest esimesel parajal juhusel maha ei löönud, sest nüüd on vanapoisil ometi keegi, kellega ta räägib. Aga imestama peab ta, kui ruttu kirjutajahärra „täis jääb" ja kui imelikud tujud tal siis peal käivad. Merihein ise arvab, et ta enam ammu, ammu pole purjus olnud, ainult enam-vähem rõõmsasse tuiju satub ta ajuti. Ta nimetab end mõõdukaks karsklaseks ja kipub arvamisele kalduma, et temast lõpuks päriskarsklanegi võiks saada, kui aga olud sobivad oleksid, mäletab ta ju õllel ja viinal aastate eest palju avatlevama lõhna ja palju maitsvama maigu olevat kui tänapäev. Seda meele tuletades lausub ta endamisi:

„Olen hellitatud. Hellitamine sünnitab kõiksugu hullud pahed. Küll oleks temp, kui karskuskirg minusse hakkaks. See oleks väga halb pahe, see oleks vooruslik pahe."

Ja kärbse poole pöördudes küsib ta:

„Saad sa sellest aru? Sa triigid ainult pead ja selga, nühi vahel ka kõhtu, küllap siis märkad, kus varnas ilm nabapidi ripub, kus elu

roomab. Elumadu on naba ümber keerus. Igal mehel oma madu, mõnel mehel tervelt seitse, aga ikka kõik naba ümber. Küsi naistelt, nemad teavad seda. Vaata, ninaalune alles liimendab, aga juba aimab . . . A! Ometi kord võtad kõhu käsile. Nõnn, nõnn! Tubli! Sinust saab asja. Soo, nüüd mine ilusasti magama, ahi on soe, põõna hommikuni . . . Jajah, mõnel mehel on tervelt seitse elumadu naba ümber ja niisugune läheb ikka taeva . . . ühes madudega. Seal toovad nad pojad, igaüks seitse poega ja need mässitakse jällegi mõnele õnnelikule naba ümber, kuni ta taeva jõuab. Ainult luuletajatel on ikka üks madu, suurtel luuletajatel üsna väikene, pärissuurtel pisitillukene, na kapsaussi suurune, geeniustel polegi. Nemad ei saa kunagi taeva, neil puudub taevamadu..."

Kord nägi Merihein kärbest uneski. Ta vilas mööda nägu, puges harvadesse habemekarvadesse, sealt vuntsidesse, ninaalust sedavõrt kõdistades, et Merihein aevastama hakates unest virgus ja muigades teisele küljele pöördus. „Kärbse niru", lausus ta, „ei anna ööselgi rahu", ja uinus uuesti.

Aga unekärbes ilmus jällegi, silades nüüd peas ringi. Ta algas oma jooksu keset paljast pealage, aga kordkorralt venis jooksuring suuremaks ja ühes sellega suurenes ka paljas pealagi: kärbes jooksis juuksed peast, ainult kõrvajuurikatel leidus veel harvu udemeid. Kübara pidi väga sügavale pähe vajutama, et paljast nahka varjata. Aga kärbes vilas ja vilas, nagu tahaks ta viimased karvad kärpida. Merihein äigas käega üle pea ja ärkas uuesti, aga enam ei naeratanud ta.

Niisuguseid ja muid lugusid mäletas Meri-

hein enesest ja kärbsest noilt päevilt, kus nad alles kahekesi elasid. Tulevikus oli neid kolm: tema, kärbes ja üliõpilane. Pisut kahju oli Meriheinal läinud päevadest, pisut nagu muret tulevaste pärast. Ehk ei saa enam endiselt oma ette suikuda, vaadeldes ilma ja inimesi, mäletades kirevaid ja halle päevi. Väljas vingub tuul, tuiskab lumi, aga pole kedagi, kes sõna lausuks, kes eksitaks mõtteid isegi meeletuilt radult. Aga mis teha, mis parata. Ajuti tekkis igatsusvimm noorte muretuse järel, tahtmine ümbritseda end nägudega, kus puuduvad alles hierogliifilised elukirjamärgid, kuulda mahlaseid häälehelisid, tunda lõkendava liha, hõõgava vere tukslevat mängu. Noored teevad ju nooreks, muretud muretuks.

Niisugusel igatsuse silmapilgul oli Merihein Lutveid oma juure kutsunud. Tema kaudu pidid ka teised noored tulema. Aga esimesed päevad uue kaaslasega tõid Meriheina ellu vähe muutust. Hommikul kodust minnes jäi noormees alles magama ja õhtusöögiks ilmus ta harva. Ehk kuigi ta tuli, siis oli ta sõnakehv, unistades oma asjust, millest ta Meriheinaga ei tihkanud rääkida. Ainult üks oli kindel: kui Merihein varemalt kaks klaasi jõi, ühe enese, teise kärbse terviseks, siis joodi nüüd ikka vähemalt kolm, sest joojaid oli ju kolm: üliõpilane, kirjanik ja kärbes. Aga Lutvei ei saanud nähtavasti sellest naljast aru, mis peitus Meriheinal kärbsega jutuajamises. Sellepärast polnud neil kunagi kärbsest pikemat juttu, kui järgmine:

„Kuidas teda küll kevadel tunda, kui teised tulevad“, lausus kord Merihein kärbse kohta.

„Kas ta kevadeni elab, sureb ehk enne viina“, vastas Lutvei.

„Aga kui elab...“

„Siis punane lõng kaela.“

„Kärbes võiks arvata, et teda tahetakse võlla tõmmata.“

„Noh, siis värvime ta ära.“

„Ehk viskab vedru...“

„Meil on ju loodusteadlased, nemad määraku värv ja värvimisviis.“

„Õige, õige! Ja põhimõttelikult ei võiks teadusel kärbse värvimise vastu midagi olla.“

„Mitte midagi.“

„Puudlid ja eeslid pritsitakse lõhnaveega, miks siis kärbest ei või teaduslikul alusel värvida.“

„Aga värv peab eht olema, see on ainuke ehtsus kahe- ja mitmejalgistes.“

Ja kui Merihein sai klaasid täidetud — täna juba viiendat või kuuendat korda — tühendati nad värvitud kärbse, või nagu joojad ütlesid, kultuurkärbse, tulevikukärbse terviseks.

8.

Lutvei oli paar korda uue korteri ristseid Meriheinale meele tuletanud, aga, ikka põikleva, ootava vastuse saanud. Nähtavasti seisis tal pisut südamel viiekümnes sünnipäev, mida seltskond tahtis austava meeletuletusega pühitseda. Laiemate ringkondade tähelepanelikkus kõditas veidi auahnust, äratas isegi lootust mõnesugusteks kõrvalisteks sissetulekuteks.

Selle peale vaatamata ei saanud Merihein

tumedalt aimatud tundmusest lahti, mis lausuma ajas: „Tehku mis tahes, kui nad vähemalt mu enese rahule jätaksid.“ Mitte et tal õnnesoovid ja käepigistused vastumeelt oleksid, et ta rõõmu ei tunneks sätendavaist silmest, liigutatud meeltest, sisemiselt õigustatud ilusatest sõnadest. Ei, seda mitte! Aga ta teadis, kui temale avalikkuse ees peaks lähenetama, siis teevad seda need, kes teda ja keda tema vast kunagi pole huvitanud, liigutanud ega mõistnud, mõista tahtnudki. Õlitatud nägudega, salvsõnad keelel, tulevad need, kelle osavõtmine saab piinaks, austamine mõnituseks, kiitus pilkamiseks, meelitussõnad nukraks irooniaks ja kelle kruvitud õnnesoovidele pead vastuseks otsima piinava häbitundega sepitsetud tühje sõnu, kui ei taha talitada viisakuseta. Nad tulevad ehk mustis ülikonnis, sabakuubedeski, torukübarad käes, nad tulevad seltskonnapäraste kumarduste ja kõnekäänudega, nagu ainult selleks, et veel kord toonitada, kes on nemad ja kes on tema, Andres Merihein. On nad kunagi teda omavääriliseks pidanud või on nad kunagi temas seda sädet oletanudki — arvamisest või usust rääkimata, — mida nad nüüd näivad austavat? Kui ta teaks, kui ta mäletaks. Nüüd tulevad need, kellele tema ise ja tema tööd ükskõik on olnud, tööd, millede eest veel praegugi ajuti peab noori ja vanu hoiatama. Eks ei ole pidanud ta ikka kõrval seisma, nurka surutud nende iseteadlikust ettetükkivusest, kel eestkostjaks koolitunnistus või ainult suurem sissetulekki! Ta tegi tööd, ta kannatas puudust, ta rändas nukrusradu, ta rääkis inimestele igatsustest ja ideaalidest, aga see ei õigustanud teda millekski.

Seltskond, kes teda nüüd mõtleb austada, seisis temast kaugel ja kõrgel. Ainult nagu mõnesugusel kohusetundel, naiselikus uudishimus või kirjanduslik-kunstilises edvistamises läheneti mõnikord temale. Leidus neidki, kes pidasid end sedavõrt huvitavaks ja isiklikult erakorraliseks, et arvasid võivat kirjanikule ainet pakkuda, juba ette rõõmustades, kuidas Meriheina uuem töö aina nendest räägib ja kuidas tuttavad vahetavad pilkusid, lausuvad tähendusrikkaid sõnu.

Nõnda mõtiskles Merihein oma sünnipäeva eelõhtul, kui trepil korraga sammude summ müdisema hakkas. Ukse avamisel tulid sisse noormehed — üks, kaks, kolm... seitse, kaheksa, luges Merihein — ja üksainus naisterahvas, seegi väike.

„Tutvustage endid ise“, ütles Kulno kaaslastele, „ainult pidage meeles: pidukuningannal on eesõigus.“

Nende sõnadega võttis ta Tiksi käest kinni ja viis ta Meriheina ette.

„Siin on Tiksi“, ütles ta ja neiu poole pöördudes lisas ta juure: „See on nüüd see Andres Merihein.“

„Ah see ongi see suur saladus?“ imestas kirjanik.

„Seesama.“

„Kui väike on teie suur saladus!“

„O, see väike on suur“, kiitis Kulno, „peab õige vaatlemispunkti valima. Aga häbenes, ei tahtnud teine tulla.“

„Soo? Häbelik saladus“, ütles Merihein, kellele neidu nähes nagu midagi ammu-ununut ja ammu-olnut meele tuli. „Ja rohkem polegi? Tema on ainuke meeste seas?“

„Meil pole rohkem saladusi", naljatas Kulno, ilma et seletama oleks hakanud, miks rohkem naisi ei tulnud.

Kui kõik külalised Meriheinaga juba tuttavad olid, ütles Kulno:

„Tulime Lutvei uue korteri ristseid pidama. Või on ehk sinul midagi selle vastu?"

„Mine ikka! Aga miks ette ei teatanud, nüüd on hilja, kauplused pannakse kinni."

„Kauplusi pole tarvis, meil on juba kõik käes", vastas Lutvei.

Ja nüüd otsiti eesruumist kaasatoodud pakid välja. Leidus võid ja leiba, juustu ja sinki, saia ja vorsti, keelt ja angerjast, sprotte ja sardiine, mitmet tõugu pudelid, isegi nuge ja kahvlid, klaase ja teelusikaid — terve rändav puhvet. Pärast avati õueuks ja sealt tagant tõmmati paar korvi sisse, mis pudelid täis.

Meriheina raskemeelne tuju hakkas hoopis päiksepaistelisemale maad andma.

„Ja nüüd, mu härrad, tööle!" hüüdis Kulno. „Aga kui tahate, et kõik hästi läheks, siis võtke õpetust ja kuulake Tiksi sõna."

Priimus pandi uuesti susisema, ämbriga kolistades mindi hoovi pealt kaevust vett tooma, kapist otsiti taldrikuid, lõigati sinki, viiliti leiba, määriti võid, lobiseti, naerdi, vaieldi, heideti mõtteta nalja. Paar noormeest olid kuued seljast heitnud ja särgikäised üles käärinud, nagu ootaks neid mõni teab missugune köögitöö, aga tõepoolest seisid nad kõrval ja ajasid tasakesti juttu. Lutvei tuba muudeti puhvetitoaks. Pliidile, mida Merihein kunagi ei kütnud ja mille õõnsust talitaja prügikastina tarvitas, laotati hea kord paberit ja nõnda sai temast puhvetilaud, kuhu sööginõud, juustu-

tükid, vorstiveerukad, leivakanikad ja sardiinikarbid läbisegi laoti.

Ruumi täitis priimuse, toiduainete ja seinal rippuvate piipude lõhn, sest juba oli Lutvei oma kalli varanduse ilusasse korda asetanud. Piipusid oli mitmet tõugu ja mitmest kaliibrist ja igal piibul pidi Lutvei enese tõendust mööda oma lõhn olema. Iga piip pidi elama oma isiklikku elu, mis on täis kogemusi, mälestusi, isegi unistusi. Igal piibul olid oma erinevad välimised tunnused ja sisemised, või nagu Kulno ütles, hingelised omadused, mis võimaldasid tema tundmise kas või tuhandete omasuguste seast.

Merihein vaatles noorte tegevust ja toimetust, kuulas nende naeru, kisatsemist, lobisemist, vahetas ühe või teisega mõne sõna. Ristsete algus meeldis talle.

Varsti võidi einelauda asuda. Lutvei püüdis teenija ning kättekandja kohuseid täita, oli ta ju oma inimene. Tiksi toetas teda, ehk küll ühiskonnas arvamine valitses, et kuningannalikkus, s. t. majesteetlikkus enam maitsemises kui alamate või kodanikkude orjamises peitub. Hakkas tundmus, nagu peaksid need kaks noort mingisugust rõõmupidu intiimse elu tähendamiseks, nii kodused ja nõukad olid nad üheskoos.

Söömisega tuli ruumidesse iseäralik vaikus.

„Küll musivad, küll jahvatavad“, ütles Kulno tasakesti Meriheinale, „kuuled, kui sõnakehvad.“

„Söömine toob ikka tõsised elumõtted“, vastas kirjanik.

„Jah, söömine, iseäranis aga joomine on püha talitus.“

„Päris palvetamine. Oled ehk tähele pannud, kuidas kassipoeg hiire kallal hakkab urisema ja vasikas joogiämbris sarvita peaga mükslema? See tuleb autundmusest, vagaduse valingust.“

„Vist küll. Inimene on sellest tundmuste hiilist, sellest esialgsest vagadusest kultuuri tõttu nii mõndagi kaotanud: tema ei hakka söögilaual igakord mükslema ja urisevast palvest ei pea ta enam kuigi suurt lugu.“

„Ilm läheb päev päevalt kurjemaks“, arvas Merihein.

9.

Pärast einet hakkasid tühise lobisemise hulka kostma elukained ja tõsised hääled. Alguses satuti vaidlusse usu ja teaduse vahepiiride ning nende ulatavuse üle. Siinsamas riivati ka surematuse küsimust, sest täis kõht hakkab ikka igaviku peale mõtlema. Küsimus oli kusagil seltsis kõneaineks olnud ja seal teravaid arvamiste lahkuminekuid sünnitanud, iseäranis nooremate seas. Nooremad need nüüdki olid, kes nokkapidi kokku läksid.

„Kui ma klaasiga vastu lauda löön, siis ei tarvitse mul seda uskuda, vaid ma tean seda“, rääkis Mänd ägedusega ja kolistas klaasipõhjaga laual.

„Mitte midagi ei tea sa“, karjus Säga vastu, kes kaldus metafüüsika poole.

„Kuidas ei tea?“

„Muidugi ei tea. Meeli ei või usaldada, nad veavad ka kainemat ninapidi. Kindel on ainult mõte, aga just seda kindlat ei saa tõestada, kõige kindlamat ei saa kunagi tõestada. Mõte

on vaimu laps, aga kes võib öelda, mis on vaim või kas teda üldse on. Seda võib ainult uskuda."

„Kui sa ei tea, kas see klaas on olemas või mitte, siis luba, ma löön temaga sulle pähe, nõnda saad teada ja päris kindlasti."

„Pähelöömine ei tõesta midagi. Klaas kui ka pea, isegi minu valutunne võivad olla meeltepettus. Nõnda lööksime ainult kaks pettust, kaks eksitust vastastikku, millest tekib kolmas."

„Eksid oma seletusega", segas Kulno vahele. „Kui me klaasi olemasolemist ei tea, siis tähendab — meie usume. Niisama: kui ei tea, kas on pea või mitte, siis vähemalt usume, oleme harjunud uskuma, et igal inimesel on harilikult ikka pea. Kui nüüd klaas ja pea kokku lüüa, siis lööme kaks usku kokku. Huvitav, kumb usk oleks kõvem, kas pea või klaasi usk."

„See tuleb sellest, missugust pead ja missugust klaasi ustakse", arvas Merihein.

Aga niisugune mõttepööre ei rahuldanud kumbagi poolt ja vaidlus kestis edasi, ilma et oleks võidud selgusele jõuda, kuhu välja püüti. Ei rahuldanud see mõttepööre ka Kobru, nõndanimetatud mõttetarka või Kõva P-d, pisut vimmas, lüheldast, laia suuga, iseteadlikku üliõpilast, kelle veidi hiinlaselikkuist silmist paistis ikka põlgus, kuna huuled halvakspanevat naeratust vingutasid. Ta jõi klaasi tühjaks, pani selle valjult lauale ja kiskus vaikselt ja venitavalt, nagu endamisi läbi hammaste:

„Põrsad niisugused!"

Need olid Kõva P harilikud sõnad, kui ta juba „käest oli saanud." Enam purju jäädes tuli paar teist p-ga sõna juure, mis olid esime-

sest veel rasvasemad ja pehmemad. Need sõnad tõidki talle nimeks Kõva P. Alguses avaldasid mõned imestust, et Kobru ainult kõva-p-lisi sõnu tarvitab, leiduvat ju Eesti keeles pisut pehmemaidki väljendusvahendid, aga need kuulsid järgmise seletuse: „Peaasi on sõnade toon, modulatsioon, muusika, mitte tähendus. Tähendus on juhuslik ja võib mõnikord roppuski saada, muusika pole aga kunagi ropp, halvemal korral ainult pikant. Mis puutub mõtlejasse asjade juhuslikkus? Tema nõuab jäädavat. Muusika on sõnas jäädav, igavesti helisev ja voolav. Sellepärast jätke tähendus, kuulake muusikat.“ Ei tea, mis mõjus, kas Kobru sõnade muusika või mõtteteaduslik jäädavus, aga nüüd ei pandud tema kõvu p-sid enam millekski, ka kõige pehmemaid mitte.

Kobru lahutamata kaaslaseks oli pikk, sihvakas noormees, tagasihoidlik, pelglik ja häbelik nagu mõni metsataluplika. Vähemgi asi võis ta kõrvuni punastama panna ja vaevalt sai ta siis mõne segase sõna küsijale vastatud. Mõlemad, Kobru ja Taavet, olid „metsikud“, elasid ühes, käisid teistega vähe läbi, piirasid end mingisuguse saladuslikkusega ja kandsid stoilise ükskõiksusega oma ühist nimetust Säts ja Tuss, ilma et oleks püüdnud teada saada, mis kumbki on. Varemalt oli katseid tehtud neid seltsidesse meelitada, aga ükski meelitus polnud avatlevaks saanud. Ainult põhjust andis ta Kobrule veel kord läbi hammaste võristada: „Põrsad niisugused!“ Üks ja teine kord kisti nad ometi kaasa, nagu ainult selleks, et Kobru kõvu p-sid kuulda ja Taaveti häbelikku naeratust näha.

Noorte vaidlusi kuulates tulid Meriheinale

noorepõlvepäevad meele. Mis teadis tema nende aastais? Mis oli ta lugenud, õppinud, kuulnud, näinud? Seal vehkleb kätega poisikeseohtu noormees, pealmisel huulel vaevalt tärkav karvaude, aga juba räägib ta kõiksugu teooriatest, õpetustest ja arvamistest niisuguse kindluse ja vaimustusega, nagu oleks ta kõige selle üle aastad otsa pead murdnud, juurelnud, uneta öid kannatanud. Mõttes vaidleb ta ilma suuremate vaimudega, paiskab nende vaated uperkuuti, pilkab, naerab. Võib olla, mõne aasta pärast ironiseerib ta oma tarkuse üle, aga mis sest. Ometi on ta inimsoo mõtete ja paleuste ümber lennanud, ta on ideaalide ja unistuste kõrguselt vaadelnud ilma ja inimesi juba iseteadliku elu lävel.

Nagu oleks Kulno Meriheina mõtteid aimanud, ütles ta:

„Kuuled, üliõpilane teab kõik. Mida noorem, seda targem, seda vähem mõistatusi. Aga oota, las läheb ellu, siis tunneb ainult ussirohtu ja „Issa meiet."

Vaidlejad olid juba marksismi ja kodanluseni jõudnud, aga ikka ei pääsnud nad usust ja teadusest, nagu sulaksid need küsimused kõik üheks.

„See pole kellegi marksism!" karjus Mänd Sägale.

„See on kõige puhtam marksism," vastas Säga, „sest marksism on lõpuks niisama õnnis usk, nagu usk Buddhasse, Kristusesse või Muhamedissegi."

„Lollus!"

„Usu, siis pole lollus."

„Uskumine ise oleks siin lollus."

„Siis on ilmas ainult lollid elanud."

„Marks ei uskunud ja Darvin ei uskunud, nemad teadsid, püüdsid teada."

„Marks ja Darvin olid kõige õigeusklikumad inimesed ilmas."

„On siis nii tähtis, kas keegi usub või mitte või kuidas ta usub?" küsis Merihein vahele. „Eks ole ükskõik, kas Marks ja Darvin usus või usuta töötasid, peaasi et nad töötasid."

Aga noormehed olid teises arvamises: neil olid tähtsad just põhimõtted, piirid.

Merihein jättis nad nende põhimõtete juure ja läks laua ääre, kus Kulno istus. See ei armastanud enam vaielda, nagu varemalt, aastate eest. Siis oli ka tema seletanud, oli püüdnud oma mõtteid, arvamisi ja vaateid maksma panna, aga ta oli aja jooksul iseeneses ja teistes märganud, et põhimõte on ainult mõte, et mõte on ainult sõna, et sõna tuleb aimest, et aime tekib muljest, tundmusest ja et tundmuse vastu on iga sõna, iga mõte, iga põhimõtegi võimetu, olgu ta avaldatud vaidluses või jutluses. Ta oli näinud, et vaidlus midagi ei seleta, lepita ega liida, vaid ennem segab, lõhub, veel enam nokkapidi kokku ajab. Kõige paremal korral oli ta vaidlusega ikka ainult tundmusi äratanud, lõbu valmistanud või haiget teinud, mis on mõnikord kõige veetlevam lõbu. Pole ainust mõtlejat ega mõtet, pole ainustki õpetajat ega õpetust, mida kakski mõistaksid täiesti ühte moodi, sest inimeste tunded ja tundmused erinevad nagu nende näod, hääled, sõrmeotsadki. Iga räägitud või kirjutatud sõna on ainult vääritimõistmiseks kõige parajam. Vaielda võiks ehk matemaatika vormlitega, sest need on tähenduses kindlamad kui lihtsamgi sõna.

Laua ääres, kus istusid ka Kobru ja Taavet, kaldus jutt loomise ja luule poole. Aini näis, nagu avaks Taavet just praegu oma neitsiliku suu ja ütleks midagi, räägiks kaua ja vaimustusega, pildudes hingeerutuse, vaimujoovastuse sõnu, aga ei, ta ainult naeratas häbelikult ja palgile tekkis mänglev puna. Kobru võttis klaasi, ulatas selle kokkulöömiseks tema poole ja vaikides jõid mõlemad.

Lutvei ja Tiksi olid istmete puudusel puhvetituppa läinud ja sinna voodiservale istunud. Nagu kuldnokad kevadel, kui isa kasti suu ees ema kõrvale puuoksale istub, et vilistada ja säristada, nihkusid ka noormees ja neiu teineteisele lähemale ja nende pead kippusid kokku.

„Ta on hoopis teistsugune kui arvasin", rääkis Tiksi Meriheina mõeldes.

„Missugune ta siis pidi olema?"

„Ei tea missugune, mitte aga niisugune."

„Sööb ja joob nagu muudki inimesed", naeris Lutvei.

„Hoia aga sina ennast täna", kurjustas Tiksi.

„Miks? Olen ju kodus, kui küll saab, poen magama."

„Ja mina? Minu peale sa ei mõtlegi, kui jooma hakkad?"

„Joo kaasa. Tõepoolest, teeme täna lõbusa õhtu. Oled sa kunagi purjus olnud?"

„Ei."

„Siis katsu täna. Võta meestest eeskuju. Meriheinal on head, mis sinule maitseb. Mul on tundmus, nagu peaks midagi hullu tegema."

„Mina ka tahaksin, et midagi muud tehtaks. Aina vaidlevad, nagu oleks selleks kokku tulnud. Igav hakkab."

Nõnda rääkides tõusid nad voodiservalt ja läksid teiste juure ja loomise ning luule vaidlust segas Lutvei hüüe:

„Selle peale jõid vanad roomlased!“

10.

Tõsisest jutuainest sai tühine naljatamine, sõnadega pallimäng, teravmeelsuse ja vaimukuse võistlus. Ainult need, kes revolutsioonist ja evolutsioonist naisküsimuseni olid jõudnud, rääkisid alles tõsistel ja kõrgendatud häälil.

„Kuulete“, ütles Merihein, „niipea kui jutt naisi puutub, saadakse kohe ägedaks. Isegi naistepõlgajad kaotavad nende pärast rahuliku meele.“

„Naine on ilma piripott!“ hüüti valjult, nii et vaidlus nurgas soiku jäi.

„Naiste huulil ripub ilm!“ vastati niisama.

„Ilm ripub nabapidi metskuldi kihva otsas“, arvas Merihein, kuid nii tasa, et seda keegi ei kuulnud.

„Naine on kõige ilusam!“

„Naine on kõige vägevam!“

„Naine on hippopootamuse kõrval Looja suurem imetöö“, kiitis ka Kulno, „sest mõlemate ramm puhkab nende lõugades ja hirmus jõud peitub nende niuetes. Aga ma arvan, ennem taltsutab mees hippopootamuse kui naise.“

„Elagu naised!“

Klaasid kõlisesid kokku. Tiksi ja Taavet punastasid, Kobru kiskus läbi hammaste: „Põrsad niisugused!“

Sagedamaks läksid korgipaugud, karjuvamaks hääled, valjemaks naer. Räägiti läbisegi,

üks ei kuulnud ühte ega teine teist, ei räägitudki selleks, et keegi kuuleks, vaid ainult, et aga rääkida, sõnu teha, häälitseda. Juba kostis esimene laul, pisut argselt, pisut katselikult ja otsivalt. Aga sellest oli küll, et kõigile meele tuletada: oleme laulja rahvas. Oleme väike ja vilets rahvas, aga oleme laulja rahvas, nagu ajaks just viletsus laulma, sest kui muud enam midagi üle ei jää, siis laulda võib ometi. Ja hõõguvate kehadega palavaks köetud ruum põrises karedatest häältest, lauljate häältest.

„Kus lauldakse, sinna istu maha“, ütles Lutvei. Aga enne kui ta oma ütlust sai lõpetada, sähvas Kulno vahele:

„Sest seal on rahumaa.“

„Just minu arvamine“, jätkas Lutvei. „Sellepärast, igaüks, kes rahu armastab, võtku seinalt piip ja tõendagu oma armastust teoga. Ainult — kõige pikema varrega saab Tiksile, see on kõige lahedam, ei aja läkastama.

„Ei sega rahu“, lisas Kulno juure.

Ettepanek võeti tormiliselt vastu. Piibud kisuti seinalt ja topiti tubakat täis. Toolid ja lauad lükati mürinal nurka ja suitsetajad istusid ringis põrandale. Tiksi asetati ringi keskele, Merihein pani tema piibule tule ja sellest pühitsetud tulest pidid kõik teised piibud osa saama: ilmas tohtis ainult üks algtuli olla ja see oli rahutuli. See tuli ei põleta, kõrveta ega hävita, vaid ainult soendab, sigitab, tekitab ja annab magusat lõhna — rahupiibu lõhna. Tema loova tagajärjena ilmub ilus must pigi, mis on püha, sest ta tapab kihvtisemagi mao, parandab haudunumagi varbavahe.

Kõik popsisid tões ja vaimus. Rahusuits

tõusis taeva poole, peatudes valgeksvärvitud lae all.

„Sülitama ajab“, kaebas Tiksi tasa ja see katkestas rahumängu. Unustati rahu ja rahutuli, naer ja sõnad läksid parvedena lendu.

„Jah, rahu on üks kallis asi, aga sülitama ajab“, öeldi.

„Mitte rahu ei aja sülitama, vaid rahupiip“, täiendati.

„Rahupiibu suitsetamine ajab sülitama“, seletati.

„Kõiki arvamisi kokku võttes võib ainult ühte kinnitada“, ütles Kulno, „nimelt: sülitatakse. Mispärast? See on hoopis ise küsimus, see tekitab arvamiste lahkuminekuid. Üks ütleb, rahu ajab sülitama, teine süüdistab rahupiipu, kolmas rahupiibu suitsetamist. Aga kas ei võiks oletada, et sama piipu keegi suitsetab, kes sugugi ei sülitaks, sest et tema suu aina tahedamaks läheb?“

„Minu suu läheb aina tahedamaks“, ütles Lutvei vahele.

„Näete. Nii siis: sülitama ei aja ka rahupiibu suitsetamine, nagu varemalt väideti, vaid sülitamine tuleb rahupiibu ja suu ühistegevusest. Seega ajab ühistegevus sülitama. Aga mu härrad ja preili, mis tähendab ühistegevus? Ühistegevus tähendab võitlust, mida nimetatakse sõjaks, kui ta juba küllalt suureks ja ägedaks areneb. Siit on aga igaühel arusaadav, et kui keegi on sõja vastu, siis peab ta ka rahupiibu suitsetamise vastu olema, sest rahulik suitsetamine tekitab viimaks ikkagi sõja. Ühe sõnaga — sõja hävitamiseks peaks uut sõda algama, sõda rahupiibu suitsetamise vastu, mis oleks kõige kentsakam sõda, sest ta oleks ju

rahusõda, või kui lubate, rahusuitsusõda. Et me aga rahupiipu armastame, siis kuulutame vaevalt temale sõda, sest kes peaks oma armastatuga muud sõda kui aga armusõda. Nõnda kestab rahupiibu ja meie suu sõda endiselt edasi ja selle tagajärjeks on päris loomulik sülitamine. On aga sülitamine loomulik, siis peab arvama, et ka tulevikus sülitame... Aga heldene taevas!“ hüüdis kõneleja äkki hirmunult. „Armuline kuninganna, meie ainuke majesteet, teie kallis piip on kustunud, teie rahupiibul on toss väljas!“

Naerdi.

„Ehk ajab lõppude lõpuks rahupiibu kustumine sülitama?“ küsiti.

„Lõppude lõppu ei tea keegi“, ütles Säga, „seda võib ainult uskuda.“

„Jah“, arvas Merihein, „rahupiipu võib ainult uskuda, sest tema riik pole siit ilmast.“

„Seega on ta inimese sarnane, kes sülitab rahupiipu suitsetades ja armastab sõda, sest sõda saadab inimese kõige rutem tema pärismaale, pärisriiki.“

„Õige, väga õige“, oli Lutvei nõus. „Piibu riik pole siit ilmast. Temas on nagu inimeseski midagi igavikutaolist. Temas on peale ajaliku vaimu veel pisut suremata hinge, mida ta omandanud ainult inimesega läbi käies.“

„Piip on igavene, sest tema lõhnab nagu piibusuitsetajagi“, kiideti.

„Piip on vaga, ta ei hakka kunagi ise suitsema“, lisati.

„Piip on magus, ta ajab sülitama“, tähendati.

„Piip on õnnis, sest ta ei mõtle ega tee midagi,“ kinnitati.

„Seda tähele pannes jõid vanad roomlased!" karjuti.

Nõnda rääkisid noormehed ja rääkisid väga halvasti, nagu seda igaüks isegi võib lugeda. Nad tahtsid kuninganna piibu uuesti põlema süüdata, aga armuline majesteet ei läinud sellega lõime, sest tema nägu oli juba kurnatud nunna nägu ja tema suu kippus ikka sagedamini sülitama. Nõnda lõppes magus rahusuits suure müraga, mille kohta Kõva P, kes endiselt oma Sätsiga lauas istus, läbi hammaste tähendas:

„Põrsad niisugused!"

11.

„Merihein elagu!" karjus Lutvei kella kolme paiku toolile püsti tõustes.

See tõi meestele meele, et korteri peremehel on täna sünnipäev ja nüüd hakkas õnnesoovide rodu. Igaüks tahtis kirjanikule südame pealt ära öelda, mis temas leidub väärtuslikku, jäädavat, huvitavat, elavat või surnut. Rääkis Kõva P-gi mõne sõna, milles polnud ainustki kõva P-d. Räägiti teineteise võidu. Kui üks kiitis „Rabamaad", siis tunnistas teine olevaks ainult „Ehavalgel." Kahetseti, et Merihein selle töö ilmumisel ei surnud. Kolmas naeris eelkõnelejate kunstilist ja kirjanduslist maitset ja ülistas „Armuverd", sest selles olevat inspiratsiooni, unistust, vaimustust, luulelendu ja veel palju muud head.

Kui Merihein mehi küllalt oli kuulanud. pöördus ta Tiksi poole ja küsis:

„Mis siis teie ütlete?"

Tiksi, kes Meriheina kõrval istus, pani käe

kirjaniku käele ja tal oli nägu, nagu tahaks ta tõepoolest midagi öelda, aga selle asemel vaatas ta ainult vanapoisile silma ja naeratas, nagu ainult vähedele omane: tõstetud laugude ja ripsmete, ninaotsa ja suunurkade ühenduseks oleks nagu joon tekkinud, milles tundus õndsuse aimu või nukruse vaikset piina.

„Te ei ütle midagi?" küsis Merihein uuesti.

Ei, Tiksi ei öelnud midagi, ainult Lutvei tähendas:

„Teie ei olevat niisugune."

„Ludu!" palus neiu.

„Missugune?" küsis kirjanik.

„Keegi ei tea missugune, Tiksi isegi ei tea", seletas Lutvei edasi.

Kolm paari silmi saatsid ristamisi vilksatavaid pilkusid ja tundus, nagu annaksid silmad sädemeid, mida nad enne kunagi pole annud, ei täna ega varemaltki.

Aga suuremaks süvenemiseks polnud aega, sest Meriheina hakati uue hooga arvustama. Nii paljugi, mis kirjanik täna kuulis, oleks võinud haavav olla, kui seda poleks rääkinud ristseidpidavad üliõpilased. Lahkuminevate arvamiste peale vaatamata jõuti lõpuks ometi ühisele otsusele, Merihein olevat küllalt väärt kätelevõtmiseks ja ülestõstmiseks. See oli ainuke arvamine, millele kirjanik tõsiselt vastu vaidles, aga ka selles ainukeses vastuvaidluses pidi ta märkama: arvustajal on ikka õigus. Nõnda võeti Merihein kinni, pilluti, karjuti ja lauleti ning pilluti siis veel kord. Kirjanik heitis oma saatusele alla ja arvustajad mängisid temaga palli.

Varsti arvati tarvilikuks ka Kulnot üles tõsta — koosolekul tehtud paha nalja eest, aga

Kulno soovitas sedasama ka Lutveile rahupiibu kui üleilmse aate tasuks. Nüüd leidus mees, kes arvas, kui juba, siis juba: peab kõik korda mööda üles tõstma, sest nõnda olevat kord ja kohus.

Pidukuninganna jäeti lõpuks. Vastupuiklemisest hoolimata pidi Merihein „majesteedi" sülle võtma, toolile tõusma ja ta üle noormeeste pea, kes kahes reas vastastikku seisid, nende kokkupandud kätele asetama.

Ja siis kiigutati.

Tiksi vahtis päranisilmil lakke ja tal oli nägu, nagu ei kuuleks ega näeks ta midagi, nagu oleks ta siit kaugel. Ta naeratas ainult, nagu esiteks Meriheinale. Kui ta põrandale pandi, ja ta oma jalgele pidi toetuma, ärkas ta kui uinakust.

Parajat silmapilku varudes lähenes talle Kulno ja küsis:

„Mis te mõtlesite?"

„Millal?"

„Kui teid kiigutati."

„Ei tea, ei mõelnud midagi."

„Aga teil oli imeline nägu."

„Tõesti?"

„Kõik panid seda tähele, jäid äkki vaikseks, silmad lõid helkima."

„Mul oli hea."

„Seda ma nägin."

„Veel veidi ja vististi oleksin magama jäänud."

„Lahtiste silmadega."

„Võib olla . . . Tundsin, nagu oleksin püha."

Kulno naeratas.

„Vaga ja püha. Kõik kummardavad mind... Teie, teised, palju teisi."

„Lutveil olid silmad, nagu tahaks ta teie riidepalistusi suudelda."

„Aga teised, teie?"

„Ma vaatasin teie suud."

„Suud?"

Tiksi palged lõid helendama.

„Ta oli väiksem kui kunagi enne."

Tiksi palged helendasid veel rohkem.

„Ta oli kui lapse suu."

Neid segati hullu mõttega: Meriheina taheti üles laulda ja selleks pidi ta magama heitma; veerandtundi lubati talle uinumiseks aega.

See mõte meeldis Meriheinale eneselegi. Ta puges väiksesse katusealusesse kõrvalruumi voodi ja kõigi ootamatuseks kostis sealt varsti päris loomulik norskamine.

Mehed asusid laulurinda. Algati vaikselt, lisati siis häält, lauldi päris valjult, hõisati täiest rinnast, karjuti kõigest kõrist, aga Merihein magas endiselt õndsa und: noorte rumalused ja alkohol olid oma töö teinud. Asemele minnes oli tal aimdus, nagu poleks ta ometi päris asjata elanud, nagu leiduks nüüd ja tulevikuski elavaid, kes teda tõepoolest meele tuletavad ja sellepärast võttis võimust nii mõnus ja suigutav uim.

Kaugelt, kaugelt kostis nagu inglitekoori laul.

Lauljad olid alguses nõutud. Mõeldi Meriheina maksku mis maksab äratada, sest mis pagana „täntjen" see on, kui magaja ei virgu. Aga Lutvei tuletas meele rahupiipusid puhvetitoa seinal ja Kulno arvas, uni olevat Eesti

kirjaniku ainuke tõsine õnn. Kes veel täiest südamest norsata võib, selle ümber piirlevad alles head vaimud.

12.

„Aga mis siis teha?“ küsiti.

„Ristsed käivad edasi,“ vastas Lutvei.

Ja endiselt löödi klaasid kokku, hõisati, naerdi ja lauldi, leiti üks rumalus teise järel. Aga ometi ei saadud enam endist meeleolu tagasi, ei vabanetud tundmusest, et magaja rahulik vaim kõnnib käratsejate keskel. Viimaks kui üks revolutsiooni-evolutsioonimeestest rahupiipude alla sängi vaibus ja kui teine, kes teda äratama läks, ise ka päris vaikseks jäi, said kõik rahuaate poolehoidjateks.

„Armas kogudus, mul on mõte,“ ütles Lutvei.

„Kui on, siis ütle,“ vastati.

„Ainult magamisest tohib veel rääkida,“ lisati juure.

„Just sellest.“

„Siis lase kuulda.“

„Täna magame kõik seltsimehelikult koos.“

„Hea küll“, vastas Kulno ja vinnas enese sohvale pikali.

Laud nihutati ahjust kaugemale, Tiksi äigas toapõranda puhtamaks, palitud laotati põrandale.

„Aga mis paneme pea alla?“ küsiti Lutveilt.

„Raamatud. Selleks ometi Meriheina bibliotеek jatkub.“

„Õige!“ karjuti vastu.

Võidu tormati väikselt, kehvalt riiulilt kopsakamaid köiteid näppama.

„Mis said?“ küsiti.

„Ja sina?“ vastati küsimisega.

Vastustest selgus, et kolmel olid „Setu laulud,“ ühel kokkuköidetud „Maailm ja mõnda“ ja ühel, nimelt Kõval P-l, suur puukaantega piibel.

„Kus sa hull piibliga lähed!“ karjuti Kõvale P-le.

„Piibliga ei tohi!“

„Ei tohi, ei tohi“, oli ka Kulno nõus. „Piibel pole rahvuslik raamat, täna on aga rahvuslik tähtpäev, rahvuslik rahupäev, rahvuslik lõõskepäev.“

Lutvei tõmbas Kõvalt P-lt piibli, pani selle riiulile tagasi ja hakkas uut, kohasemat raamatut otsima.

„Kas Pavlovski kõlbab?“ küsis ta Kulno poole pöördudes.

„Kõlbab, kõlbab,“ ütles see, „Pavlovski on sõnaraamat, sõnaraamatus pole aga muud kui aina keel ja keel on ikka rahvuslik asi.“

Nõnda sai Kõva P Pavlovski. Ja oma pehmemat kõva p-d öeldes puges ta magama. Tema kõrvale heitis Taavet, naeratades, aga naeratusel puudus juba endine neitsilikkus.

„Saab üks õnnis magamine“, öeldi.

„Ühiskondlik magamine.“

„Rahvuslik magamine.“

„Isamaalik.“

„Kosmiline.“

Nõnda arutades pidid mehed kui põrsad põhku pugema, sootuks unustades, et neil on ju ka pidukuninganna. Teda tuletati meele alles siis, kui ta juba eesruumi läks ülijakki võtma, et üksi lahkuda.

„Issand! Aga Tiksi! Kuhu paneme tema?“ hüüdis Lutvei.

See oli raske küsimus peadele ja südametele, kes nii väga rahu ihkasid. Ühes asjas läksid aga kõigi arvamised kokku: kuninganna ei tohi lahkuda. Mõeldi revolutsiooni-evolutsiooni-mehed Lutvei voodist välja ajada, mõeldi ka Kulnot sohvalt lahkuma sundida ja mõni teab, missuguste sekeldustega kuninganna magamisküsimus oleks lõppenud, kui Kulno õnneliku mõtte peale poleks tulnud. Ta ütles:

„Majesteet läheb Meriheina juure, sel on hea lai ase.“

Põhjendus oli nii selge ja lihtne, et ainult Tiksi sellele vastu vaidles. Teised kõik naersid ja avaldasid nõusolekut.

„Kui mägi ei tule Moosese juure, siis läheb Mooses mäe juure,“ arvati.

Ja tehku kuninganna mis tegi, aga alamad oma palavast soovist ei lahkunud. Kindlad olid niihästi usu kui ka teaduse poolehoidjad, isegi kahtlejad. Taavetki naeratas heakskiitvalt, hooti punastades. Ainukeseks erapooletuks jäi Kobru, nagu seda tema kõva P järele võis otsustada. Majesteedil oli peaaegu nutt varaks. Alamate südamlik ja hooletu naer ei rõõmustanud teda kuigi palju. Kordus ilmariikide ajaloo nii tuttav kurbmäng.

„See on hirmus“, hädaldas Tiksi.

„On küll hirmus,“ vastati talle, „aga mis parata, ametikohused nõuavad.“

„Laske ma lähen koju,“ palus ta.

„Mitte milgil tingimusel!“ hüüdis Kulno ja kargas sohvalt üles, kartes et teised neiule järele annavad. „Tahab siis meie ainuke ma-

jesteet äraandjaks saada oma alamate rahvuslik-isamaalik-vanavaralik-kosmilisele magamisele?“ Ja kui Tiksi nõutult vaikis, rääkis Kulno alandlikult ja lohutavalt edasi: „Armuline kuninganna, ära pelga, ära õhka, sest Eesti üliõpilased ja auväärt kirjanikud on suguta olevused. Norskav Eesti kirjanik on kui neitsilik naisingel. Tema rinnal võib rahulikult ja õndsalt magada, nagu oleks piibel või Setu laulud pea all.“

Need südamlikud sõnad mõjusid, sest Tiksi hakkas juba kaasa naerma. Kui Kulno lõpuks rüütelliku aupakkumisega tal käest kinni võttis, et kuningannat alamate ümbritsemisel puhkepaika saata, siis täitis majesteet üldist soovi, ühiskondlikku soovi päris vabatahtlikult ja nagu oodatavale õnnele vastu naeratades, missugune sündmus on esimene sellekohane ime ilmas.

Kell oli juba kuue peal, kui tuli kustutati.

*

Tundi kolm võisid ehk väsinud inimesed rahulikult uinuda, siis kostis trepilt jalgade müdin, nagu oleks veel hiljaksjäänud ristsepidulisi teel, ja natukese aja pärast algas laul — esimest, teist ja kolmat korda. Et toas kippu ega kõppu polnud kuulda, siis hakati uksele koputama, vaikselt, argselt, nagu sisselaskmist paludes.

Magajate uni suures toas oli magusam, kui et nad niisugust äratamist oleksid mikski pannud. Merihein ise ja Tiksi olid koputamisest liig kaugel, nõnda jäi ka nende uni segamata. Ukse taga saadi juba rahutuks, nõutuks. Õnneks tuli talitaja õigel ajal. Temal oli ainult

Lutvei toa või köögi või puhvetitoa võti. Ust avades tundis emand Kooriku puhtustarmastav nina harilikust erinevat lõhna ja kui ta käsikaudu kobades pliidiservalt teatud paigalt tikutoosi läks võtma, leidis ta ainult võileibu, vorstitükke, juustuviilakaid. Imestades läks talitaja välja tagasi ja palus härradelt tuld. Toa valgustamisel emand Kooriku imestus aina kasvas ja kasvas: kaks võõrast magasid noorhärra voodis, suures toas lamasid viis noormeest siukudena põrandal ning härra Merihein ise... jajah, härra Merihein ise... Emand Koorik ei teadnud, mis öelda, mis arvata. Ta oli üllatatud, otse heidutatud. Ta ei tahtnud võõrastele sissepalujatele peaust avadagi, nii jahmatas ta ära; ta vabandas, härra Meriheinal olevat külalised. Aga emand Koorik pidi tahes või tahtmata järele andma, nii kindlad olid palved, muutudes lõpuks päris nõudmiseks: viiekümneaastase hällilapsega püüti maksku mis maksab kokku saada. Ukse avamisel astusid sisse seltskonna esitajad, muuseas Rahvusliku Kultuuri Liidu president, karskusseltsi ajutine president ja kaks alalist liiget. Nad tulid lugupeetud kirjanikku ja luuletajat Andres Meriheina tema viiekümnemal sünnipäeval tervitama, temale seltskonna lugupidamist teatama ja soovima pikka iga ning õnne. Nad tulid tõsiste ja auväärt nägudega, mis vastaksid käesoleva silmapilgu pühalikkusele.

13.

Sumedad päevad, helged päevad!

Kordus nende tutvuse alguse teisend, millest varsti kaks aastat möödas.

Siis oli Tiksis midagi lillelist: paistab päikene, paitab leige tuul, niisutab soe vihm, mis jääb siis muud üle, kui aga õilmitseda ja lõhnata, avateledes uimastava mürgiga oodatavaid mesilasi ja liblikaid.

Aja aime polnud veel sündinud, aeg oli tühipaljas sõna, ilma reaalse suuruseta, aeg oli kergemeelne pisar, mida võis suudlustega kustutada.

Aga see kuri pühapäevahommik, kus Tiksi Lutvei voodi serval istudes tema riideid parandas! Need nagu hooletult ja kerges naljas pillatud sõnad: piibud ja Tiksi, Tiksi ja piibud ning teisel pool Helene!

O, nüüd sündis aeg! Nüüd vahtis ta korraga igalt poolt vastu. Iga suudlus, iga õrnus, iga kallistus, iga pilk ja sõnagi tähendas aega, ainult aega, tähendas midagi möödaminevat, kaduvat. Iga sõrmelöök kirjutusmasinalgi muutus nagu ajatilgaks, mis väriseb elutõrre uurdes.

Oi, oi, Tiksi oli olnud väga kergemeelne, kui ta unustas aja!

Aga ta oli noor, ta ihkas elu, ta armastas. Tiksi ei osanud veel armastades aega arvata, ta ei mõistnud veel armastust ja mõtlemist sõlmida. Nüüd õppis ta seda.

Kuidas oli ta unustanud noormehe otsekohesed sõnad: „ära looda midagi.“

Kudrutamise aeg on lühike, lõpp tuleb üle öö, üle päeva.

Elu on imelik. Mõnikord näib, nagu oleks ta unistus, mõnikord nagu armastus, mõnikord võdiseb ta sinaka nukrusloorina läbi kõrvetavate hingepisarate, mõnikord näed teda kireva vaibana, mida tallavad hooletud jalad, aga

lõpuks pole ta ometi ei niisugune ega niisugune.

Tiksi on rumal, ta ei mõista öelda, missugune on elu.

Aga tal on janu tema järele, iseäranis sest silmapilgust, kus ta armu une uimast virgudes aimama hakkas, et keegi ruttab, jookseb, põgeneb, kandes elu süles. Oota, peata, kannata silmapilgukski! Lutvei on alles siin, veel pole ta langenud Helene võrku, aga ta langeb, kui mitte täna, siis homme.

Ja Tiksi hoiab noormehest väriseval südamel kinni, mitte et teda minemises takistada, vaid et temalt kõike võtta.

Elu on voolav vesi, armastus kevadine pilv tuulises taevas, rõõmud uduks muutev vete aur, suudlused ja õrnused hoogline hingus. Kust leida pidet, kust ammutada, mis jääb?

Oi, oi, Tiksi! Kas ka sina ihkad püsivat, kas ka sina unistad igavikust? Eks sa ei tea, kui üürike on silmade põhjatus, pilkude mõistatus, niuete nõtkus, liikmete voolsus, rindade kumerus?

Aga Tiksi elab, nagu poleks ta sellest kunagi kuulnud: ta on oher õrnustes, hukutav kallistustes ja küllastavat armu jagab ta pillaval käel.

Neiu kaduvuse aimdusega kuumutatud hingeline lõõsk lõõtsus ka noormehe armuääsil kustumalöönud söed uuele lõkkele.

Näib, nagu ei jõuaks nad niipea kirgede ulatavust tühjaks villida, nagu ei lõõmaks veel armupäike lõunataevas, nagu ei oleks veel lõõg täis!

Aga siiski rääkis Lutvei Helenest, tuletas teda meele hoolimata sellest, et ta teadis, mis-

sugust valu see nimi Tiksile sünnitab; mainis teda just sellepärast, et uniselt sädelevasse tundmuste karikasse tilgutada pindlikult pistvat sapivedelikku, mis paneb prigisema ergukiud.

Neiu ei kaeba, ei heida ette. Ainult hääletul nuuksumisel poeb ta noormehe lähemale ja nad anduvad teineteisele niisuguse läbematusega, nagu oleksid nad alatiseks kokku määratud. Neiu rinnas uimlevat valudevimma aimates hakkab noormees tundma, kuidas sünnitatud piin teda ennast ikka teravamalt ja teravamalt kipub puutuma.

Tiksi ei ole armukade, sest armukadedus tähendab vastases ikka midagi omaväärilist. Aga mis on Tiksi Helene kõrval, kes kannab siidisukki, siidi-aluskuube ja võib osta uusi, kallid kübaraid niipalju kui süda kutsub? Mis on Tiksi oma väikse kambrikesega linnaservas Helene kõrval, kes elab vanemate suures majas, mitmetoalises korteris, mida täidab kallis mööbel? Helenet nimetas Lutvei sagedasti preiliks, aga Tiksi on temale ainult tüdruk, hea tüdruk.

Ometi hakkab neiu tundma, mitte ainult tema ei ripu noormehe küljes, vaid ka see kasvab tema külge, päev-päevalt ikka rohkem, ikka kindlamini, paratamata.

O, armastus pole ainult sõna, ja armumäng on sagedasti kättemaksmine iseendale!

Neiul on sest heameel, ta ei tea miks, aga ta süda läheb kergemaks, nagu oleks midagi uut, ootamatut ees. Ta keel hakkab kergemalt lobisema, huuled kergemalt naeratama ja isegi Helene nimi ei too rinda valusaid pitsitusi.

Kui Lutvei jälle kord teda meele tuletas, lausus Tiksi:

„Ikka veel pole ta sind jätnud?"
„Ei jätagi! Naised on arutud."
„Ehk armastab ta sind ometi tõsiselt?"
„Muidugi. Ta paneks mu kas või raudkammitsasse."
„Aga ta ju teab, et sa minuga oled."
„Mis sest, huvitavam olen. Mind ei süüdistata, ainult sind."
„Seda niisugust . . ."
„Seda niisugust jah. Aga tead, sina pole sugugi niisugune."
„Arvad sa?"
„Mõnikord jah."
„Mõnikord . . . Vist siis, kui su sukki nõelun või pesu lapin."
„Võib olla. Sa oled siis kangesti naise nägu. Ainult laps puudub."
„Lapse võin ju saada, siis olen täielik."
„Ä'ä räägi rumalust."
„Kuidas nii?"
„Mis sa lapsega teed?"
„Panen nimeks Ludvig. Isa on Lutvei, poeg Ludvig."
„Siis oled sohinaine."
„Ikkagi naine."
„Seda küll."
„Arvad, et ma siis mehele ei saa, kui mul laps on?"
„Kes lapsega tüdrukut tahab."
„Ehk ometi mõni. Sinul on Helene tagavaraks, minul on ehk ka keegi; igaühel on keegi ikka tagavaraks."
„See lukusepp või?"
„Ükskõik, kas või tema. Ka tema võib lapse isa olla."
„Jätame seda, ma ei taha lapsest rääkida."

„Aga mina tahan."

„Aga mina ei taha, ei taha."

„Miks?"

Lutvei ei vastanud ja nõnda katkeski jutt seks korraks.

Pärast seda ei saanud üks ega teine ajuti korduvast mõttest lahti, et neil ometi võiks laps olla, vastu tahtmistki, kogemata, nagu Tiksi arvas. Aga imelik, see mõte ei teinud neiule kuigi suurt muret, ainult noormehele tõi ta kaksipidi arvamisi ja oletusi. Ehk maksab tal ometi lastest rääkida, ehk võib ta ometi isaks saada? Ja tuikava uudishimu sunnil otsis noormees varemalt katkestatud jutu jatkamist. Kuid nüüd põikles neiu kõrvale, vastates:

„Mis sa naiste asjast pärid."

Neid sõnu saatis iseäralik naeratus.

Ei aidanud meelitused, hirmutused ega palved, neiu jäi vastuse võlgu, peites mingisugust salajast mõtet naeratuse varju. Lutveil oli esimene kord tundmus, et nende vahekord, et tasakaal nende vahekorras hakkab muutuma ja et neiu kipub tema võimupiiridest välja libisema. Vististi sedasama aimas ka neiu, sest tema kallistustesse ja andumustesse hakkas nõrguma nagu emalikku õrnust või haletsevat nukrust.

Kaua vaikisid nad sellest saladuslikust tundmusest isekeskis, aga viimaks ei jõudnud noormees end enam pidada. Jalutades veebruarikuu päikese paistel kirgavalt sädeleval lumeväljal lausus ta tasa:

„Sa oled muutunud, Tiksi."

„Sina ka, Ludu."

„See on sinu pärast."

„Ja mina sinu pärast."
„Sul on mingisugune saladus."
„Sul ka."
„Missugune?"
„Miks ei taha sa lapsest rääkida."
„Lihtsalt muidu. See oleks praegu minule ja sinule halb, tülikas."

Nad vaikisid. Aga mõlemad tundsid, et nad päris otsekohesed ei ole.

„Aga sinu saladus?" küsis noormees.
„Ei või öelda."
„Siis ikka on sul?"
„On."
„Ammugi?"
„Mitte väga ammu."
„Tähendab: mu aimdus ei eksinud", ütles noormees mõttes.
„Ei, vist mitte."
„Miks sa ei räägi siis?"
„Ootan... ei tea isegi... aiman ainult."

Noormees peatas. Ta ei söandanud sõnadega sõnu välja kutsuda. Aga ometi kibeles hinges, pitsitas, muljus.

„Ehk võiksid ometi", lausus ta viimaks.
„Oota."
„Kui kaua? Olen juba oodanud."
„Oota veel... varsti. Seni oleme rõõmsad... oleme õnnelikud... ilmad lähevad nüüd nii ilusaks. Mäletad, millal esimest korda siin kõndisime?"
„Mäletan."
„Siis läksime metsani. Lähme ka täna. Näed, kuidas sinetab."
„Lähme. Seal räägid?"
„Ära paina, Ludu. Teine kord."

„Millal?“

„Ei tea, ei tea midagi, tahaksin mureta olla ... Ära käi nõnda ... pea norus.“

Nad läksid metsa, aga varemalt siit viidud meeleolu jäi täna leidmata. Puudel istus nagu mure ja kirgavailt lumehelbeilt hõõgus nukrus, mitte just nukrus, vaid midagi niisugust, mis pitsitab naerusuu, tumestab helkivad pilgud, teeb südame tuikavalt valusaks.

14.

Andres Meriheina viiekümnes sünnipäev oli mööda — ühes pidude ja õnnesoovidega. Pisut oli kurb, pisut naljakas; kurb aastate pärast, naljakas sündmuste pärast, mis veel nii hilised aastad võivad tuua. Võib olla, kui teised sellest päevast iseäralikku tähtpäeva poleks teinud, Merihein oleks ta samuti tähelpanemata mööda lasknud, nagu kõik teisedki sünnipäevad, aga nüüd kippusid äratatud mõtted ja unistused mõnesugust vahejaama tegema, püüdsid siiamaalsele elule kriipsu alla vedada.

Meriheinale tuli meele, et ta viimastel aastatel enam midagi nimetamisväärilist pole kirjutanud. Läheneb vanadus nii varmalt, kustub ilutsemine nii vara? Ja nüüd mäletas ta noorte rumalusi oma sünnipäeva eelööl, mäletas nende huvisid, vaidlusi ja unistusi, mäletas ärkamistki sünnipäeva hommikul, kui tulid õnnesoovijad, mäletas Tiksit. Ajuti näis, nagu oleksid noored tahtnud tema aastate üle naerda, neidu tema kõrvale magama pannes, aga sestsamast väitas ta otse selle vastu: kui noored minuga alles nalja heidavad, siis peab minus veel midagi noort olema.

Tiksi peale mõeldes kippus Merihein ikka naeratama, miks? ei tea. Õiguse poolest polnudki see naeratamine, vaid omasugune sisemine, kogukehaline muhelemine, nagu siis sünnib, kui tullakse pakase käest koju sooja tuppa. Õhtuti, kui neiu Lutveiga või Lutvei ja Kulnoga külaliseks tuli, oli Meriheinal heameel tema kergest kõnnakust, väiksest naerusuust, pisut trotslikust ja teadvuseta iseteadlikust kastaanipeast ja silmadest, mis kandsid rõõmu. Ei need olnud sinised, ei ka hallid, aga nad olid midagi, mis kauemal vaatlemisel ikka sinisemaks said, ikka tumesinisemaks, nagu mustemaks. Võis aeg tulla, kus Merihein paratamata uskuma hakkab, et Tiksi päris sinisilmne olnud. Võis aeg tulla, et Merihein uue jutu kirjutab neiust, kel süsimustad silmad, sest ta ei tihkanud raamatuteski päris tõtt rääkida. O, veel oli Merihein küllalt noor, et saladusi varjata, tundmusi peita, tõtt häbeneda! Ta oli alles nii noor, et ta ei teadnud: raamatuid kirjutades peavad kõik vanad olema, nii vanad, et nad enam midagi inimlikku ei varja, ei peida, ei häbene. Aga Merihein oli noor. Ometi suudab ta oma uudishimu juba talitseda, muidu peaks ta palju sagedamini Tiksist rääkima, kui ta seda tõepoolest teeb. Üksipäinis õhtulauas istudes ja asjata üliõpilast oodates, unustab ta ajuti täiskallatud viinaklaasi lauale, nagu tahaks ta kärbsele võimalust anda ennast kas või selili juua.

Mõnikord tunneb Merihein, et midagi puudub ja et igavus ligi tükib. Siis joob ta veidi rohkem ja nõnda peab kärbes sagedamini tema targutusi kuulama.

„Tead sa, mis on noorus?“ küsib ta kord

ja mõtlemata kostab ta ise: „Noorus on armastus. Tahad nooreks jääda, siis armasta, armasta, armasta. Armasta ükskõik keda või mida, aga peaåsi armasta, armasta kõigest südamest.“

Teine kord küsib ta kärbselt: „Tead, mis on armastus?“ ja jällegi kostab ta mõtlemata: „Armastus on noorus.“ Alles nüüd tuleb talle varemalt esitatud ja vastatud küsimine meele ja ta märkab, et mõtted ringi käivad, nagu eksija metsas. Sellepärast lausub ta: „Kärbes, kärbes, me asjad pole korras. Lubasin su ära värvida, aga kärbse värv on alles leidmata, pole aega, pole mahti, on muid toimetusi. Värvi end ise. Tänini oled silmi ja jalgu kasvatanud, hakka nüüd arendama aju, küllap siis märkad, et ilm võib värvitagi värviline olla. Siis saad ka teada, noor võib olla üksigi, päris ihuüksi, aga armastus tuleb ikka kahekesi, armastus ja unistused. Noorus on vanade kaugem unistus. Tema'p see ongi parem värval ilmas.“

Merihein langeb vaiksesse nukrusse, mis ulatab aastakümned tagasi.

Ilm ja inimesed on muutunud, aga unistused on jäänud, nagu oleks alles kõik endine.

Aeg on viirastunud, elatud päevad unenäoks saanud, aga unistused kõnnivad reaalsetena päisepäeva ajal. Sellepärast ripubki Merihein nii väga unistuste küljes: kõik kaob, ainult unistused püsivad.

Ühte kahetseb ta: miks pole ta maksku mis maksab ainult unistustele elanud! Miks ei pannud ta visamalt vastu reaalse elu rõõmude kiusatustele! Miks ei rääkinud ta oma unistustest ikka ja alati ainult nõnda, nagu ta neid tundis ja nägi, ja miks võttis ta arvesse sõp-

rade odava kiituse või vaenlaste kadedusest juhitud kurikavalad sapised sõnad!

Nii mõnigikord elas ta kui edvistaja, talitas kui arg kõhkleja, pettes oma paremaid poolehoidjaid, ära andes oma unistusi. Ja mis sai ta tasuks? Paar sentimentaalset pisarat plikalisel palgel, mis nii imeruttu kuivavad; mõne varjatud ohke vanatüdruku närtsinud rinnas, kus polnud kunagi küllalt kirge ega julgust, et patustada; lamedad kiidusõnad ideaalsest nende huulil, kes upuvad maises mülkas; rahuldav tänutunne kõlbluskorutajate näol ja luulelennu ning õrnuse ülistus inimestelt, kes pole kunagi aimanud, mis tähendavad unistused, mis tähendab hinge- ja vaimuilm.

Aga ikka veel polnud ta küllalt nõretav, küllalt paleusline, küllalt kohane perekonnas lugemiseks, küllalt kena ega luulelik.

Aah! kui ta veel kord elaks, kui ta veel kord võiks hakata otsast peale, tarvitades saavutatud elukogemusi! Pärani lahti paiskaks ta oma unistusvalla väravad, kütkest päästaks ta kõik armsuse ja ilguse elukad, mis kärsitult tammuvad valutavas hinges. Las nad häälitsevad, laulavad, hõiskavad, kisendavad, karjuvad, rõkkavad, möirgavad, röögivad, las nad peavad oma kirgede ebamaiset pillerkaari, pannes pead kõngutama sõpru ja sünnitades sõimuvahtu silmakirjalikkude vagatsejate suunurkades! Siis ei kehitataks pärast õlgu, haletsevalt lausudes: ta ei armastanud küllalt oma unistusi, ta ei toonud küllalt ohvreid oma äravalitutele, ta ei teinud oma elu suuremaks ülesandeks loomist, vaid kahmis silmapilgu huvide järele, rahuldada püüdes inimeste väiklasi ja edevaid tujusid.

Las minna sõbrad, ka nüüd on nad läind! Las loobuda poolehoidjad, neid on ka nüüd vähe jäänud ja needki külmad või ainult leiged!

Las tuleb üksildus uksest ja aknast, ta kõnnib ka praegu igal tänaval, vilksatades lähema nurga varju, ta uidab ka praegu igal metsateel, pugedes puude taha, roomates põõsa alla või lömitades õitsvasse kanarpikku ja õilmitsevatesse sinikavartesse!

Las istub nukrus minuga ühes lauda, ka praegu valvab ta öösiti mu peatsis...

Aga kärbes silab Meriheina käel või piriseb paar virru tal ümber pea, äratades teda unelemisest. Naerusuul sirutab ta käe sädeleva klaasi järel, korrates noorte mõtteta sõnu:

„Selle peale jõid vanad roomlased."

Kärbes lahkub käelt ja istub klaasiservale.

„Alt ära!" hüüab talle kirjanik, „Andres Merihein tuleb."

Ja klaas läheneb huultele.

On õhtuid, kus Merihein pliiatsi võtab, et oma unistusi paberile panna, aga paarist reast ei saa ta kaugemale. Ja kui ta nõnda istub, oodates sõnadevoolu, kõnnib kärbes valgel paberil ja tipib musti punkte. Seda nähes lausub Merihein:

„Ohoo! Sa oled ikkagi päris loomulik kärbes, aga puudus vähe, siis oleksin sind pidanud filosoofiliseks, müstiliseks või jumalikuks... Hakkab viin kõhu peale? Minul hakkab teine pähe. Peab vähem jooma ja rohkem unistama, peab jooma, kuid piiri pidama. Nii mõnigi eluvasikas kärvab liigjoomisse. Aga sinul pole unistamisest aimugi, aina põõnad, aina norskad, nagu mõni ideaalne inimene."

Oli ka neid õhtuid, kus Merihein kärbse

hoopis unustas, ajades juttu ainult oma unistustega. Siis jooksis sulg närviliku kiirusega üle paberi ja punkte kulus rohkem, kui kärbes neid valmis valanud. Pudel oli lauale toodud, aga kork pealt võtmata; kork oli pealt võetud, aga klaas täitmata; oli juba kallama hakatud, aga unistused olid summas sisse tunginud külmast õuest, soojast ahjust, auravast teekannust ja Merihein oli kõik unustanud, andudes ainult oma unistustele. Kui ta viimaks sule käest pani, oli teekann jahtunud ja kärbes eneśe otsani täis kaaninud ning ahjuservale magama lennanud, sest unistajad on igavad.

Unistused tulid ka Lutveiga kahekesi olles; nad tulid noormehe mureta näoilmest, sõnadest, naerust, nad sündisid nagu ei millestki ja lahtusid jälle nagu ei millekski. Nad tulid isegi siis, kui Lutveiga ühes olid teised noored ja noorte seas naeratas korallisuune Tiksi, kes unustas Meriheina näole oma ainetise pilgu.

„Mis te silmitsete?“ küsis kord Merihein.

„Mis te mõtlesite?“ küsis Tiksi vastu.

„Ei mäleta enam.“

„Ei tea enam“, ütles neiu pirtsakalt.

„Ma mõtlesin, oleksin veel noor.“

„Seda te küll ei mõelnud.“

„Miks mitte?“

„Te olete ju.“

„Ah seda te silmitsesitegi?“

Tiksi naeratas ainult.

„Ära sa Tiksit usu“, pöördus Kulno nüüd Meriheina poole, „tema on suur meelitaja.“

„Tõendatakse, naised olevat üldse suured võrgutajad“, vastas Merihein.

„Kas ise pole seda tähele pannud?“

„Ei, selleks pole aega jatkunud.“

„Siis pole teile ükski naisterahvas meeldinud?“ küsis Tiksi.

„O, väga paljud!“ vastas Merihein.

„Miks teil siis aega ei olnud?“

„Nad meeldisid ikka liiga: ma ei näinud ega kuulnud midagi.“

„Ja ikkagi üksi?“

„Just sellepärast“, rääkis Kulno vahele, „härra Merihein armastas rohkem kui abieluks vaja.“

„Jah, isegi neid, kes mind petsid, ei...“

„On siis teid petetud?“ sähvas Tiksi kirjaniku sõnade vahele.

„Toredasti!“

„Merihein, sul jäi lause pooleli, tahtsid midagi petistest naistest öelda“, tähendas Kulno.

„Tahtsin öelda: isegi neid, kes mind petsid, ei vihanud ma nõnda, et neid oleksin võinud naiseks võtta.“

Naerdi.

„Mis te tühja lobisete“, ütles Tiksi hellalt ja lisas uudishimulikult juure: „Olite siis õnnetu?“

„Ei olnud“, vastas Merihein lihtsalt. „Õnnetu armastus on ainuke õnnelik armastus.“

„Nõnda räägivad ainult naiste jumaldajad“, ütles Kulno, „sest kes söandaks meie päevil veel mõne jumalannaga abiellu astuda.“

„Jah, jumalannad on krutskid täis“, oli ka Merihein nõus.

„Kust teie seda teate?“ küsis Tiksi.

„Mul oli kord hea sõber“, vastas Merihein, „see võttis omale jumalanna naiseks, aga paari aasta pärast oli jumalanna juba teisel mehel

ja hea sõber puhkas mullas. Jumalik armastus lõpeb ikka surmaga."

„Mina arvan", ütles Kulno, „sinu sõber leidis ühes vanade greeklastega, et jumalannad on väga tüsedad eided, ja sellepärast pidigi ta surema."

„Saad aru, Tiksi", ütles nüüd Lutvei, „vanadpoisid lihtsalt kardavad naisi."

„Armastus on ikka kartuse hakatus", vastas Kulno. „Siit tulevadki sõnad: pead kartma ja armastama."

„Õige, õige", imestas Merihein, nagu oleks ta elumõtte avanud, „mida suurem armastus, seda suurem kartus."

„Selle peale jõid vanad eestlased", ütles Kulno ja tõstis teeklaasi.

Tiksi ei võtnud meeste targutusest osa, aga juba oli ta harjunud huvitusega kuulama. Nii mõnigi sõnade tiritamm ja mõtete kukerpall pani ta naeratama ja naeratus sünnitas meeste peas uusi mõttesädemeid. Igakord, kui Merihein mõne õnnestanud nalja või sõnamängu üle naeris, pidi Tiksi ikka pilgu tema poole pöörama: nii täiest südamest ja kaasakiskuvalt võis see mees alles naerda, ehk küll juuksed kõrva äärest hallid ja pealaelt harvad. Ajuti tõusis Tiksil tundmus, et tema on alles laps ja Merihein on kena mängukann, mida tahaks uudishimus lahti teha, ära lõhkuda, et näha, mis seal sees häälitseb.

Merihein oli meeldiv kui ta naeris, ta võis kaasakiskuvaks saada, kui ta rääkis, aga kui ta mõnikord iseendasse süvenes, ajades unistuste veetlevaid radu, siis ilmusid näole vanaduse- ja murejooned, mida Tiksi oleks tahtnud olematuks teha.

„Te peaksite ikka naerma, ikka rääkima", lausus kord neiu.

„Ja mitte unistama, eks?" vastas Merihein.

„Kust te seda teate?"

„Unistused teevad mu inetuks, seda öeldi mulle juba ammugi."

„Murelikuks."

„Ja mure teeb vanaks."

Tiksi ei vastanud.

Nii mõnigikord oli ta märganud, et Merihein nagu mõtteid loeks, ja sellepärast ei tahtnud neiu rääkida. Aga Merihein ootas, et Tiksi räägiks, ükskõik mida, et ta aga häälitseks. Ikka oskas ta põhjust leida, et neiut sundida jutuajamisest osa võtma, ja naiselikus uudishimus ootas see silmapilku, kus nad Meriheinaga kahekesi oleksid, nelja silma all räägiksid. Missugune oleks ta küll siis? „Armuverd" lugedes võitles Tiksi paiguti pisaratega, aga Meriheinalt eneselt polnud ta tänini veel midagi südamlikku kuulnud — peale naeru mitte midagi südamlikku.

15.

„Kas härra Lutvei on kodus?" küsis Tiksi ukse käerauast kinni hoides. Tal oli nii kiire, et teretamisegi unustas.

„Ootan teda", vastas Merihein.

„Ta pidi minu poole tulema, aga ei tulnud. Kus ta peaks olema?"

„Ei tea, aga ehk ootaksite pisut."

„Ma tülitan teid."

„Minge ikka."

„Kirjutate ehk."

„Ainult kärbsega vestan ajaviiteks juttu", naeratas Merihein.

Ka Tiksi hakkas naerma, teadmata miks.

„Ehk võtaksite ülijaki ära."

„Mul on vähe aega."

„Silmapilgukski."

Neiu kahkles.

„Siis näitaksin teile oma luulekärbest. Tohin ehk aidata?"

Jah, Merihein tohtis juba aidata.

Varsti lobisesid ja naersid nad, nagu vanad tuttavad, ja kumbki ei tuletanud enam meele, et oodatav ei ilmunud. Nagu poleks Tiksi tema pärast tulnudki ja nagu oleks tühi jutt, et Tiksil aega vähe. Viinapudelid olid lauale ilmunud ja klaase täites rääkis Merihein sõnu, mis kärbsele korratuid meele tuletasid:

„Maitske, siin pudelis on veel parem. See on puhas, tempimata, otseteed Prantsusmaalt saadud, mu oma silma all aamist lastud. Ega ta pähe ei hakka, ainult jalad teeb nõtkemaks, paled paneb lõkendama."

„Tunnen, nagu hõõgaksid nad juba," vastas Tiksi.

„Pole midagi, mõtlete tühja."

Vähehaaval muutub jutt elavamaks, hääled lähevad soemaks, silmad säravamaks. Tiksi ei vali enam mõtteid ja sõnu, ta vadistab juba kõigest, mis meele tuleb. Ja naerab. Merihein ei saa kuidagi muidu, kui peab kaasa naerma. Juba ammugi pole ta niipalju naernud ja kõiksugu tühjatähja rääkinud.

„Mis te nüüd kirjutate?" söandab Tiksi viimaks küsida.

„Huvitab see teid?"

„Tahaksin juures istuda, kui te kirjutate."
„Miks?"
„Tahaksin näha, kas teil kirjutades ka nii murelik nägu on, nagu muidu mõnikord."
„Veel murelikum."
„Kas kõik on murelikud, kui nad kirjutavad?"
Merihein naeratab.
„Loojad on nukrad ja sünnitajad kannatavad valu," ütles ta.
„Ei mina kirjutaks, kui valus oleks."
„Muidu on veel valusam: riimid ripuvad õhus, unistused ei anna öösel rahu, istuvad peatsis, liigutavad jalutsis, tulevad voodi alt, seinaprao vaheltki. Aga pane paberile, kohe vaiksed kui utekesed, magavad kui siugud. Luuletamine on päris mõrtsukatöö, unistuste tapmine. On mul mõni ilus ja suur unistus, siis kannan teda võimalikult kaua peas, hinges, ei pane teda sõnadesse. Alles siis, kui ma teda küllalt imetlenud, armastanud, kummardanud, isegi jumaldanud, alles siis tõmban ta sõnavõllasse. Kõlgu ilmarahva naeruks, lõbusta hoolimata meeli, tee nalja edevatele, kõdita väsinud erkusid oma neitsilikkusega, selleks oled sa ikka veel hea küll, sina, mu hingepisar! Aga mõnikord on aimdus, et kui mitte täna, siis homme tuleb see kõige suurem unistus, unistuste unistus, ja seda ei ütle ma kellelegi, teda ei rüveta ma sõnadega, ehk olgu siis, et leiduks keegi, kes niisama suur ja kallis, kui mu unistuste unistus. Temale ehk räägiksin, temale ehk jutustaksin. Kord oli mul midagi selletaolist, juba paljude aastate eest. Kandsin suurt ja ilusat, kandsin kaua. Raske oli kanda, väsisin, närbisin, ei maganud nädalate

kaupa, lõppesin, kurdusin. Sõbrad naersid, heitsid nalja: ma armastavat õnnetult. Aga ma olin õnnelikum kui kunagi enne või pärast. Kuid siis sündis midagi hirmsat . . .“

Merihein peatas nagu jõudu kogudes.

„Mida siis? Rääkige, ma palun.“

„Ma lugesin ühte Itaalia kirjanikku ja temalt leidsin oma suure unistuse, mida sõnadesse ei raatsinud panna“, rääkis Merihein nagu kergema südamega edasi. „Ma armastasin oma unistust liiga, sellepärast põgenes ta minu juurest. Aga unistusi ei tohi liiga armastada, neid peab nõnda armastama, et nende vastu võiks olla kare, südameta, armutu, halastamata. Jah, aga siis ei teadnud ma seda, olin rumal, ei aimanud ka, et unistusi võib varastada. Ma kandsin ja varjasin, mässisin end nukrusmantlisse. Teate, preili, nõnda teevad tüdrukud, kui Issand neid õnnistab: mässivad end suurrätikusse. Aga eitede silmi ei peta, need tunnevad jalaastumisest, kõnnakust kaevuteel, tunnevad seisakust kiriku paplite all, näevad näokarvast, kuulevad häälest, aimavad pilgust. Mina olin õnnetum kui õnnistatud tüdrukud suurrätikus: arvasin end käima peal olevat raske asjaga, aga ilmale polnud midagi kanda; keegi teine oli minu unistusega maha saanud, võib olla juba enne, kui ta minu hinges tekkiski.

Harva, väga harva rääkis Merihein nõnda oma asjust, viimasel ajal mitte kunagi. Jsegi ei teadnud ta, mis täna keeleköidikud vallali päästis, oli see kiidetud Prantsuse viin, mis pähe ei pidanud hakkama või oli see neiu, kes lapselikus uudishimus kuulates oma suugi

praokile unustas, nagu kartes, et kõrvadest ehk mõni sõna võiks mööda lipsata.

„Ah niisugune on ta!“ imestas Tiksi endamisi, kui Merihein lõpetas, „aga mina pidasin teda hoopis teistsuguseks.“

Ja teda valdas imelik sõnadega avaldamata tundmus, näidates, missugune on Merihein. Kui aga see natukese aja pärast nagu uinakust ärgates märkas, et jutt tahtmata liig tõsise, liig luulelise varjundi omandanud, liigutades teda ennastki, naeratas ta nagu kohtlaselt, ulatas käe viinaklaasi järel ja ütles:

„Selle peale lõid vanad roomlased klaasid kokku.“

Ka Tiksi naeratas, sest tal oli nii hea ja mõnus, tal oli nii imeline tundmus, nagu mitte kunagi varemalt. Aga öeldud sõnad tegid talle haiget, pühkides nagu pilkaval naeratusel seda, mis temas hiljuti virgunud. Tahtmata pidi ta mõtlema:

„Ta pole sugugi niisugune.“

Aga Merihein langes endisse meeleollu tagasi, sest oli ju silmapilk, kus unistused tulid uksest ja aknast, sädelevast klaasist, silmadest, naeratusest, kähärdunud lokkidestki. Nad tulid ja tulid ning nende rodul ei näinud lõppu. Nüüd tundus Tiksile uuesti, et Merihein on ometi „niisugune.“

16.

Meriheina korter hakkas kurikuulsaks saama. Iseäralikku lõbu see kirjanikule ei valmistanud. Nagu iga kuulsusega, nõnda oli lugu ka siin: tõelikkust värviti, tõelikkus tõsteti nii öelda ideaalsesse valgusse. Ideaalne valgus

loob ikka luulevarjundid. Luulet oli ka Meriheina korteri kurikuulsuses.

Kulnoga sellest kord rääkides ütles kirjanik:

„Kui petlik ja muutlik on kõik ilmas! Aevastad, aga räägitakse, et oled nina nuusanud, pealegi veel näpuga."

„See tuleb sellest, et meil on kole suur huvi teiste asjade vastu," arvas Kulno. „Oleme kangesti ühiskondlikud."

„Ja luuletajad."

„Seda küll. Oleme aeva luule uppumas. Kõik meie teadlasedki on päris luuletajad. Neis on ikka rohkem luulet, kui et olla ainult teadlased, ja rohkem teadust, kui et jääda ainult luuletajateks. Moodne teadlane on ikka pisut luuletaja ja luuletaja pisut teadlane. Seega oleks tööjaotuse edenemine vaimuvallas teistsugune kui tehnikas."

„Aga imelik, luulerohkuse peale vaatamata, otse tema kiuste puuduvad meil ometi luuletajad."

„Ka seda paneksin ühiskondlikkuse arvesse. Luuletaja, kunstnik peaks paratamata egoist olema, egoismi pole aga meil peale mõisnikkude, vaimulikkude ja rahvameeste veel keegi teadlikult kultiveerinud. Seda on luuletajate sündimiseks tõepoolest vähe."

Aga Merihein oli teises arvamises, öeldes:

„Kunstnikud peavad olema patused, kunstnikud peavad olema kohtumõistjad. Aga meie oleme vagad ja meie patud on laste patud. Nad on nii väiksed, et kelleski ei tõuse tõsist himu, ei sütti kuumendavat kirge õndsaks saada. Meie õppiv noorsugugi on vaga nagu meie ise, mõtleb ainult diploomi ja teenistuse peale,

unistab soojast pesast. Ei ole kuritahtlist üle aisa löömist ega astla vastu takka ülesraiumist. Kes söandaks tõsiselt omasugustele naistele ja neiudelegi järel joosta. Need jäetakse muulastele, aina võrgutatakse noori teenijaid ja avateletakse ilusaid õmblejaid. Aga nõnda talitab ju ikka voorus ise. Nõnda talitavad need, kes ei taha, et nende peale kohut mõistetaks, ja kes ise ei armasta enese ega teiste üle kohut mõista."

„Ole ettevaatlik", rääkis Kulno. „Arvad sa tõesti, et meie ei armasta kohut mõista? Ära usu! Teeme seda rohkem ja parema meelega kui aimata mõistab. Aga me teeme seda salaja, nurga tagant, pimedas jala ettepanemisega. Nõnda talitatakse heade tuttavate ja sõpradega, nagu me kõik oleme. Meil vaieldakse sotsialismi vastu, aga pane tähele, meil maksab täielik sotsialistlik kord; ühiskond näeb ja teab kõik, mõistab kõigi peale kohut, teeb seda aga kärata, nagu oma meestega ikkagi peab talitama. Meil on ju kõik oma mehed, kõigile naeratame lahkelt vastu, kõigile surume sõbralikult kätt. Pealegi, mistarvis tormikella lüüa, kui patud on nii väiksed, nagu sina õieti tähendasid: mõni rahvamees on keelt kandnud, päris väikest keelt; mõni poliitikamees valetanud, üsna tühist asja muidugi; mõni ühistegelane varastanud, ikka pisitillukese summa, mis ainult lähedates kadedust äratab. Aga on meil kunagi olnud ususalgajaid või isamaa-äraandjaid? Mõni võõras võiks isegi valearvamisele tulla, et meil polegi usku ja et meil puudub isamaa. Õige, meil on rahvameeste seas nuuskurid, aga võib siis seda kellelegi tõsiselt ette heita, kui nuuskimise

eesmärgiks on aina rahvakasu? Võib sandarmitega sõbralikku läbikäimist kellelegi pahaks panna, kui küsitavaks kipub saama Jumalast seatud ühiskondlik kord, rahvuslik iselaad, armastus või abielu? Mis oleks, näiteks, armastus väärt, kui ta ei aja inimest petma, valet vanduma või tapma? Ei, ei! Meie armastame väga kohut mõista, sest me oleme ju vagad, nagu sa ütlesid. Sina isegi tunned seda vagade kohut, kuigi sind pole üle kuulatud."

„Õige ta ju on. Ja nähtavasti on ka minu kuritöö väiksem, kui et suuremat kära maksaks teha."

„Mis oledki sa teinud? Oled sa seltsimajadega, üliõpilaste ühingutega või mõne muu isamaalise trahteriga võinud võistelda? Tühine asi oleks mõne mehe nõtru liikmeid või pisut segast pead arvesse võtta, sest igaviku ja jumalate ees on täitsa ükskõik, kas keegi jalgele toetub võitiritammi kasvatab, käpuli laseb või selili heidab."

„Tõepoolest näib sul õigus olevat. Ei ole sugugi tähtjas, mis või kuidas tehakse, peaasi — kes teeb. Te tõite Tiksi ristsetele ja panite ta viimaks minu voodi magama, aga nüüd on kõigil arvamine, nagu oleksid ristsete rumalused ja kõik muudki lollused Tiksi süü."

„Naised on ikka meeste rumalustes süüdi."

Sellega polnud Merihein nõus ja nõnda kestis arutus edasi, iseäranis sellepärast, et Merihein seda arutust tahtis, peaaegu armastas, sest midagi arusaamatut kipitas südames.

17

Tiksil liiguvad segased mõtted peas ja vilud tuuled südames. Midagi puruneb, midagi hävineb, midagi kaob mõni teab kuhu.

Neiu tunneb enese lähenevat teelahkmele, kus peab valima ja otsustama. Aga Tiksi ei taha otsustada, ei armasta kaaluda, sest vististi talitab ta lõpuks ometi kõigi otsuste ja kaalumiste vastu. Ta teeb, nagu tuul puhub, ta toimetab, nagu tuju tuleb.

Nagu oleksid kõik korraga kokku leppinud, et neiule raskeid päivi valmistada, teda piinata kõiksuguste asjade ja asjakestega või temas äratada imelisi lootusi, petlikke unistusi.

Isa joob rohkem kui enne ja tütrega räägib ta mõnitavalt, nagu oleks see mõni teab mis alandavat teinud. Ema tuletab tütrele ikka sagedamini meele, ta minevat vanaks, ta minevat tühja tellerdamisega vanaks. Aga ei ole hea, kui neiu läheb vanaks tühja tellerdamisega, ema teab seda, tema on seda juba ammugi läbi katsunud.

Naljakas! Vanadus ajab Tiksi naerma, ta on ju ainult paar aastat üle kahekümne. Millal on ta siis noor, millal peab ta siis noorena elama, kui mitte siis, kui ta on ainult paar aastat üle kahekümne?

Aga emal on vanadusega tagamõtted, emal on kõigi emade lihtsad tagamõtted.

„Ega temast ikka sinu võtjat saa," räägib ta Lutveid mõeldes.

„Ema, ära hakka jälle seda vana asja korutama," palub Tiksi.

„Rumal laps, kõik korutavad."

„Las nad korutavad, ole ometi sinagi vait."

„Heldene aeg, mis s'ust siis nõnda saab! Kaua sa nõnda tuuseldad! Ükskord lõpeb ju himu otsa . . ."

Jah, selles on emal õigus, ükskord lõpeb himu otsa, seda tunneb Tiksi. Ema on juba ammu neidsamu sõnu rääkinud, aga alles nüüd märkab tütar, et ema neid sõnu räägib ja et tal on õigus. Veel hiljuti ei uskunud Tiksi, et himu otsa lõpeb, aga nüüd usub. Mis siis saab, kui himu otsa lõpeb, seda Tiksi ei tea. Tal on ainult aimdus, et tuleb uus himu, uus mäng, uus rõõm.

Või peab ta tõesti nende järele õnge välja heitma, keda ema soovitab — asjalikult, arusaamisega? Ema ei tuleta sestsaadik enam kunagi lukuseppa meele, kui Tiksi kontorisse sai masinaga lõgistama, sest masinalõgin tõstis tütre suuremasse seisusse. Emal on südame peal aina kirjutajad, halvemal korral poesellid.

O jaa! Tiksi arvab, ta võiks valida, ta võiks mehele minna, nagu tema sõbrannad juba paari aasta eest läksid. Aga siis peaks ta ehk lahti ütlema kõigest, millega ta kahe aasta jooksul harjunud. Unustama peaks kogu selle ümbruse, kuhu Lutvei ta viinud, unustama kõik need mõtted ja huvid, millest ta alles nüüd hakkab pisut aimu saama ja nendest lugu pidama. Tiksi ei oska öelda, mis see on, aga ta tunneb, et ta viimased aastad on elanud uues, tundmata ilmas, teistsuguses õhustikus kui mujal, muust ilmast erinevais lõbudes ja rõõmudes. Lahkudes jääksid järele ainult mälestused. Aga nii raske on hakata juba nüüd mälestustega elama. Selle peale mõeldes jooksevad Tiksil külmavärinad üle keha.

Ei, ei! Veel mitte, veel mitte! Mõni nädal,

mõni päevgi edasi! Pärast tulgu mis tuleb. Mitte mõelda, mitte arutada, tantsida ainult himude pilli, kuulda ainult kirgede kärsitut sõna. Minna, kuhu nemad lükkavad, teha, mis nemad käsivad, küllap hiljem peame aru, küllap hiljem mõtleme...

Ja uuesti tormas Tiksi endisse ellu, püüdes unustada kõik mõtted, kõik mured.

Aga igakord, kui ta Lutveile niisuguste tundmustega lähenes, aimas ta noormehes midagi hoopis muud. Häälest kostis nagu tüdimus, hooletus või nukker ükskõiksus, tegudest paistis midagi kulunut, iganut, ammunähtut. Nõnda hakkas Tiksil tahtmine kuhugi mujale, kus oleksid naeruvõdisevad huuled, tundemängus erevad silmad, meelitavalt kelmikad sõnad ja lähenemine, mis tekitab meelevärinad.

Ja Lutveiga olles mõtles neiu kord ühe, kord teise, kord ei kellegi peale, mõtles ainult, sest ta ei saanud muidu, kui pidi mõtlema.

Mõtles, et ilmas on veel palju huvitavat ja avatelevat ja et seal on peale Lutvei veel hulk teisi mehi, nooremaid ja vanemaid, tõsiseid ja naljakaid.

Mõtles, et Merihein pole sugugi niisugune, nagu ta alguses arvanud, et ta on kentsakas ja päris noor vanapoiss ja et ta mõnikord räägib, nagu oleks tal ammugi naine ja lapsed, keda ta harjunud sussutama.

Mõtles, kuidas ta Meriheina selja taha magama pidi heitma, mõtles, missuguse näoga vanapoiss teda nähes asemelt tõusis, kui õnnesoovijad ta äratasid.

Mõtles, et naljakas oleks niisuguse vanapoisi naine olla, talle puhtamat ja peenemat ihu- ja voodipesu muretseda, tema sukki nõeluda,

talle toitu valmistada ja teda sööta, nii et näole ja kaelale kortsude asemele siledam nahk ilmuks.

Mõtles laste peale, mõtles suure karja laste peale, sest vanapoisil'on ikka palju lapsi; mõtles ka nende kahtluste peale, mis tärkasid Lutveiga elades viimastel helgetel päevadel: mõtles, miks ei armasta Lutvei lapsest rääkida, mõtles ,et imelik on, miks pole nad juba sunnitud lapsest rääkima.

Mõtles, mis Merihein oma kärbsest jutustanud, mõtles, et naeru peale vaatamata nemad mõlemad pärast seda said imelikult nukraks.

Mõtles, et Kulno polegi nii hirmus, nagu tema alguses arvanud, mõtles, et ta mõnikord on huvitavam kui ükski teine.

Mõtles, et tema värvita, ümmargused, ükskõiksed silmad polegi nii väga ükskõiksed ja et nad ajuti sädelevad ja sädelevad, nagu lumi linna taga väljal päiksepaistel.

Mõtles, et Kulno silmad on imelikud silmad ja et ta niisuguseid näinud ainult keerus-sarvedega jääradel ja ühel parunipreilil, kelle pulmakleiti ta õmmelnud.

Mõtles, et võiks ühe kui teise mehe omaks saada, mõtles, mis ta küll teeks, kui ta nende vahel valima peaks.

Mõtles, et ta teab, kuidas Meriheinaga elada, kartis, et ta teab liig vähe, kuidas Kulnoga olla.

Mõtles, Meriheinaga oleks tal kõik lootused, mõtles, Kulno tahtmisele heidaks ta ilma vähemagi lootuseta alla, aga siiski läheks ta vististi temaga, mitte Meriheinaga.

Mõtles ja mõtles, kuni Lutvei teda segas küsimisega:

„Mis sa mõtled?"
„Ei midagi", kõlas harilik vastus.
„Aga sul on niisugune nägu, nagu mõtleksid . . . Tead mis mina arvan?"
„Noh?"
„Meie asi kipub lommi minema."
Tiksi vaikis.
„Sinu saladuski, mis sa mulle rääkida ei taha, tähendab ainult seda", jätkas noormees natukese aja pärast.
„Niisama ka sinu saladus."
„Missugune minu saladus?"
„Miks ei taha sa lapsest rääkida?"
„Ma ju ütlesin sulle, põhjus on nii lihtne."
„Aga mina ei usu seda."
„Mis teha, kui sa'i usu."
Vaheaeg. Siis algab noormees uuesti:
„Üks asi paneb pead murdma, nimelt: kuhu sa mõtled minna? Viimasel ajal hakkan arvama, et Meriheina juure."
„Ajad naerma."
„Naera aga pealegi, mina ei naera."
„On sul ka aru", ütles Tiksi nüüd nagu halvakspanevalt.
„Kes naisi teab, liiatigi sinusugust."
„Või minusugust."
„Ära nüüd püüa mu sõnadele teist tooni ja mõtet anda, kui neil tõepoolest on. Sinusugusega mõtlen teatud naiivi tundmuse tuju, kirgede ülimeelikkust, naiselikku usku ja auahnust, oma kenadusega kõiki tantsitada, vanu ja noori."
„Taga paremaks ikka lähen. Viimaks arvad, et ka sind tantsitan."
„Kes teab. Mõned ütlevad tõepoolest seda."
„Kes need mõned on?"

„Kulno näiteks."

Tiksi naerab heasüdamliselt, mahlakalt.

„Minu asi on kõrvaline asi," rääkis Lutvei edasi, „et sa aga mängida armastad, iseäranis viimasel ajal, seda panin esimest korda tähele uue korteri ristsetel."

„Kellega ma seal mängisin? Meriheinaga?"

„Ei, Taavetiga."

„Ma ei rääkinud temaga sõnagi."

„On siis mänguks sõnu tarvis. Sõnadega mäng on halb mäng."

„Kuidas siis?"

„Sa istusid tema kõrvale, puutusid teda oma riietega, lõid temaga klaasid kokku, aga sa tabasid oma sõrmega tema sõrme, mitte klaasiga klaasi. Mäletad, et sa ütlesid: meie klaasid ei kõlise? Poiss punastas ainult."

Tiksi naeris jällegi ja ta silmis tõusis süttitav helk, näol mängles nagu unistatud õnne kauge kuma.

„Veel tean ma midagi", ütles Lutvei.

„Ikka veel?"

„Sa oled üksi Meriheina pool käinud."

„Kes seda räägib?"

„Tean muidu."

„Tähendab, valvad minu järel."

„Mitte seda, aga ma ei pigista silmi kinni. On mul õigus või mitte?"

„On ja ei ole ka."

„Mis see tähendab?"

„Käisin kord seal, aga mitte tema, vaid sinu pärast. Sind polnud kodus ja herra Merihein palus oodata, arvas, et sina varsti tuled. Kui sa aga ei tulnud, läksin ära."

„Kui kaua ootasid?"

„Sa küsid, nagu kuulaksid mind üle. Nõnda ei vasta ma. Sinu toon on niisugune."

„Pole mingisugust tooni, tahan ainult teada."

„Muidugi on. Ei mõista seletada seda tooni, aga tunnen, et on."

„Rohkem pole sa seal käinud?"

„Ütlesin juba, et enam ei vasta."

„Või nii. Hea küll."

„Olgu peale."

Nõnda rajas umbusk esimest korda nende vahel teed.

Aga noormees ei saanud rahu, ta ütles natukese waikimise järel:

„Tead, mispärast ma arvan, et sul peab Meriheinaga midagi olema?"

Tiksi ei vastanud ja sellepärast jatkas rääkija natukese aja pärast:

„Merihein teeb mu närviliseks, ma ei kannata teda enam. Mul on tahtmine teda nokkida, torkida, temaga sõneleda, maksku mis maksab temale vastu rääkida. See peab ometi midagi tähendama."

„Ja tähendab, et minul peab Meriheinaga midagi olema?"

„Just. Ma rääkisin sellest Kulnole. Tema vastas naerdes: cherchez la femme — otsi naist, aga ma tundsin, et ta sugugi ei naernud."

„Kulno ei teegi muud kui naerab."

„Ära usu. Aga ükskõik. Peaasi, ta ütles: cherchez la femme."

„Noh, eks siis otsi, kui tema sõnad eksimata pühadus on."

„Mitte pühadus. Tema sõnad oleksid null,

kui ma ise varemalt sedasama poleks arvanud. Tema sõnad olid ainult kinnituseks."

Tiksi ei vastanud ja ka Lutvei ei leidnud enam sõnu. Nõnda jatkas igaüks oma mõtteid ja tundmus hiilis neile ligi, nagu oleksid nad lõpuks ometi võhivõõrad inimesed.

Lutvei imestas seda tundmata ja nimetut jõudu, mis samm sammult pinda kiskus nende jalge alt, ta imestas oma uskumata kangekaelsust, millega ta kõigest endisest püüdis kinni pidada, ehk ta küll päev päevalt oma püüde asjatust ikka selgemini arvas märkavat. Nagu oleks kõik olnu ja kadunu mõni puutumata ajaloolik pühadus!

Kuhu kadus ta kergemeelsus naistega talitades? Eks ei olnud ta naerdes ja himutsedes Tiksiga alganud, pidi ta siis peamurdmise, juurdluse ja targutusega lõpetama? Avateledes rääkis ta ju neiule üürikesest elust, hakkab ta siis nüüd õpetama, et elu polegi nii üürike, kui jatkub armastust?

Meele tuli üks intiimsemaist silmapilkudest, kus ta armastusest rääkis kui pikavarrega piibu suitsust, mis südant ei piina ega silmis kipita, ainult pisut hämardab ümbrust, joonistab eluõhustikku muutuvaid õnnerattaid, mis vuravad ja vuravad. Sel korral puhus ta kiidetud lahedat suitsu, pikavarre suitsu Tiksile vastu silmi ja ütles:

„Katsu, täiesti kibeduseta, silmi ei vesista."

„Pisut on kibe", rääkis siis rumal Tiksi, „minu silmad võtab veele."

„Sinule on ehk siis ka armastus kibe?"

„Nagu oleks", vastas neiu ja naeratas hellalt.

„Aga vaata mind: panen silmad paksu suitsu sisse, liigutan lauge, aga mitte midagi. Ainult õhk oleks nagu pisut paksem.“

Nõnda lobisesid nad tol korral. Aga nüüd oskas Lutvei veel vaevalt nõnda lobiseda. Ka Tiksi räägiks ehk armastusest ja tema kibedusest teistsuguseid sõnu. Ja nagu tahaks noormees neid uusi sõnu neiu näolt lugeda, vaatab ta temale otsa. Selle näoilmes on mingisugune kauge naer.

„Mis sa naerad?“ küsib Lutvei.

„Mõtlen Kulno sõnade peale, mis ta viimasel tantsupidul ütles.“

„Tantsis ta sinuga?“

„Tantsis.“

„Kus mina siis olin?“

„Mängisid biljardit.“

„Mis ta siis ütles? Või ehk on ka see mõni saladus?“

„Küll oled sa täna halb. Võimata on sinuga rääkida.“

„Mul on tõepoolest närune tuju. Aga mis ütles Kulno?“

„Mul olla kohtlased jalad.“

„Kahtlased.“

„Ei, kohtlased.“

„Ah soo, mõistan, mõistan. Tähendab, saamatud, pisut ogarad. Kuidas ta selle peale tuli?“

„Tantsul hakkas ta ikka naerma ja ma küsisin, miks ta naerab, siis ütles ta.“

„Muud midagi, ainult kohtlased ütles ta?“

„Ah ei! Ma ei saanud esteks aru ja siis seletas ta. Minu jalaastumine olevat nagu mõne inimese rääkimine: punastab, otsib sõnu, kogeleb, aga viimaks tuleb õige mõte välja,

kuid siis punastab ta veel rohkem. Armastajad rääkida mõnikord nõnda, nagu mina astun. Häbenevad aga julgevad ometi, punastavad, aga teevad siiski, kogelevad, aga ikkagi ütlevad."

„Kui hästi on sul kõik meeles!" imestas Lutvei.

„Näed, ma polegi nii rumal, nagu sina ütled."

„Ma pole sind kunagi tõsiselt rumalaks nimetanud."

Nad vaikisid. Lutveile tuli Tiksi kõnnak meele, nagu ta seda alguses näinud. Siis oli see veel palju kohtlasem, palju punastavam ja kogelevam kui praegu. Ja noormees mõtles selle kõnnaku peale, nagu peaks seal mõnesugune saladuslik tähendus peituma.

„Ta ütles veel, mõistke, mis see on: kogeleb, logeleb, aga kepsib läbi ilma", rääkis Tiksi natukese aja pärast edasi — rõõmsalt, mureta, naerdes, nagu lõõritaks linnuke, kes aimab kevade tulekut.

Aga miks oli Lutvei nii tõsine ja miks tukslesid tema rinnas valusad pitsitused?

18.

Meriheinal oli viimasel ajal õhetav eelaimdus, nagu oleks tulemas mõni suur üllatus, aga sellest aimdusest ei rääkinud ta kellegagi, ka Kulnoga mitte. Ainult juhtumisi kärbsega üksi jäädes, kes laual silas või klaasiservale lendas, lausus ta:

„Mu armas, meil seisavad vist rasked päevad ees. Nii kaua oleme elanud, aga ikkagi veel muutub ilm. Muutuvad ka inime-

sed. Ainult sina, kärbes, oled ja jääd endiseks, ainult sina oled püsiv, igavene."

Ja sohvale pikutades ning jalgu lauaservale sooja ahju lähedale seades, mõtles Merihein viimaste elupäevade üle järele.

Ta oli nagu mõnes tuulekeerus, mis tõusis ristsetest. Ta oli tahtnud noori oma ümbruses näha ja noored tulid. Ta oli tahtnud värskust juua, tal oli himu elumahla järele, mis tuleb silmist, tundmustest, häältest, aga janu oleks nagu ikka veel kustutamata. Tal oli noortest oma ettekujutus, aga ta leidis, et ettekujutused on petlikud; tal olid nende vastu tundmused, aga ta nägi, et tundmused on muutlikud; tal olid arvamised, aga nähtavasti olid ta arvamised ekslikud.

Aga ehk pole põhjus ometi noortes, vaid temas eneses? Ehk on noored ometi tulevik ja tuleviku ettenägemises on prohvetidki pimedad? Ehk ei mõista tema neid ega nemad teda?

Kes teab! Võib olla! Aga Merihein oli pisut nukker ja tema meeltes tammus pettumus. Vaigistuseks valas ta klaasi täis ja rüüpas, kuna ta jaoleruttavale kärbsele lausus:

„Ainult sind, mu armsam, mõistan ma täiesti, sest sinus pole midagi muud, kui aga ainult see, mis ma ise sinna pannud, ja teistes mõistame täiesti ainult iseoma mõtet, iseoma tundmust. Tiksiga võin kas tundide kaupa lobiseda või naerda, aga see ei tähenda sugugi teineteise mõistmist. Naer on ainult sümpaatia märk, aga sümpaatia pelgab sagedasti arusaamist. Tiksi on küllussarv, mille võõrad käed täitnud ja siis sulgunud. Temas on minule ainult aimdused, lootused, oletused, tema

kähardunud juuksedki tekitavad ainult usu... Kuulsid sa, mis noored usust ja teadusest viimati rääkisid? Panid sa tähele, et teadusjüngrid pahatihti toonitasid: usun, et tean, kuna usuapostlid kordasid: tean, et usun? Märkasid sa, kui noor on ikka veel ilm?"

Muidugi, kärbes on kõik märganud, praegu tähendas ta kuuldud ja nähtud tarkused kõrva taha üles, sest miks muidu pidi ta nii kaua esimeste jalgadega pead kratsima. Ja kui Merihein jalgu soendades tukastama jäi, nägi ta unes: kärbes kõndis klaasi serval ja laulis kui noor neiu, kes ihkab mehele, huikas kui putkest luik, mängis kui suur haavakoorest Vene vile. Mets rõkkas ja liblikad lendasid, linnud siristasid ja lilled lõhnasid, karjane puhus pasunat ja kähara villaga talled lõid kepsu ning Merihein kepsles nendega kaasa. Jookstes hakkasid jalad valutama, esteks tuimalt, siis teravamalt, aga ikkagi uimlevalt, kuni tukastaja virgus ja edasi mõtles.

Ja, nii see oli. Alguses tegi Lutvei Meriheinale nalja, äratas unistusigi, aga päev päevalt vähenes nali ja unistused põgenesid hoopis. Kus oli küll muutuse algus, põhjus? Tuli see juhtumisi tõusnud arvamiste lahkuminekuist ja vaidlusist, mis mõnikord ulatasid ägeduseni, või ei tekkinud need vaidlused sugugi juhtumisi, vaid olid ehk tingitud mõnest salavedrust, mis asub sealpool teadvusläve? Hakkas ehk Meriheina tüütama see hoolimatus ja ükskõiksus, millega Lutvei ja tema kaaslased korteris talitasid, pärisperemeest nagu ei mikski pannes? Olid ehk paremad ja jäädavamad kaaslased ometi unistused, need õrnad, kuid armukadedad ja pelglikud fantoomid? Tegid

ehk nemad ka Meriheina kadedaks selle noormehe vastu, kes lilli noppis elu- ja armuaasal nii mureta näol?

Merihein vaatles ja kahtles. Kindel oli üks: terve rida uusi kujusid oli silmapiirile tõusnud, tema korter oli nende kujude kogumispaigaks saanud. Väljaminekud aina kasvasid ja kasvasid ja käesolev kuu ähvardas lõppeda puudujäägiga. See tuletas endiseid aegu meele. Talitajalegi pidi ta juba enam kui kahekordset palka maksma, aga ikka oli korter mustem ja korratum kui kunagi enne. Prantsuse veinid, mida ta varem ainult kärbsele kiites soovitanud, kahanesid pudelites imeruttu. Juhtus isegi, et Merihein üksi koju tulles pudelid leidis tühjendatult, nagu oleks kärbes tema äraolekul oma hõimudega siin pillerkaaritanud. Niisugusel korral istus pettunud mees veidi tusaselt lauda ja tema meel oli harilikust nukram. Kärbse lennupirinat kuuldes ütles ta hoolimata: „Ä'ä inise". Aga vähe aja pärast, kui loomake saaki otsides laual ümber vilas, hakkas Meriheinal temast nagu kahju ja ta riputas talle mõne tera suhkrut, et vaadelda, kuidas ta maiustama hakkab, ja rääkis:

„Lepi sellega, teine kord saad paremat. Lepi ka mu porisemisega, sest kellega peaksingi porisema kui mitte sinuga. Näed, pole kedagi teist, aga porisemine rahustab meelt. Pealegi, inimesed porisevad vastu ja nõnda saab porinast riid, aga sina vaikid nagu tall, mis tappa viiakse. Kui sa ehk peaksid arvama, et sa oled süüta, siis tea: nõrgemal on ikka süüd. Isegi tappa võin su, kui teised mind vihastavad või kui ma ise ennast ei rahulda, ja ikkagi on mul õigus. Mulle jääks

õigus ka siis, kui sa oleksid nii püha ja vaga, et su surematu hinge kannatused lunastaksid teistele igavese elu. Mida nõrgem keegi on, seda rohkem kannatab ta ülekohut, kannatab teiste süü pärast, ja seda enam on tal põhjust pidada ennast ilmalunastajaks. Sellepärast, armas kärbes, ära pirise, kui sa nõrkuse pärast ülekohtu käes kannatad, vaid trööst̃i end teadmisega: mida nõrgem oled, seda rohkem lunastab sinu süütu kannatus teisi, millest järgneb, et kui sul enam vähematki jõudu ei ole, siis võiksid kõigi teiste kärbeste päästjaks saada."

Nõnda õpetas Merihein iseenese trööstiks kärbest. Aga sellele nähtavasti ei meeldinud vanapoisi targutused ja ta lendas ahjuservale, kaasa võttes väiksema suhkrutera. Merihein sai isegi aru, et temal mingisugust mõjuvat põhjust pole ei kärbest ega kedagi teist oma õpetuste ja manitsustega tüüdata, aga ta tegi seda siiski, vististi harjumuse ajul, mida isalt pärinud, kes oli köster-kooliõpetaja.

Kõige peale vaatamata oli ju Meriheina seisukord päris rahuloldav. Isegi Tiksile nihkus ta kord korralt nagu lähemale. Küll hoidis neiu viimasel ajal Meriheina korterist eemale, aga võis siis seda talle pahaks panna? Eks ei hakanud siin valitsev elu Meriheinale eneselegi liiale minema?

Mõni päev tagasi, kui Merihein Tiksit uulitsal tabas, naeratas see juba eemalt talle vastu.

„Miks te meid enam vaatama ei tule?" küsis Merihein.

„Pole aega."

„Luiskate."

„Teil on rahvast muidugi küll, võib olla liigagi."

„Kus teid ei ole, seal on ikka vähe."

Neiu naeratas ja vaikis. Merihein küsis:

„Miks te arvate, et meil rahvast liigagi on?"

„Ega ma arva, ütlen muidu."

„Aga näib, nagu ei ütleks muidu."

„Räägitakse."

„Räägitakse liiga, aga ei räägita ometi kõike. Ei teata rääkida."

„On siis midagi iseäralikku?" küsis neiu huvitatult.

„Pole midagi iseäralikku, kõik muutub igapäevaseks, see'p see ongi."

Neiu tundis, et Merihein tema mõtted, tema tundmused oli väljendanud, aga tundis ka, et Merihein oma praegusest elust hakkab tüdinema, ja ta küsis:

„Mis te nüüd kirjutate?"

„Mitte midagi."

„Pole võimalik?"

„Pole tuju."

„Kärbes elab alles?"

„Igatseb teid."

„Tõesti?"

„Päris tõesti. Alles eile õhtul, kui kahekesi olime, küsis ta: millal Tiksi tuleb?"

„Küsis ta nõnda?"

„Sõna sõnalt."

„Viige talle palju terviseid."

„Aga millal tohib teid oodata?"

„Ei tohigi."

„Mis te räägite."

„Ootamine teeb aja igavaks, sellepärast ei tohi."

„Me ootame mõlemad, siis pole nii igav.“
„Head päeva!“
„Head päeva!“
Tiksi läks ja Merihein vaatas talle naeratades järele. Ei tea miks, aga süda sai tal korraga nii kergeks.

19.

Pidu oli täies hoos, kui Merihein kella kaheksa paiku koju tuli. Ukse taha kostsid karjutud sõnad, naeruplahvatused, ühine müra ja kära. Pidutsejate seas oli ka naisi ja naiste seas Tiksi. Tema hääl kõlas täna nagu iseäranis heledalt ja erevalt. Võimalik ka, et kuulmed täna Meriheina petsid.

Peeti kevadepidu.

Merihein võeti ühise tervitushüüdega vastu. See tahtis alguses hüüdega hüüdele vastata, tahtis karjuda kas või täiest kõrist, rõkkama pannes hoonenurki, aga eneselegi ootamata rääkis ta päris harilikul häälel, nagu puuduks tal igasugune pidutuju. Küll oli väljas, kus uulitsad kevadesulast ninatorkavalt lõhnasid, teda iseäralik püsimatus, imelik ärevus ja ärksus valdanud, aga tuppa astudes tundis ta korraga tööväsimust ja võimust võttis vaikne rahuigatsus. Oleks tahtnud suikuvalt istuda ja unistades kellegagi rääkida ning vaadelda, vaadelda ja maitsta. Aga nüüd pidi küsimistele ja naeratustele vastama, pidi kõnelema, kui oli tahtmine vaikida, pidi jooma, kui oli ennem isu toidu järele ja kui oleks tahtnud haista tee ergutavat lõhna; kuid teekann oli tühi ja einele ei leidunud laual ruumi. Tahes või tahtmata pidi Merihein sõnade peale mõtlema, mis ta kord kärbsele öelnud: nii kaua oleme ela-

nud, aga ikka veel muutub ilm. Ristsetel, noorte vallatava hullustuse esimesel päeval, oli Meriheinal nii mõnus ja hea. Enneaimamata kergus ja lahkus tuli rinda, naeratav eluihk nõrgus kehas laiali. Oleks aga Kulno täna pidutsejate seas, siis võiks Merihein temale umbes järgmist öelda:

„Tõepoolest, sul on õigus, me oleme ühiskondlikud, väga ühiskondlikud, paheliselt ühiskondlikud. Ühiskondlikkus tähendab, et kellelegi tehakse ülekohut, kedagi kitsendatakse, rõhutakse, kurnatakse. Ühiskond loob riigid, kirikud, seltsid, ühingud, aga ikka ainult selleks, et teisi ei mikski panna, et teisi aina oma kasuks tarvitada. Veel enam: ühiskond kurnab paratamata ka iseennast, kuni ta laguneb. Üksikud loovad jumalad, kes on surelikud, sest nad on elavad, aga ühiskond muudab nad fantoomideks, muinasjuttudeks ja neid ei surma suuremagi nõia kuul. Kõik usuvad lõpuks, et elavad on ainult fantoomid, muinasjutud, omasugused kodukäijad ja et tõelik elu on meelte pettus. Aga pettuse peale vaatamata kannatatakse ometi tõelikkuse käes, mida loonud ühiskondlikud tondid. Kannatavad paljud, kannatame meie, kannatan isegi. Aga ma ei tea, miks ma kannatan, ma ei tea, mis puutub minusse, et noormehed armastavad käia kui vingujäänud kassid ja et neiude neitsilikud silmad löövad himutsema, läikides jaaniussina pimeda põõsa all.“

Merihein oleks eksinud nõnda rääkides, ta oleks eksinud, nagu kõik targutajad ja jutlustajad eksivad, kui nad ei võta arvesse muud kui iseennast. Merihein eksis täna veel enam: ta eksis iseeneses. Sellest sai ta silmapilk aru,

kui Tiksi priimusel vee keema ajas, õhtueinet muretses, Meriheina sööma seadis ja ise juure istus lobisema ja naerma lõkendavil palgil, helendavil huulil. Küll ei kadunud endine vimm jäljetult, aga juba võis lihtsameelselt naerda hullemategi rumaluste üle ja heita mõtteta mängus lendavate sõnade sekka omagi sõna.

Sõnade teed on mõnikord imelikud, nende teed on kõige imelikumad teed, mida inimvaim käinud. Sõnades on ikka palju seda, mida rääkija sugugi ei mõtle, sõna toob sagedasti vastuse, mida mõtleja kõige vähem aimanud. Nõnda ka täna, kui keegi joomisel hakkas rääkima mingisugusest inimlikust tõest.

„Kõik tõed on inimlikud“, vastati kõikteadvalt.

„Mis tähendab inimlik?“

„Inimlik tähendab humaanlik.“

„Aga humaanlik?“

„Et on ilmas inimlikud asjad, aga mitte inimest.“

„On olemas inimlik tõde, inimlik õigus, inimlik vagadus, inimlik kurjus ja muud niisugused asjad, aga inimest ennast ei ole.“

„Aga kes siis on?“

„On hiinlased, jaapanlased, neegrid, venelased, türklased, sakslased, inglased, on isegi lätlased ja eestlased; on ametnikud, professorid, üliõpilased, kodanikud, ajakirjanikud, kirjanikud ja poepoisid, aga inimest ei ole.“

„Sest poepoisid pole mitte inimesed,“ ütles Lutvei iseäralikul toonil ja vaatas Meriheina poole, kes Tiksiga juttu ajas. Toon ja pilk puutusid kirjanikku torkavalt, sest tema oli ju kord poeleti taga seisnud. Mitte et ta seda ametit häbistavaks pidas, vaid et Lutvei teda

häbistavaks püüdis teha, see riivas teda. Nõnda sai lahtumalöönud vimm uut hoogu ja Merihein vastas:

„Jah, poepoisid pole mitte üliõpilased, nemad ei joo ühiskondlikult."

„Ühiskondlik on Kulno sõna," hüüti vahele.

„Ühiskondlikkus on seesama, mis kultuurgi," tähendas Lutvei.

„Kultuur on ikka seesama, mis kultuur", vastas Merihein, „aga poepoistel puudub kultuur . . ."

„Väga õige!"

„Lauljad ühinevad ja joovad, et veel enam laulda," rääkis Merihein edasi, „pasunapuhujad ühinevad ja joovad, et veel enam puhuda; näitlejad ühinevad ja joovad, käsitöölised ühivad ja joovad, karsklasedki ühinevad ja joovad ning lõpuks ühinevad ka üliõpilased ja joovad, ainult poepoisid ei ühine mitte, aina joovad üksi, kaksi. Peab aga seltsis jooma, sest seltsis joomine tähendab kultuuri; peab jooma, nagu läheks kiriku, peab jooma, nagu läheks palvemaija, peab jooma hulgakesi, karja kaupa, nagu härjad kaevukünal, peab vähese vaevaga võimalikult palju jooma."

„So spricht nur ei Ladenschvengel", tähendas Lutvei ühele lähedasele üliõpilasele kõrgi ja põlgliku naeratusega. Ta ütles seda vaikselt, nagu oma ette, aga küllalt valjult, et sõnad Meriheina kõrvu kostsid. See oli nõutuses, kas räägitud sõnu kuulduina võtta või neid surnuks vaikida. Enne kui ta otsusele jõudis, tuli ootamata pööre.

„Upub, upub!" karjuti mitmest suust korraga.

„Kes upub?"

„Kärbes upub."

Kõik tõttasid uppujat otsima, sest kõik teadsid, et majas elab ainuke kärbes, Meriheina kärbes.

Loomake sibeles õlleklaasis.

„Ah sind väetikest", lausus Merihein haletseval naljatusel ja pidi kärbse surmahädast päästma. Aga äkki seisatas ta ja nõksatus käis kogu tema kehast läbi.

„Mis see siis peab tähendama?" küsis ta, ja kui keegi midagi ei lausunud, aitas ta kärbse lauale ja küsis: „Kes rebis tal tiivad ära?"

Tõepoolest, loomakesel puudusid tiivad, ta ei võinud enam ei piriseda ega lennata.

„Kes on seda teinud?" küsis Merihein kolmat korda päris tõsiselt ja laskis silmad nägudel ringi käia.

Ainult muigavad huuled ja kelmikad pilgud vastuseks.

„Kärbes ajab sulgi, näeb kevadet," püüdis keegi naljatada.

Aga Merihein tegi, nagu ei kuulekski ta seda, korrates:

„Ma küsin, kes on seda teinud?"

Nüüd märgati, et Meriheina huuled värisevad, et silmis sütib ärev tuluke, et käed piigistavad kramplikult toolituge ja et tema hääl omandab mingisuguse kirglise mehekuse.

„Te ei vasta? Ei? Alatud! Siis tapke ta ära, tapke silmapilk, ma ei luba teda piinata!" karjus Merihein kord korralt ikka ägedamaks saades, nagu joovastuks ta iseenese sõnust.

Ükski ei nihkunud paigalt, ükski ei niitsatanudki. Kõik ootasid, kõik vahtisid ainult Meriheina.

„Argpüksid!“ karjus see, „teist ei saa kärbse tapjatki!“

Ja ta sirutas käe, nagu tahaks ta ise loomakese maisele olemisele lõpu teha, aga otse sõrmede vahelt näppas Tiksi tal kärbse ära, võttis pahema käega tiivuta kehast ja paremaga loomakese peast kinni, tõstis käed kõrgele, nagu mõtleks ta ümberolijatele mõnda imevigurit näidata või nagu tahaks ta kõigile tegelikult tõendada, kuidas surm tuleb. Kui kõik põnevusega ootasid ja üksisilmi peenikeste sõrmede vahel oleva loomakese küljes rippusid, väänas Tiksi nõksti kärbsel pea otsast ära. Nõnda teevad lapsed omas kurjas vagaduses, oma süütult patuse meelega. Valitses imeline vaikus, nagu tahetaks kuulda rõginat kärbse kaela murdumisel, nagu tahetaks näha pisitillukese keha kramplikke liigutusi, mis saadavad, võib olla, teadvuseta valul kustuvat, lahkuvat elu. Aga midagi ei kuuldud, midagi ei nähtud ja sellepärast avaldas kärbse surm juuresolijate peale uskumata väikest mõju. Võis isegi arvamine tõusta, et surm on päris harilik nähtus ja et tapmine pole sugugi meeletu tegu, vaid ainult ükskõikne sündmus.

Ükskõikselt ütles ka Lutvei:

„Selle peale jõid vanad roomlased.“

Aga enne, kui ta klaasi jõudis huulile tõsta, lõi Merihein tal selle käest maha. Terve kogu jahmatas.

„Mis see peab tähendama?“ küsis Lutvei Meriheina ees ähvardavalt püsti karates.

Vastuseks hakkas Merihein laudlina otsast kinni ja ainsa nõksakuga oli see ühes pudelite, klaaside ja suupistetega põrandal. Eemale ta-

ganedes põrkasid inimesed vastu väikest lauda ja tõukasid selle ühes priimusega ümber.

„Välja!“ karjus Merihein arutul häälel. „Kasige välja!“

Ja nagu tahaks ta veel suuremat vägivalda tarvitada, kahmas ta põrandalt terveksjäänud pudeli kaelapidi pihku ning tõstis käe, löömiseks või viskamiseks, keegi ei teadnud. Hirmunult taganeti esisesse ja hakati varnalt riideid kahmima. Ainult Tiksi tormas vehkleja juure, viskas käed talle ümber kaela ja palus:

„Härra Merihein! Härra Merihein! Kuulge ometi!“

Aga Merihein ei kuulnud. Hoolimata vabastas ta enese neiust ja tõukas selle hooletult eemale, pealegi veel niisuguse jõuga, et neiu põrandalolevatele asjadele komistades vastu seina prantsatas ja nutma hakkas. Lutvei, kes ühes teistega seniks mõtles lahkuda, kui Meriheina viha üle läheb, viskas palitu tagasikätt nurka ja tahtis Meriheina kallale tormata, aga teised haarasid tal õigel ajal ümbert kinni ning vedasid eemale.

„Oleksite teie autasu andmise võimeline, siis jääks veel ainus tee“, karjus Lutvei, „aga teie ei ole seda mitte. Te olete ainult poepoiss.“

„Logarditele ja lakekoertele ei anta mingisugust autasu“, karjus Merihein vastu, aga juba langeva vihaullustusega, sest Tiksi kukkumine oli ta jahmatama pannud, oli teda kui malakaga pähe rabanud. Ta vajutas käed meelekohtadele ja seisis nõnda keset põrandat purustatud pudelite ja klaaside ning viina- ja õlleloikude vahel. Tal oli halb, väga halb. Peas pistis valusalt, tukslevalt. Kui ta viimaks

käed lõdvalt laskis kõrvale langeda, olid juba kõik noored läind.

Meriheinal oli häbi. Juba viiskümmend aastat vana, aga ikka veel ei suuda end talitseda, ikka veel toimetab nagu mõni joobnud moonaka poeg, kes üliõpilaseks või poeselliks saanud. Jah, just kui poepoiss, Lutveil on õigus! Aastate kaupa oli ta uskunud, et nooreea vihahullustused on jäädavalt mööda, aga nüüd seisab ta sealsamas kus ennegi. Vana mees, aga varsa aru. Oleksid noored veel siin, ta võiks neilt kõigilt andeks paluda, ta võiks öelda, et tema nende naljadest aru ei saa ja sellepärast rumalusi teeb, ta võiks nõus olla, et tema pole küllalt ühiskondlik... See sõna segas arutust, meele tuletades, mis mõttes Kulno seda tarvitanud. Merihein oleks tahtnud selle sõna asemele mõne muu panna, millel puuduks kahemõtteline ja pilkav tähendus, aga ta ei leidnud ühtegi kohast, nii kohmetu ja kobav oli ärituse tagajärjel ta peaaju . . . Mis ütleksin Tiksile, kuidas end vabandada? mõtles Merihein natukese aja pärast. Paraku! seda ta ei tea, ta arvab ainult, et kui Tiksi siin oleks, küllap ta siis juba parajad sõnad leiaks.

Nõnda mõeldes hakkas Merihein tuba koristama: määrdinud lina laotas ta uuesti lauale, tõstis väikse laua jalgele, korjas terved pudelid ja klaasid üles, otsis närusid, et kuivatada õlle- ja viinaloike, tõi harja ja pühkis klaasitükid nurka kokku, lõpuks süütas priimuse põlema, valas kannu vett ja pani vee keema. Nüüd võis sohvale puhkama istuda.

Nagu varemalt, märkas ta tänagi töö rahustavat mõju. Nii mitu korda oli ta kahetsenud, et ta õigel ajal polnud õppinud vokke

treima või õunapuid istutama. Ja nagu varemaltki, niisama mõtles ta ka täna, et õppimiseks pole kunagi liig hilja.

Priimus helendas sinakas leegis, vesi hakkas kannus tasakesti hooti kahisema. Ja nagu vilaks kärbes alles elavana laual või maiustaks klaasiserval, lausus Merihein endamisi:

„Töö on elu saladus. Armastuski ei tähenda muud kui tööd. Mis väärtus oleks kõige ülevamalgi tundmusel, kui ta ei aja tööle, kui ta ei aja looma."

Viimane sõna tõi enesega kaasa nii tõsiseid ja ulatavaid mõtteid, et Merihein pidi vaikima. Endasse süvenenult jälgis ta unistuste umbseid radu, kuni keeva vee vulin ta äratas.

*

Samal ajal arutasid noored uulitsal kõndides olnud sündmust. Mõned, kes Lutvei ja Meriheina sõnelemist olid paremini tähele pannud, arvasid, et Lutvei päris süüta ei ole, aga tema süüle leiti seletus, seega vabandus. Meriheina teguviisile ei leitud aga mingisugust vabandust.

„Mis kärbes see õige oli?" küsis üks neiu Lutveilt.

„Kärbes, nagu kõik kärbsed", vastas noormees.

„Miks ta siis nii vihastas?"

„Küsi narri!"

„Just nagu mõni rumal poisike", arvas Säga.

„Pealegi polnud ta sugugi nii purjus", tähendas Mänd.

„Vanapoiss on lihtsalt ohoh", ütles keegi

ja lisas naljatades juure: „Võtke õpetust ja ärge jääge vanapoisiks."

Ainuke, kes Meriheina kohta eraarvamisele jäi, oli Tiksi. Nagu oleks seinaga kokkupõrkamine tema aru segamini raputanud. Lutveiga kahekesi koju poole minnes, ütles neiu:

„Kena on, kui inimene veel nõnda vihastada võib."

„Kas või kärbse pärast", vastas Lutvei pilkavalt.

„Kas või kärbse pärast", kordas neiu endise lihtsusega.

20.

Meriheina korter oli nüüd endiselt vaikne. Pärast kevadepidu, mis nii kurvalt lõppes, oli Lutvei järgmisel päeval Meriheina äraolekul ühes oma asjadega jäädavalt lahkunud, ilma et ta mingisugust seletust oleks annud või head päevagi tulnud ütlema. Õhtul leidis Merihein uksevõtme laualt ja talitaja seletas:

„Noorhärra käskis selle võtme teile ära anda, ütles, et ta enam tagasi ei tule, viis oma asjad ära."

„Hea küll", vastas Merihein.

Sellega pidi jutt lõppema, aga natukese aja pärast küsis vanapoiss:

„Oli noorhärra üksi?"

„Asju viimas või?"

„Nojah."

„Üksi, päris üksi, polnud kedagi teist, ma aitasin asjad alla viia."

Merihein rohkem ei küsinud ja emand Koorik vaikis arupidavalt. Teda huvitas, miks küll noorhärra nii ootamata ja nagu salaja ära

läks. Viimaks ütles ta võimalikult ükskõiksel toonil:

„Noorhärra läks vist uude korterisse.“

„Vist küll“, vastas Merihein sõnakehvalt, millest talitaja oma oletused tegi. Kui ta natukene aega lähemat seletust asjata oli oodanud, hakkas ta uuesti:

„Hea ongi, et läks, härra ei saand enam sugugi rahu. Teegi jõid ära ja toidu sõid käest. Olin päris hädas teistega. Ei jõua ega jõua koristada. Hommikul tee puhtaks, aga tule õhtul tagasi, juba kõik kohad prahti täis — pudelikorgid, paberossiotsad, tuhk, tühjad tikutoosid, paberossikarbid . . .“

„Mis sest enam rääkida, seks korraks on see möödas“, trööstis Merihein.

Aga emand Koorik ei saanud vaikida, kui asi puutus tema õrnemat külge — puhtust. Noores eas oli ta „saksu“ teeninud ja harjumusega vastuvõtliku loomuse tõttu puhastamise kohusest mingisuguse puhtushullustuse teinud. Ta oleks ikka küürinud, ikka pühkinud, ikka pesenud ja hõõrunud. Oleks ta mõni sinisukaline haritlane, siis võiks ta mõne raamatu või artikliga maha saada, milles ilusasti selgeks tehakse, et puhtus on kõigi vooruste algus, et puhtus on ainuke kindel abinõu inimesi õnnelikuks teha abielus ja ka vallalises põlves, et puhtus tähendab ilma päästmist. Muidugi võidaks niisugusele väitele nagu igale muulegi heale asjale vastu vaielda; vastu vaielda võiks ka Merihein emand Kooriku puhtusjutlusele, aga harilikult ei tee ta seda kunagi, vaid avaldab vaikimisega täielikku nõusolekut. Täna läks aga lugu teisiti. Täna tõusis Meriheinal tahtmine pisut kaasa rääkida. Võib olla

tundis ta, et talitaja äraminekul üksi pisut õudne hakkab, võib olla oli tal noorte lahkumisest ometi kahju.

„Kuulge, emand Koorik“, ütles Merihein, „mina arvan, mõnikord võib puhtus samasuguseks paheks või veaks saada, nagu liiderlikkuski.“

„Fui, härrad! Kuidas te küll räägite.“

„Päris tõsi“, kinnitas Merihein.

Nüüd hakkas talitaja naerma.

„Miks te naerate?“ küsis Merihein.

„Naeran, et mehed on ikka mehed, olgu nad härrad või matsid.“

„On teie oma ka niisugune?“

„Minu vanamees siunab aina puhtust.“

„Ehk on meil ometi õigus?“

„Härrad, ärge seda rääkige. Pruudipõlves öeldi mulle, minu peigmees olla must kui põrsas, aga ma vastasin, et küll ma ta puhtaks küürin, haljaks hõõrun.“

„Ja kas hõõrusite?“

„Muidugi hõõrusin. Punnis vastu mis punnis, porises mis porises, aga ma ei jätnud, võit pidi minule jääma. Härrad oleksid pidanud teda siis nägema, vanamees kui naktsitrall...“

Merihein kuulas ja mõtles: „Vaene vanamees, küll pidid sa oma eide vooruste käes kannatama. Voorused on üldse rasked asjad, ehk olgu siis, et nende põhjuseks on mõni viga või pahe.“ Merihein oleks ehk veel rohkemgi vooruste üle järel mõelnud, aga emand Kooriku sõnad omandasid resigneeritult kurva pöörde ning ta lõpetas kerge ohkega:

„Aga mis parata, see on meie, naiste, saatus.“

„On ta siis nii raske?“ küsis Merihein.

„Ei tea öelda“, vastas passija nüüd, kes juba Meriheina küsimisest saatuse kergendust tundis. „Mitu korda olen mõelnud, et poleks mu vanamees niisugune, ma oleks õnnetum.“

„Poleks ta nii kasimata?“ küsis Merihein.

„Jah, poleks ta nii kasimata“, naeris naine. „Nõnda on ta mõnikord kangesti naljakas, naera kas või üksipäinis.“

„Pisut naeruväärt inimesed on ikka huvitavad“, arvas Merihein.

„Jah, mis teha mehega, kes naerma ei aja.“

„Eks naistega ole niisama.“

„Härrad, see pole õige. Naine olgu puhas, naine olgu korralik, naine olgu majapeegel,“ vastas emand Koorik, kes ainult puhtuse peale mõtles.

„Eks nad olegi ju seda.“

Emand naeris uskmatult.

„Mis te naerate?“

„Härrad ajavad naeru peale.“

„Kas mul pole õigus?“

„Mis härrad naiste asjast teavad.“

„Nad on kõik nii kenad, aina helendavad, aina lõkendavad.“

„Kui härrad neid mõni päevgi passiks või nende pesu peseks, küllap nad siis räägiks teist juttu.“

„On see võimalik?“ hüüdis Merihein nagu imestades.

„Ei taha härradega kõigest rääkida, härrad mõtlevad, et ma laiman. Aga Jumala tõsi, kunagi ei taha ma naiste asju pesta ega neid endid passida. See on viimane leib. Kui ma Holmide juures olin, siis kinnitas proua mulle iga Jumala päev: preili peab nüüd puhas olema, parunihärra tuleb. Aga muidu . . .“

„Mis oli siis muidu?"

„Muidu polnud puhtusest kuigi suurt lugu."

„Kas tegid pulmad?"

„Kes need? Preili Holm ja parunihärra? Oodake niikaua! Ainult trilltrall ja sellega lõpp."

„Ja preilil polnud jällegi enam puhtusest lugu?"

Emand ei vastanud.

„Näete nüüd", rääkis Merihein natukese aja pärast, „seni kui preili oli vooruslik, oli ta ka must, aga niipea kui tuli trilltrall, tuli ka puhtus. Uskuge, emand Koorik, mehed on just niisama. Ainult need puhastavad endid, kes naiste ümber lipitsevad, kes püüavad meeldida. Poleks meeldimispüüet, siis elaksime kui päris põrsad."

Selle seletusega ei olnud emand nõus, vähemalt ei käia see tema kohta, sest tema olnud ja jäänud puhtaks, vanamees aga olnud ja jäänud mustusorikaks. Aga härradel olla siiski pisut õigust, tema ise, emand Koorik, võida sellekohaseid lugusid jutustada palju, palju. Ja ärgu mõeldagu, et tema tühja räägib või valetab, puhta suuga ei saagi valetada.

Nagu varemalt, nõndasama rääkis emand Koorik ka täna sula tõtt või veel sula Jumala tõtt. Hakkas aga emand Koorik juba kord päris puht sula Jumala tõtt rääkima, siis omandasid ta sõnad ajuti niisuguse mahlakuse ja elulise tõenäolikkuse, et kuulaja nina otse asjade äritavat lõhna pidi tundma. Merihein polnud suur tõdede uskuja, oli ta ju üldse halb uskuja, aga lõhnadest pidas ta suurt lugu, neid nimetades asjade hingeks. Nõnda pakkus emand Koorik oma lõhnavate tõdede paljastamisega

vanapoisile muhedat meelelahutust ja naljatades ütles ta, nagu püüaks ta preilisid ja prouasid vabandada:

„Mis sest, kui nad aga vooruslikud on.“

„Või vooruslikud ... Häbi ainult ennast meestele näidata.“

„Te teete kurja ülekohut.“

Emand vaikis. Natukese aja pärast ütles Merihein:

„Lõpuks on ometi ükskõik, millega inimesed oma voorusi kindlustavad. Olete ehk kuulnud, et on rahvaid, kes oma prohwetid enam ei usu, kui nende ihult püha kõnts maha nühitakse?“

Ei, seda polnud emand Koorik mitte kuulnud.

„Koristatud, kasitud prohveti sõna kaotab oma mõju ja tema ettekuulutusi ei usu enam keegi, nagu oleks ta mõni igapäevane surelik. Sellest võib näha, et kui keegi rahvuslikuks pühaks tahab saada, peab tal ka teatud rahvuslik kõntsakord seljas olema.“

Sellest ei saanud emand Koorik hästi aru, ta hakkas siiski naerma ja ütles:

„Härrad teevad nalja.“

Aga emand armastas tõtt rohkem kui nalja ja sellepärast hakkas ta jutustama, kuidas parun Traubenbuschi juures olnud; ta jutustas pikalt ja laialt, peaaegu põhjalikult, sest see puutus tema elu hiilgavamat ajajärku. Et emand Kooriku hiilgavad elujärgud Meriheina vähe huvitasid, siis laskis ta teda rääkida — kuulamata ja vahemärkusi tegemata —, kuni ta iseenesest vait jäi.

Nõnda oli Meriheina uue üksilduse esimesel õhtul.

Küll katsus passija ka järgmistel päevadel härrat oma jutulõngadega siduda, aga see muutus kord korralt ikka sõnakehvemaks: Merihein võitis oma hariliku meeleolu tagasi. Ta arutas mõttes oma asju, tuletas meele hiljutisi sündmusi, püüdis mõista nähtud kujusid. Lõpupidu meelestades polnud ta enam kaugeltki nii õrnatundeline ja järelandlik, nagu õhtul vihavalingu langemisel pärast noorte lahkumist. Siis oli ta valmis kõigilt andeks paluma, kuigi ta hästi ei teadnud mida, nüüd muutus meel arutades ja vaadeldes jonnakaks ning vähemgi vabandussõna ei tahtnud keelelt liikuda. Nüüd arvas Merihein, teda oli meelega torgitud, noritud, teda oli sihikindlalt püütud noorte nalja märgilauaks teha. Nõnda leidsid nad, mida otsisid.

Merihein oli ikka veel vana endine Merihein. Tundmuste meeletul ajul sai ta kõigega valmis, aga niipea kui kangekaelne mõistus ohjad oma kätte kiskus, algas lõpmata seletuste rodu ja taibumata kiuslemine, kuigi ta ise kõiges süüdi oli.

21.

Lauas istudes keerutas Merihein parajasti jonnipunemeid, kui Tiksi talle vööraks tuli. Tema oli ainuke viimase pidu liikmeist, kelle ees Merihein enese tundis süüdi olevat. Mõlemal oli piinlik, kumbki ei teadnud, kuidas olla või mis rääkida. Meriheina enese kohmetus ja saamatus pahandas teda, aga ometi tekkis tundmus, nagu peaks seda Tiksi süüks ajama ja temale seda kätte maksma. Ja nagu enese kiuste

palus ta õige külmal toonil neiut istet võtta, et külalise käest alles siis küsida, mis ta soovib.

Neiu ei istunud. Ta vahtis üksisilmi Meriheinale otsa. See ootas ja vaikis ning küsis viimaks:

„Või pole teil aega, tulite ehk asja pärast?"

Ta astus paar sammu neiule lähemale.

„Olete ikka veel pahane?" küsis Tiksi vaikselt vastu ja lisas häbelikult juure: „Tulin andeks paluma."

Need sõnad murdsid vanapoisi meeltejää. Ainuke, kelle vastu ta ülekohtune olnud ja kelle ees ta ennast peaks vabandama, tuleb temalt andeks paluma!

„Mida te siis andeks tahate paluda?" ütles Merihein muutunud häälel ja astus otse neiu ette. „Et mina süüdi olin? Et mina kui arutu talitasin, kel pole meeletuhkagi peas? Ütelge selle asemel, saite teie palju haiget?"

„Põrutas ainult pead natuke."

„Ainult", naeratas Merihein nukralt ja naeratuses oli niipalju andekspalumist ning kahetsust.

„Ma kartsin, et te pudeliga viskate või lööte."

„Tõepoolest ei tea, mis oleks sündinud, kui teid poleks olnud."

„Te olite hirmus."

„Ma olin meeletu."

„Kena oli vaadata."

„Mis te räägite!"

„Väga kena. Ma ei kahetse enam sugugi, et see nõnda läks."

„Mina ka mitte."

„Aga mis teeb teie . . ."?

O, Tiksi oli rumal nagu ikka! Ta sai küll

sõnasabast kinni, aga Merihein oli juba märganud, mis ta mõtles, ja kohtlase naeratusega vastas ta:

„Te väänasite tal ju pea otsast."

„Ma ei tahtnud, et te ise seda teeksite. Te pidite ju seda tegema?"

„Ja oleksingi teinud."

„Ma ei tea miks, aga õudne hakkas, värin käis kehast läbi. Nägite, kuidas ma käed tõstsin?"

„Nägin."

„Miks ma seda tegin, ei tea ma praegugi, tegin, nagu oleks mõni näitemäng."

„Kogu see pidu lõpp oli nagu mõni näitemäng, päris rumal. Peaaegu hakkasin uskuma, et midagi sellesarnast pole olnudki, aga kui seda tähele panen, et jällegi üksi olen, siis näen, et kõik oli ikkagi ilmsi, mitte unes."

Nad vaikisid üürikeseks. Siis küsis Merihein:

„Teate teie, kes rebis kärbsel tiivad küljest?"

Ei, seda ei teadnud Tiksi mitte. Ta rääkis palju, ta rääkis, nii et mõni asi hoopis tumedaks kippus minema, aga lõpuks ei teadnud ta ometi mitte midagi. Isegi arvata ei võinud ta. Nõnda nägi Merihein, et loomakesepiinaja vististi alatiseks saladuskatte alla peab jääma. Siiski arvas ta, et oli mis oli, sündis mis sündis, ometi on kõik väärt, et seda tasapisi mäletada. Ja koduselt pani Tiksi priimuse susisema, tõi lauale leiba ja muud nipetnäpet, mis vanapoisi tagavaras leida, otsiti kapist paar pudelitki, mis viimased päevad puutumata seisnud.

Seni kui vesi keemahakkamist oodates vaik-

selt kahises, kõndisid Merihein ja Tiksi kõrvu mööda tuba edasi-tagasi. Üsna teineteise ligi hoidusid nad ja nende riided puutusid ajuti kokku. Pärast istusid nad kõrvu sohval ja lehitsesid mingisugust pildistatud kirjanduslikku mälestusraamatut. Merihein rääkis, Tiksi kuulas, Merihein seletas ja jutustas oma tutvust või kokkupuutumist ühe ja teisega, Tiksi küsis uudishimulikult.

See oli vaikne ja kodune õhtu. Niisugust õhtut polnud Meriheinal enam ammu, ammu olnud ja Tiksi tundis esimest korda, et on olemas niisugused imelised ja vaiksed õhtud. Piduõhtutel oli teisiti, Lutvei juures oli teisiti, isegi kodus polnud kunagi nõnda olnud, seal hädaldas ikka ema, või porises joobnud isa. Kui Merihein neiu viimaks koju saatis ja kui see asemel enne uinumist uneles, siis pidi ta jällegi kordama:

„Ta pole sugugi niisugune."

Tiksi ei teadnud, missugune on Merihein.

Veel teisi selletaolisi õhtuid saatsid Merihein ja Tiksi mööda. Imelikul viisil hakkas neiu viimaks märkama, et ta midagi ootab ja et ta isegi ei tea, mida ta ootab. Ja kui mitte midagi ei tulnud, siis oli rinnas muljuvalt valus, hinges hakkas kaebama ja ennetundmata nukrus rusus meeli, iseäranis siis, kui ta Meriheinast pidi lahkuma.

Ja neiule tuli meele, et juba varemalt kord tema midagi selletaolist tunnud, vaadates näitelaval etendust, kus laulsid pika, valge habemega vanamees ja noor, haldjana kerge ja rõõmus neiu: laulsid õnnest ja armastusest, laulsid elust ja igavikust, laulsid käsikäes, palg pale vastu, laulsid tantsides liblikate kergusel.

Jajah, siis oli ta midagi selletaolist aimanud nagu nüüd. Siis oli see aga ainult näitelaval, nüüd tema enese elus, ja Tiksi imestas, et elu võib olla nii väga näitelava moodi.

Neiule tuli see viimasel pühapäeval meele, kus ta Meriheinaga seal akna all seisis ja välja vahtis kevadiselt päiksepaistelisse ilma. Katustelt oli lumi sulanud, üle majade paistvad kallakad maad olid mustama löönud, jõgi enese lumevett juba täis kaaninud. Põldude taga seisev mets — sama mets, kus ääres Kulno kord vastu tuli, kui nad Lutveiga läksid, sama mets, kus puudel istus seletamata nukrus, kui nad Lutveiga viimati seal käisid, — jah, põldudetagune mets sinas heledamalt ja rohelisemalt kui paljuil, paljuil päivil. Seistes pani Merihein käe neiule ümber piha ja tema häälekõla oli hoopis teistsugune kui ennemalt. Ta ütles:

„Näete seda metsa? Vaadake, kuidas ta sinab. See tuletab lapsepõlve meele. Meie maja ette paistis samasugune mets ja minu unistus oli: kui ometi kord sinna metsa saaks. Aga kui viimaks metsa sain, siis tahtsid teada, mis küll metsa taga peaks olema. Ja teate, mis oli meie metsa taga?“

Merihein peatas, nagu ootaks ta vastust, aga kui Tiksi vaikis, rääkis ta edasi:

„Metsa taga oli raba, suur laukaraba, kõrge kui mägi, ja kõik rääkisid, et raba kasvab ja kasvab, et raba tungib peale. Sellest ei saanud ma siis hästi aru, küsisin ainult: mis on raba taga, sealpool laukaid ja kasvavat mäge? Näete ma olin siis alles väga rumal, aga praegu tundub, nagu poleks ma aastatega sugugi targemaks saanud. Tahaksin ikka alles kaugele

metsa ja sealt võib olla, metsa taha rappa või mõni teab kuhu. Nagu peaks kuski olema, mida ikka otsid, ikka igatsed, ja nagu peaks igatsetu paratamata olema kaugel. Olete ehk mõnikord tunnud, et midagi armsat ja kallist on kaugel?“

Jah, Tiksi oli tunnud, ta nokutas pead, vaatas Meriheinale silma ja nihkus talle lähemale.

„Olete ehk seda ka siis tunnud, kui igatsetu oli ligi, võib olla, teie külje ääres, kui te tunnete tema hingust, tema keha soojust?“

Ka seda oli Tiksi tunnud, ta nokutas jällegi pead ja nihkus lähemale.

Neiu kuulas, ootas ja uskus, et kuigi igatsetu on kaugel, ta ometi kord tuleb, kindlasti tuleb, varsti tuleb, et ta on juba ligi ja et ta Tiksile naeratades ütleb: „Kui rumal sa oled oma ootamisega, ma olen ju siin, ma olen sinu, ole sina ka minu,“ mille peale Tiksi vastab: „Tunnen, et oled, aga siiski ei usu, ei usu muidu, kui päästad kingapaelad, kui sasid juuksed, lämmatad suudlustega, teed kas haiget, oled halb . . . kui julged kõik.“

Nõnda uneleb vaikiv Tiksi, kui Merihein räägib ja kui ta paneb käe talle ümber piha. Ainustki sõna ei sosista neiu huuled, ainult lähemale nihkub ta mehele, nagu ei kuuleks ta muidu hästi, mis see räägib.

Lahkumisel on mõlemad nukrad, ja veel ukse all seisavad nad, nagu oleks alles kõige tähtsam ütlemata, ei, nagu poleks nad sellest veel sõnagi lausunud, mis neil südamel kipitab.

Üksi jäädes tunneb Merihein pettumust, rahuldamatust iseenese vastu. Ah, ta oli ju kõik

teisiti mõelnud! Ta oli tahtnud täna viimased sõnad rääkida, viimased palved sosistada, ta oli tahtnud elule uue pöörde anda ja ometi oli ta kõnelenud, nagu nii mitu korda ennegi. Veel nüüd, viiekümneaastaselt, usub ta endiselt, et õnn on kuski kaugel, et õnn on alles ees. Merihein teab, et tal on kergemeelne usk, rumal usk, aga ometi talitab ta oma rumala usu järel, nagu oleks ta alles kahekümneaastane.

Valusalt pistval rinnal käis ta toas edasi-tagasi, tundes, et tänane päev ei kordu enam kunagi. Homme pole tema ise enam tema ega Tiksi enam Tiksi. Inimeses on midagi selle imeliku taime sarnast, mille üks sugupool ootab vaiksel veepinnal, kuni teine kerkib sügavusest. Häda neile, kui nad sel kerkimise silmapilgul teineteist ei taba! Pärast võivad nad ujuda külg külje ääres, aga üks ei tunne enam ühte ega teine teist. Nad on need muinasjutu kuninga tütar ja kuninga poeg, kes nutavad, et kokku ei saand, et kokku ei saand . . .

Tiksi läks üksipäinis linnast välja ja kevadine päike ning vulisevad veeojad tegid ta meele nii ärdaks, et pisarad aina paisusid ja paisusid. Meriheinal oli õigus: täna on mets nii imeliselt sinine, täna on, nagu oli millalgi lapsepõlves. Aga täna on ka midagi niisugust, mida lapsepõlves iialgi ei olnud, mida Tiksi kunagi enne pole tunnud. On mingisugune hell kaebe, on mingisugune õrn etteheide, ei tea kas enesele või kellelegi teisele, on tundmus, nagu oleks ta pattu teinud. On tume ja uimlev valu, on sõnadele küünimata kurbus, on silmis igatsuste võdisev helk ja paratamata kadukahju hinges. On aimdus, et igatsetu on eksitus ja et oodatu läks pelglikult mööda. Aga lõpuks on

lohutav tundmus, et kuski on uus ilm, uued rõõmud, nagu Meriheingi leidis metsa tagant laukase raba, mis aina kasvab ja kasvab.

22.

Ah! elu on ikka teistsugune, kui Tiksi arvab; elu on igapäevasem ja halvem, kui raamatutes kirjutatud, elu on ikka alles lugemata ja kirjutamata raamat!

Oleks Tiksi Meriheinaks, siis kirjutaks ta uue raamatu, mis oleks päris eluraamat; ta kirjutaks üsna lihtsa ja rumala raamatu, sest ta ei teaks ju elust ja inimestest midagi. Ta ei oskaks sedagi öelda, mis loom on õieti Lutvei, mis Meriheinast arvata või mis tähendab, et Kulnol on niisugused silmad. Ei, tõepoolest ta ei teaks midagi, ta ei teaks iseendastki midagi, kui ta kirjutab oma rumalat eluraamatut. Aga ta kirjutaks siiski, kui ta oleks Meriheinaks.

Elu läheb teisiti kui Tiksi aimanud ja kartnud. Tema pidi nutma, tema pidi kahetsema ja rippuma nooremehe küljes, kes lahkub naeratades. Paremal korral arvas neiu, et nad lahkuvad, nagu mõnes jutus, lahkuvad pisarate ja ilusate sõnadega, midagi tõotades, midagi vandudes, ilma et seda kunagi täidetaks, ehk olgu siis surmavoodil, kui on kõik hilja.

Elu läheb ka teisiti, kui Lutvei aimanud, sest miks muidu on ta nii närviline, miks muidu äritab teda vähemgi asjake? Miks ei või ta enam kannatada Tiksi naeru ja lobisemistki? Miks on halb ka Tiksi vaikimine ja miks äratab ta oletusi, kahtlusi? Miks hakkab ta mõrul meelel rohkem jooma, misläbi

meel muutub veel mõrudamaks? Miks uurib ta nagu haiglases uudishimus, mis Tiksi teeb, kus ta käib ja kellega ta kokku saab? Miks on tal mõnikord näoilme, mis ajab arvamisele, nagu oleks ta tõepoolest armukade?

Miks? Keegi ei tea miks. Tiksi ei tea, Lutvei ka ei tea. Võib olla teaks Merihein, võib olla teaks Kulno, aga neisse see asi ei puutu, see puutub ainult Tiksisse ja Lutveisse, aga nemad ei tea.

Tiksi teab ainult, et Lutvei muutub naljakaks, naeruväärsekski ja et tema veel hiljuti ei teadnud, kui naljakaks ja naeruväärseks võib muutuda Lutvei.

Tiksi pidas millalgi Lutveist lugu, vaatas teatud aukartusega tema poole üles, sest ta oli vanem ja targem, palju targem, aga nüüd on mõnikord tundmus, nagu läheks Lutvei rumalamaks, nagu kasvaks ta nooremaks, saaks poisikeseks, kes vihastab ja nääkleb, nagu mehed seda kunagi ei tee. Tiksi arvab, et ei tee.

Lutvei ei mõista enam nalja, ta ei armasta enam mängida, aga Tiksi tahaks nalja, Tiksi tahaks mängu. Ja kui Lutvei on tõsine ja sõnakehv, kui ta on Tiksiga, nagu oleks neil juba pooltosinat lapsi, või kui ta muutub nukralt hellameelseks ja tundlikuks, siis mõtleb Tiksi ainult rumaluste, ainult mängu peale. Ta mängib Lutveiga, nagu oleks see mõni poisike, ta mängib, nagu oleks ta pandud temaga mängima. Mängib meelega, mängib valelikult, mängib petlikult, mängib ja mängib, sest Lutveiga mängimine teeb talle lõbu; mängib kurjalt, nagu oleks Lutvei ise seda talle õpetanud; mängib seni, kui tal eneselgi

ajuti valus hakkab; mängib ja ei tea, kuidas küll mängida, et mängule lõpp tuleks, sest ta kardab mängus kaotada usu, et üürike õnneunistus polnud mitte petlik viirastus.

Aga kui Tiksi mängis, siis kippus Lutvei nääklema, nagu poleks tal midagi paremat teha. Nääklemisest sai väga kergesti päris riid ja see tüütas igal uuel kordumisel ikka enam ja enam. Sellepärast ütles Tiksi kord:

„Lähme parem lahku."

Ta ütles seda üsna otsekoheselt ja lihtsalt, sest nüüd ei tahtnud ta mitte mängida.

„Seda sa otsid ju ammugi", vastas Lutvei.

„Sina otsid seda", ütles Tiksi pirtsakal toonil, sest Lutvei vastus haavas teda.

„Mina ei otsi midagi."

„Mis sa siis nääkled alati."

„Kes hakkas peale? Kel olid kõige enne mõni teab mis saladused?"

„See oli nali."

„See polnud sugugi nali."

Tiksi vaikis. Aga kui Lutvei saladuste korutust ei jätnud, ütles ta nagu lootuseta:

„Ikka üks ja seesama."

„Niisugune on elu."

„Elu pole sugugi niisugune."

„Elu on niisugune."

„Siis lõpetame niisuguse elu, mina ei suuda enam."

„Lollus!"

„Pole sugugi lollus. Mistarvis peame nääklema. Ega me ometi selleks tuttavaks saanud. On ju teisi inimesi, kellega paremini läbi saame kui kahekesi."

„Minul pole kedagi."

„Aga minul on."

„Nähtavasti, ega sa muidu taha lahku minna."

Selle sõnavahetuse ajal olid Tiksi mõtted ringi vilanud, nagu otsiksid nad mõnda pääsepilu, sest ka tänane lahkumineku katse ähvardas niisama lõppeda, nagu kõik eelmisedki, mis vast nii otsekoheselt polnud avaldatud. Nähes, kuidas Lutvei ainult selle peale mõtleb, et neiul tema kõrval veel keegi teine võiks või peaks olema, ütles Tiksi viimaks:

„Jah, minul on, mis võin ma sinna parata. Ma ei tahtnud sulle sellest rääkida, mõtlesin, et meie vahel lõpeb muidugi kõik, aga sa ei anna rahu, sa sunnid mind tõtt tunnistama."

„See ongi see ammuaegne saladus?"

„Seesama."

„Tohib ehk teada, kes ta on?"

„Sina ei tunne teda."

„Pole ka näinud?"

„Näinud oled."

„Millal? Kus?"

„Enne meie elu algust."

„Ah see! Lukusepp, eks?"

„Tema."

Lutvei naeris närvilikult.

„Tahad temale minna või?"

„Tahan."

„On tal juba oma töökoda?"

„On."

„Sellele logardile lähed sa!"

„Lähen."

Tiksi vastas kitsilt ja kokkupitsitatud huulil. See äritas Lutveid ja ta ütles kärsitult:

„Ä'ä räägi rumalust."

„Sina teeksid minu asemel sedasama."

„Mitte kunagi!“

„Mul pole valikut, hea et temagi saan.“

Tiksi oli oma sõnade üle rõõmus, ta plaan võttis laiemad piirid.

„Mis peab see tähendama?“

„See peab tähendama, et — mis mehed naiste asjust teavad.“

„Tiksi! Oled sa arust ära! Tead sa kindlasti?“

„Nüüd tean kindlasti.“

„Issand Jumal, Tiksi! See mehelogard saab siis meie lapse isaks?“

„Keegi peab ikkagi ta isaks saama.“

„Tead, mis? Laseme endid ära laulatada, mina ei taha, et sa minu pärast kellelegi niisugusele pead minema, mina ei taha, et see minu lapse isaks saab.“

Tiksi vaikis. Ta oli kui hunt aianurgas. Arvatud pääsepilu muutus lõksuks.

„Miks sa ei vasta?“ küsis Lutvei.

„Ei taha, ei või.“

„Jälle mõni saladus?“

„Jällegi.“

„Tiksi, nõnda ei tohi ju. Niikaua oleme koos elanud ja ikka mängid.“

„Ma ei mängi.“

„Noh, siis vasta, räägi. Mul pole sinu ees kunagi saladusi olnud, olen kõik sulle öelnud, aga sina annad ühtepuhku nagu mõistatusi üles arvata. Kui sa nüüd sellele mühakale lähed, siis ei tea, mis ma küll teen. See oleks hirmus.“

„Armas poiss, ära ärita ennast asjata.“

„Kuidas asjata? Keegi niisugune saab minu lapse isaks ja mina peaksin rahulikuks jääma!“

„Ei ju tea, kelle lapse isaks ta saab."

Ah, neid sõnu oli raske öelda, väga raske!

Lutveile löödi kui puuga pähe. Heldene taevas! Selle lihtsa mõtte peale ei osanud ta kuidagi tulla. Ta pidas enesest rohkem lugu ja usaldas Tiksit ikkagi veel rohkem, kui et midagi niisugust oletada. Esimest korda elus tundis ta, kui lõpmata rumal võib inimene, ei, noormees olla, kui ta naiste kätte satub. Luitveil hakkas tundmus, nagu võiks tal lontkõrvad olla. Ah siis niisugused olid Tiksi saladused, niisugused olid kõige selle mängu ja vigurdamise tagamõtted!

Südamepõhjast võristas noormees viimaks:

„Kur—rat teab, mis see küll on!"

Võristas ja sülitas.

Neiu ei kõssanudki; ta seisis mahalöödud silmil, kuni noormees viimaks küsis:

„Ja kes on siis see õnnelik, kelle lapse isaks see lukusepp saab?"

„Ta saab iseenese lapse isaks."

„Taga paremaks! Sa petsid mind siis temaga?!"

Tiksi vaikis.

„Jumala eest, kui mõni teine seda oleks rääkinud, ta oleks minu käest kas või kirikus altari ees mööda lõugu saanud. Issand, missugune alatus!"

Tiksi vajus kössi.

„Siis oli kõik mäng, kõik pettus. Kas sa ei ütleks, millal see juba algas?"

Tiksi vajus veel enam kössi ja vaikis.

„Lõpuks on see ju ükskõik, millal või kus see oli. Aga siis oli ju neil õigus, kes ütlesid, et mina sinu küüsi langenud, et ma sinu pärast õppida ei saa ja ikka rohkem jooma hak-

kan. Oli ehk isegi neil õigus, kes arvasid, et sinusugune tüdruk olevat kui majaseen, ta hävitab kogu ehituse... Mis pagana pärast talitasid sa nõnda? Miks ei löönud sa minust ammugi lahti! Ah jaa! Õige! Sa lootsid viimase silmapilguni minu naiseks saada. Aga miks sa edasi ei petnud? Sa oleksid võinud kõige peale vaatamata ikkagi minule tulla ja mina oleksin lukusepa või mõne teise sepa lapse isaks saanud. Sa oleksid võinud veel rohkemgi kõrvalt lapsi nõutada ja mina oleksin olnud kõigi nende isa."

Tiksi nuttis. Lutvei jatkas:

„Missugune õnnelik abielu! Missugune taevalik perekond! Kulno ütleks: jumalik ühiskond, sest mõni advokaat või pastorihärra oleks kasvatanud lukusepa lapsi. Ma ei tea, mis annaksin, et kõike olematuks teha, et unustada kõik lukusepad ja sepad! Ma pidasin sinuga elatud päivi oma elu ilusamaiks päiviks, aga nüüd... nüüd ei oska asjadele õiget nime anda. Terves kehas on lääge, vastik maik, nagu oleks midagi külma ja libedat põue pistnud."

Lutvei hakkas peast kinni.

„Ei jaksa seda enesele kuidagi ette kujutada, pea läheb segaseks, mõistuse võib kaotada! Et ma midagi ei märganud, et ma midagi ei uskunud, mis räägiti! Niisugune näru, niisugune lita!"

23.

Tiksi kahetses juba ammugi oma rumalat valet, kahetses ja kannatas, ja tema nutt oli valusate pisarate nutt. Aga mis teha? Kuidas

lõpetada endivahelist elu, millest järel oli jäänud ainult õnnelikkude aegade vari?

Ta oleks võinud tõtt öelda, aga tõe rääkimine oli Tiksile veel raskem kui rumalamadki valed, sest tõega kartis ta noormeest kõige rohkem haavata, temale kõige valusamalt haiget teha. Tõde see oligi, mis noormehe neiu ees nagu poisikeseks tegi, teda päev päevalt ikka rohkem alandas. Oleks Tiksi Meriheinaks või Kulnoks, siis võiks ta oma elukogemuste põhjal tõdede kohta halbu tõesõnu rääkida, ta võiks öelda, et tõed on nii mõnegi õnne hävitajad, rumalad, arutud, halastamata hävitajad. Ta võiks veel öelda, et tõed on rasked asjad, piinlikud asjad ja et halvemgi vale on mõnikord parem kui ilusamgi tõde. Aga Tiksi ei mõtle midagi selletaolist, ta tunneb ainult, et ta on rumalasti valetanud, aga ta tunneb ka, et ta tõde ometi ei tihka rääkida. Aga missuguse valega end aidata, missuguse rumalusega tehtud rumalust parandada? Tiksi pea ei leia pääseteed ja nooremehe viimaste sõnade mõjul karjub ta püsimata:

„See on vale! Kõik on vale!“

„Mis on vale?“ küsib Lutvei uues kohmetuses.

„Mis rääkisin, on vale,“ nuuksus neiu.

„Taga hullemaks läheb! Mis sa ometi jampsid?“

„Ma ei jampsi, räägin tõtt, kõik on vale.“

„Mistarvis sa siis valetasid?“

„Anna andeks, Ludu, ma ei tea isegi, mis minuga on,“ palus Tiksi ärdalt ja langes nooremehe ette põlvili.

Lutvei vihahoog oli imelikul viisil meele tu-

letanud selle Lutvei, kes oli paar aastat tagasi neiule nii meeldinud, ja selle Lutvei ees oli nii hea põlvitada. Kui noormees teda tahtis üles tõsta, rääkis neiu endiselt:

„Las ma olen siin, mul on nõnda hea, ma räägin kõik, jutustan, seletan. Sa pead m'ust aru saama, pead uskuma, ei tohi enam minust nõnda mõelda, ei tohi Tiksist nõnda rääkida...“

Ta oli kui väike laps ja ta nutused silmad olid lapse silmad, kui ta üles vaatas nooremehe poole.

Ta jutustas endi õnnepäevadest, kus oli ainult armastus, ta rääkis oma unistustest, mis oleksid kui Meriheina unistused sinisest metsast, või kasvavast laukarabast metsa taga. Aga ta rääkis ka sellest kurjast pühapäevahommikust, kus Tiksi oli istunud, avatud raamat tagurpidi käes. Ta rääkis oma kahtlustest ja valust, mis ta tunnud, kui noormees tuletas meele Helene nime, ta rääkis, et ta viimaks ennast hakanud tundma väetina, sootuks väiksena, mõnesuguse rohutirtsuna, kes siristab, kuni külm käes. Ta rääkis kindlast aimdusest, et varem või hiljem jõuab lahkumistund ja et temale jäävad ainult mälestused.

„Aga mina ei taha enam lahkuda,“ ütles noormees vahele.

„Just seda kardangi ma kõige enam, see ajabki mulle hirmu peale, ajabki valetama.“

„Mida sa siis kardad, rumal?“

„Ei tea isegi mida, aga kardan. Kardan, et meid ootab õnnetus, varitseb viletsus, kui kokku jääme. Jumal, mõtle ometi, kui me nõnda peaksime nääklema, nagu viimasel ajal. See panebki mõtlema. Kui me nüüd lahku lähme,

siis jääks ilus mälestus, ilus puhta õnne mälestus?"

„Aga mina ei taha, ei taha."

„Ludu, mu armas, sa pead tahtma, meie õnne pärast pead tahtma. Ka mina ei taha, aga . . ."

„Ka sina ei taha, aga ometi tahad . . . Sa räägid rumalust."

„Ma olen rumal, sellepärast peangi tahtma. Kauemaks me ju ometi kokku ei kõlba, seda sa tead isegi."

„Seda ei tea ma sugugi."

„Tead küll, tead küll, sa ei taha aga tunnistada, ei taha mind haavata, mulle haiget teha. Nõnda oled sa ikka teinud, oled mind hoidnud ja hellitanud, oled mu rumalust kannatanud. Aga kui me kauemaks kokku jääksime, siis peaksid ehk minu pärast mõnikord häbenema, peaksid minu pärast teiste pilget kuulma. Seda ma ei taha, ei taha miski hinna eest."

Neiu sõnad panid nooremehe mõtlema. Ehk oli neis ometi pisut tõtt. Aga tundmused ei annud järele ja sellepärast ütles Lutvei:

„Aga kui me lahku lähme, mis saab siis sinust? Siis pead sina naeru ja pilget kannatama."

„Ükskord pean seda ometigi, päev hiljem või varem."

„Aga mina ei taha seda, ei taha samuti miski hinna eest."

„Ma palun, Ludu! Mida varem me lahkume, seda parem on see meile mõlemale, usu mind."

„Sinule, võib olla, minule mitte."

„Ka sinule, usu ometi."

„Mispärast?"

„Ma arvan, ehk on neil ometi õigus, kes

tõendavad, et sa minu pärast mitte midagi ei tee, et sa veel enam jooma hakkad."

„Esteks rääkisin mina meelepahas lollust ja nüüd hakkad sina seda kordama."

„See polnud sugugi lollus. Ütle, oled sa selle kahe aasta jooksul midagi teinud? Mitte midagi. Ja kui me kokku jääme, siis läheb samuti edasi. Mäletad, saa rääkisid kord, sinust peab midagi saama, aga nõnda ei saa sinust midagi. Mu süda ei anna rahu, ma süüdistan ennast, sest ma usun, mina hävitan sinu elu. Aga seda ei või ma. Tahaksin sind suurena ja auväärilisena näha ja siis mõtleksin: tema oli kord minuga, mõtleksin kas või kõigeviletsamas urkas, ja oleksin õnnelik."

Lutvei kuulas. Peaaegu hakkas ta neiut uskuma.

„Aga mina poleks sugugi õnnelik, kui sina kuski urkas minu peale mõtleksid. Mina ei taha, et saa kuhugi urkasse satuksid."

„Ega ma ei satu ju, ära karda, Ludu. Kas sa siis mind nii vähe usaldad. Sa ise ju ütlesid kord, ma olla kangesti naise moodi, ainult laps puudub."

„Jah, kord ütlesin, aga kes teab. Lõpuks oled sa ometi päris meeletu tüdruk."

„Ei, Ludu, minu pärast võid sa päris mureta olla."

„Aga ma ei saa, ei saa, liiatigi seni, kui sa üksi oled."

„Noh, siis lähen ma mehele."

„Kellele? Sellele lukusepale?"

„Ükskõik, sellele."

„Aga see oleks ju hirmus!"

„Noh, siis lähen ma mõnele teisele."

„On siis tõesti ükskõik, kellele minna?"

„Jah, peaaegu nagu oleks. Kui aga sind võiksin rahustada. Elu oleks mul nagu selja taga juba.“

„Tiksi, mu hea, õnnetu Tiksi!“

Noormees silitas neiu käsi.

„On sul ehk mõni teine valmis vaadatud?“

„Ei tea . . . ehk leiab.“

„Sul nagu oleks keegi.“

„Ehk on.“

„Tohin ma teada?“

„Parem oleks, kui sa ei küsiks.“

„Aga ma tahan, ma ei saa muidu.“

„See ehk kurvastab jällegi sind.“

„Mis sest, kui ma aga tean.“

„Ära ole nii uudishimulik.“

„Täna võiksid ju ometi mu uudishimu kustutada.“

„Jätame seda, ma palun.“

„Ma palun ka.“

„Kallis Ludu, las see olla. Lase mind vaikida, pea sinu põlvel, lase mind uinuda, see on ehk viimane uinak. Mul on nii hea sinu põlvede vahel, mu Ludu. Ma mäletan seda alati, ükskõik kus ma olen. Mäletan, et ma ainult sind armastanud, mõtlen selle armastuse peale.“

„On siis nii raske öelda?“ painas noormees.

„On, ei tea miks.“

„Ütle siiski, ma tahan.“

Nüüd sosistas neiu, palg vastu nooremehe põlve:

„Merihein.“

„Mis!? Merihein?!“

Lutvei tõstis Tiksi pea üles ja vaatas tema nutetud silmi.

„Tema“, vastas neiu ainult huulte liigutusega.

„On ta juba sinuga rääkinud?“ küsis Lutvei erutatult.

„Juba jälle äritad end. Ma palusin, et ära päri, aga sa ei jäta.“

„Ma pole sugugi äritatud, tahan ainult teada, on ta juba rääkinud.“

„Mitte midagi pole ta rääkinud.“

„Kust sa siis tead?“

„Mitte midagi ei tea ma.“

„Mis sa siis räägid“

„Sa ajad ju nii kangesti peale, et pean rääkima.“

„Mina pole sind kunagi valetama ajanud.“

„Ma pole ka kunagi valetanud.“

24.

Idülliline meeleolu oli kui peoga võetud. Tiksi tõusis maast ja istus nõutult. Lutvei käis paar korda mööda tuba edasi-tagasi ja istus siis tema kõrvale.

„Ütle õige, mu tüdruk, mis vigurid sa täna mängid?“ hakkas noormees. „Et sul midagi hinge taga on, see on vististi päris kindel. Ainult sa püüad kõiksugu ettepanekutega kõrvale põigelda. Kord on sul laps, siis on sul lukusepp ja laps, nüüd juba Merihein ja varsti ehk tuleb ka Meriheinale laps.“

„Tulebki,“ vastas neiu, keda nooremehe sõnad riivasid.

„Eks olegi! Tahaksin teada, on lapsel ka hiilgav pealagi, nagu isalgi?“

„Tal pole sugugi veel hiilgav pealagi.“

„Ah veel pole? Aga tuleb varsti.“

„Kõigil tuleb varsti.“

„Rangjalad ka nagu plekisepa juudil?"
Neiu ei vastanud.
„Kas sa ei ütleks lõpuks, mis on sinu sõnades tõsi, mis vale?" küsis noormees.
„Midagi ei ütle ma enam, nii kui nii ei usu sa ega jäta mind rahule."
„Jätan, kui ütled."
Ei jäta, ma tean ju, ega ma sind esimest korda näe. Sinu uudishimul pole piiri."
„Mis sa nüüd tühja lobised, sa ei usu ju isegi seda."
„Muidugi usun."
„Nii siis ei ütle sa?"
„Sel poleks ju mingit mõtet."
„Aga kui ma tõotan, et usun ja sinu rahule jätan?"
„Mis aitab tõotamine."
„Miks ei aita."
„Ei aita. Mitu korda oled sa lubanud joomise jätta ja tööle hakata, aga oled sa oma lubamist kunagi täitnud?"
„See on hoopis teine asi."
„See pole sugugi teine asi."
„Tähendab — sa mind ei usu?"
„Ei."
„Sa valetad."
„Hea siis küll, kui ma valetan", vastas neiu mossitavalt.
Noormees vaikis üürikeseks ja ütles siis tõsiselt:
„Selleks pole ma kunagi põhjust annud, ma pole sind kunagi petnud. Aga nii see on: räägi tõtt, siis ei usta, aga valeta, kohe usub terve ilm."
„Nii see on. Sellepärast on minulgi asjata tõtt rääkida."

„Tiksi," lausus noormees pehmelt ja võidetult ning võttis neiu käest kinni, „ära ole niisugune, ma palun, see teeb haiget. Lähme või tänasest päevast lahku, aga ära ole niisugune. Me oleme ikka teineteist uskunud ja usaldanud, peab siis lõpul teisiti olema? Ma palun, palun selle õnne ja armastuse nimel, millest sa esteks rääkisid, ütle tõtt, et ma teaksin, mis sina oled ja kes olen mina ise ning lähme minugi pärast igaüks oma teed, kui sa seda paremaks arvad."

„Ma arvan seda, sest ma kardan, et pärast halvemini lõpeb, et me pärast halvemini lahkume."

„Noh, olgu siis, minu sõna ja käsi, ma heidan su tahtmise alla. Aga enne pead kõik ütlema. Lubad?"

„Luban."

Nad said pisut ärdameelseks, ilma et isegi oleksid teadnud miks.

„Räägi siis, ma palun", ütles noormees.

„Ja sina ei päri pärast enam, usud, mis ma räägin?"

„Usun ja ei päri."

„Olgu siis, sinu sõna peale. Aga sa ei tohi ennast enam äritada."

„Sa tingid, nagu oleks mõni teab mis halba tulemas."

„Pole midagi halba."

„Noh, siis on asjata tingida."

„Ma tahtsin esteks kohe temast rääkida, aga kartsin sind pahandada, sest te lahkusite ju, isegi tead kuidas."

„Tähendab — sa mõtled Meriheina."

„Teda."

„Aga kust sa selle lapsejutu võtsid?"

„Arvasin, muidu sa ei usu, et ma temale lähen."

„Kellele?"

„Lukusepale. Esteks rääkisin, et laps on sinu, sest sa ütlesid varemalt kord, et sa last ei taha. Kui aga nägin, et sa nüüd tahad, siis sai sinu lapsest lukusepa laps."

„Ühesõnaga — valest valesse."

„Ei pääsenud ju muidu edasi. Kui sa aga mind sõimama hakkasid, siis ei jõudnud ma ennast talitseda ja nõnda tuli vale välja."

„On see siis nüüd päris tõsi?"

„Päris."

„Aga Merihein?"

„Ma oleksin pidanud kohe temast rääkima."

„Siis temaga on sul midagi?"

„Temaga on."

„Nimelt? Peab ehk lukusepa asemele igalpool Merihein astuma?"

„Mitte üsna."

„Tähendab — laps jääb ära?"

„Ludu, sa hakkad jällegi, sa ei lase rääkida, aina küsid, aina pärid."

„Mitte midagi ei päri ma! Ära ole ometi nii õrn."

„Ma ei ole sugugi õrn."

„Noh, siis jäta mind, kus ma olen, ja räägi."

„Sa tead ju, ma rääkisin sulle kord ennem, et ma tema pool käisin..."

„Läksid sa sel korral tõesti mind otsima või olid sul plaanid?" küsis Lutvei vahele.

„Mul polnud mingisugust plaani."

„Sa ei vasta küsimisele: läksid sa mind otsima?"

„Näed nüüd isegi, mu rääkimisest ei tule midagi välja, sa aina pärid ja pärid."

„Sa lubasid tõtt öelda."

„Ma pole kunagi lubanud vanu asju korutama hakata."

„See pole vana asi."

„Võimata on sinuga rääkida", ütles neiu lootuseta.

Lutvei vaikis. Huultes tõmbles närvilikult. Viimaks ütles ta:

„Ükskõik, räägi, mis tahad, seleta, mis heaks arvad, ma kuulan."

„Viimasel ajal käisin tihemini tema pool," hakkas neiu, kes Meriheina nime ei tahtnud meele tuletada. „Seal oli nii vaikne ja hea, huvitav oli teda kuulata. Ta ütles, kõige paremad mõtted tulla tal ikka mind nähes või minu peale mõeldes. Kui ta oma uusi laule mulle ette luges, mõtlesin ma, et kui mind poleks, poleks ka neid laule. Tema luuletab ehk ainult sellepärast, et mina olen, et ta mind näeb. See on nii imeline mõelda. Ja kui ta minuga rääkis või mulle midagi ette luges, siis tundsin, et saan teiseks, uueks, nagu paremaks ja see tundmus oli imeline tundmus. Nõnda läksin, nõnda himustasin sinna, tema juure."

„Minu salaja muidugi?"

„Mitte salaja, aga ma ei tahtnud sind kurvastada."

„Mõtlesid sa siis minu kurvastuse peale, kui sa tema poole himustasid? Näib ju, nagu oleksid sa seda vanapoissi tõepoolest armastama hakanud."

„Jah, ma armastan teda," vastas neiu, aga niipea kui ta need sõnad oli välja öelnud, sai ta aru, et ta valetab. Ta mõistis, et nukruski, mis ta viimati Meriheina juurest tulles tundis, seisis aimavas teadmises, et ta praegu valetab.

Meriheina kuulates, tema unistusi ja mälestusi kaasa elades, sidus teda ehk ainult naiselik uudishimu, sidus lugupidamine, mis Merihein temaga ümber käies avaldas, valdas auahne arvamine, et tema, see kergemeelne ja rumal tüdruk, nagu teda kõik nimetasid, on kirjanikutöö kaaslooja või et temasse hakkab Meriheinaga läbi käies osagi sellest vaimust ja hingest, mida ta imestanud „Armuveres" või mõnes teises raamatus. Selles õnnestavas usus, selles omasuguses loomisse joobumises oleks ta ehk Meriheinale vastupuiklemata andunud, nagu anduvad neitsilikumadki naised arvatavatele pühadele, lootes pühadusest osasaamist pahelisemaski kiimaluses. Tiksi oleks ehk andunud, ilma et oleks võinud maitsta kirgede jumalikku jooki, oleks andunud, võib olla kahetsedes, kannatades, tundes pettumuse piina, aga ta oleks siiski andunud, kui aga Meriheinal poleks aastatega kadunud parajal silmapilgul nooruse läbematus ning kogemusaher uudishimu. Aga paras silmapilk läks mööda ja nüüd teab Tiksi, et Merihein pole niisugune, nagu ta arvanud, ta pole ka niisugune, nagu ta praegu Lutveile seletanud, kuigi ta mõnikord rääkis nii imeliselt ja kuigi tal olid siis imelised silmad.

„Naljakas," lausus Lutvei, nõnda Tiksi mõtteid segades, „päris naeruväärt, uskumata." Ja kui Tiksi midagi ei vastanud, lisas ta natukese aja pärast mõttes juure: „Kunagi ei või teada..."

Noormees jättis lause pooleli, nagu ei mõistaks ta teda lõpetada.

„Nüüd on su süda siis rahul?" küsis neiu mõtetest toibudes.

„Millal on pulmad?“ vastas Lutvei küsimisega.

„Ma ei tea . . . kuidas tema tahab.“

„Ja muidugi, nagu tema tahab,“ ütles noormees pilkavalt.

Nad vaikisid.

„Naerma ajab,“ hakkas siis noormees: „see rangis jalgadega, palja pealaega vanapoiss ja mina, meie läksime riidu. Ja mispärast?“

Lutvei naeris, aga tema naer oli tehtud ja närvilik.

„See kärbse karjane ja mina . . .“

„Sa lubasid ju rahule jääda, kui tõtt tead.“

„See räpane vanapoiss ja mina . . .“ sonis noormees, nagu ei kuulekski ta neiu sõnu.

„O, ära muretse, küll ta minu juures puhtaks saab,“ ütles neiu. „Mäletad, kuidas sinagi minu lähedust otsisid, kui sa midagi rüvetavat olid teind.“

Neiu hääles kõlas väljakutsuv julgus.

„Imestan, ei jõua küllalt imestada,“ sonis noormees. „Kus olid mu silmad? See hakkas ju ammugi. Ma sain tõtt kuulda, aga nüüd on tundmus, nagu poleks ma veel midagi kuulnud.“

„Ära hakka jälle, ma palun, sa lubasid ju...“

„Hea küll, ma vaikin, vaikin ja imestan.... imestan.“

Tummalt käis noormees väikses toas edasi-tagasi, aga tema näost poleks võinud keegi imestust lugeda, küll aga umbusku, närvilikku mõtlemist ja rusutud meelt. Imestus istus ehk peaajus, aga mis maksab peaaju, kui pitsitatakse südant ja muljutakse rinda?

25.

Tiksi tõttas linnatänavail, ta ei teadnud isegi, kuhu ta tõttas, tõttas aga. Ka tema imestas, ja tema imestus tuli kõigest meelest, täiest südamest.

Oi, elu on imelik! Elu nagu polekski elu, elu oleks nagu mäng, mitte ka mäng, vaid mingisugune tõelikkuse ja mängu segu ning kunagi ei oska öelda, kus lõpeb tõelikkus ja kus algab mäng. Nad vahelduvad, nad põimuvad läbisegi, nad muutuvad: elu saab mänguks ja mäng eluks ning kes ütleb, kumba armastame enam. Imelik mäng, imelik elu!

„Tere, Tiksi!“ segas mehe hääl neiu arutusi.

„Tere, härra Kulno.“

„Kust tõttate?“

„Ei tea.“

„Kuhu lippate?“

„Tean veel vähem.“

„Mis te siis teate?“

„Ei tea midagi.“

„Aga ise nii rõõmus.“

Nõnda rääkisid nad kokku juhtudes, kui Tiksi Lutvei poolt tuli ja Kulno sinna tahtis minna. Nüüd muutis noormees käigu sihi, ta läks neiuga kaasa.

Tiksi tundis haruldast kergust, nagu märkaks ta alles täna esimest korda, kuhu kevade jõudnud. Kulnole öeldes, et ei teadvat midagi, valetas ta, nagu ta seda viimasel ajal nii sagedasti teinud. Tõepoolest teadis ta väga palju, sellepärast ta nii rõõmus oligi. Ta teadis, et Lutveiga on lõpulikult otsas ja et ta Meriheina poole vististi enam kunagi ei lähe, kõigi antud lubamiste peale vaatamata. Kui vaja, siis

valetab ta, valetab rumalasti ja kergemeelselt, valetab ainult selleks, et sinna mitte minna. Tiksi teadis veel, et ta on noor ja et meeled mängivad kevademängu, ta teadis seda iseäranis nüüd, kus ta Kulnoga kõrvu astus.

„Te olete täna tõepoolest rõõmus,“ ütles Kulno natukese aja pärast uuesti, „viimasel ajal nägin teid teistsugusena.“

„Tühi jutt.“

„Aga teate,“ jätkas noormees, ilma et neiu sõnadele oleks püüdnud vastata, „mida rõõmsam olete, seda kohtlasemaks muutuvad te jalad, aina kogelevad, logelevad ja tantsivad läbi ilma.“

„Mis te mu jalgest tahate, ma ei julge enam astudagi,“ vastas neiu, aga tema näoilmest ja kõnnakust ei võinud kuidagi julguse puudust aimata. Ta naeris ja siristas kui linnuke.

„Mis teil ometi täna on?“ imestas Kulno.

„Ei tea.“

„Mis on juhtunud?“

„Ei mäleta.“

„Tiksi, Tiksi, olge ettevaatlik, suur rõõm ei tähenda kunagi head ja suur naer kuulutab ikka nuttu.“

Ärge hirmutage, mul on praegu nii hea.“

„Seda ma näen, aga tahaksin ainult teada, miks?“

„Tahate, ma ütlen?“

„Tahan.“

„See on saladus.“

„Iseenesestki mõista.“

„Me läksime lahku.“

„Lutveiga või?“

„Kellega siis?“

„Kust mina tean, kellega, on's ilmas vähe

inimesi, kellega lahku võib minna. Ja sellepärast rõõmustate?"

„Nagu näete."

„Kes kellele hundipassi andis?"

„Tema muidugi minule."

„Mispärast muidugi?"

„Kuidas siis?"

„Oleks võinud ka vastuoksi minna."

Tiksi naeris ja siristas.

„Ärge rõõmustage nii väga oma vabaduse üle, teil on palju paelu ees."

„Kust teie seda teate?"

„Teie silmist ja . . ."

„Jalgadest, eks?" küsis neiu naerma hakates.

„Eksite! Teie silmist ja suust. Need on muutunud."

Tiksi ehmatas. Ärevalt küsis ta:

„Missuguseks nad on läind?"

„Raske öelda. Mäletate, mis ma siis ütlesin kui me teid kätel kiigutasime ja kui te pärast oma pühadusest rääkisite? Ma ütlesin: teie suu oli kiikudes väiksem kui kunagi enne. Eks olnud nii?"

Tiksi nokutas nõus olles pead.

„Nüüd ma enam nõnda ei ütleks."

Tiksi vaikis ja ootas, ootas kärsitult.

„Nüüd ütleksin", jätkas noormees: „Teie silmad avatelevad ja teie suu teeb himu."

Tiksi punastas ainult, punastas nõnda, et kõrvalestad päikse käes aina helendasid.

„Aga püha olete siiski, veel püham kui enne," rääkis Kulno edasi.

Tiksi vaatas arglikult rääkijale näkku, nagu otsiks ta sealt kavalat naeratust või kahe-

mõttelist muiget, aga ei, noormees oli täiesti tõsine. See meeldis neiule ja ta julges küsida:

„Kas tõesti?“

„Päris tõesti. Kardetav olete just sellepärast, et te ikka nii pühaks jääte.“

Jällegi pidi Tiksi punastama. Kulno oli halb seltsiline. Miks ütles ta „jääte“?

„On inimesi“, jätkas noormees, „kes väga vähe pattu teevad, aga kes on siiski väga patused. Teised selle vastu teevad ühtepuhku pattu, aga jäävad ometi vagaks. Te teate, lapsi soovitatakse vagaduse eeskujuks, aga kas olete tähele pannud, kui kurjad on lapsed? Kurjad ja vagad, isegi õndsad, sest mingisugune kurjus, mingisugune patt ei too neile südametunnistuse piina. Kui mina alles väikene olin — see tähendab, ma olin sel ajal juba õige suur poisijõmpsikas, teadsin käsudki peast, — jah, sel ajal tegin ma loomadele heameelega haiget, piinasin neid. Ma meelitasin koera mängima, aga kõige parem mäng oli ikka see, kui koer haiget sai ja valu pärast vingus. Koerale niisugune kuri mäng ei meeldinud, sest ta sai aru, et ma meelega talle haiget teen. Aga siis läksin ma kavalamaks: ma hakkasin temale mängides nõnda haiget tegema, nagu sünniks see kogemata. Seega olin mina süüst vaba, koer mängis edasi, mängis ja vingus ning mulle valmistas see suurt lõbu. Teised minuealised tegid niisama. Mäletan ka, kuidas me karjas käies mõnikord loomi vemmeldasime, lihtsalt tahtsime ja vemmeldasime, nagu oleksime vangivahid või mõne jumaliku korra valvajad, vemmeldasime vähemagi põhjuseta, ainult lõbu pärast. Võtsime mullikatel sabast kinni ja peksime, katsudes, kes loomale kõige

enne nii väledad jalad alla teeb, et ta saba meil peost jõuab tõmmata. Aga veel suurem kirg oli linnupesade purustamiseks, iseäranis kui pojad juba sees istusid. Alguses krattisime kõiki pesi, aga kui me viimaks isa käest sellepärast pükste alla ja peale saime, siis koondasime oma tegevuse haraka- ja varesepesadele. Vanematelt oli käsk, neid enne puust maha ajada, kui pojad munast välja tulevad, sest just poegade söötmisel on vanad varesed kurjad hävitajad ja röövijad, aga meie talitasime otse vastuoksi: leidsime meie varese pesa, siis lasksime pojad välja aududa, lasksime nad isegi nii suureks kasvada, et juba pisut lennata jaksasid ning siis läks pidu lahti. Vanad lendasid ja kraaksusid pojad ajasid nokad laiali ja karjusid. Praegugi pole ma veel küllalt vana, et kõige kurja valu peale, mis me väetitele loomakestele tegime, külma filosoofilise rahuga tagasi mõelda ja sellest inimese loomuse kohta kainelt teatud järeldusi leida. Aga vanu ajalooraamatuid lugedes tulevad mulle sagedasti poisijõmpsikad meele, kelle rõõmsa kisa sekka kostavad piinatud linnupoegade kaeblikud häälitsused."

„Näete, tüdrukud on paremad, nemad ei tee niisuguseid hirmsaid tegusid," ütles Tiksi vahele.

„Arvate?" ütles Kulno. „Aga meie olime kõik ühesugused: poisid piinasid, plikad vaatasid pealt, või ässitasid juures seistes."

„Fui, kui kole! See ei ole tõsi!"

„See on tõsi ja sellepärast on ta veel koledam, kui tahate. Ja mis iseäranis huvitav: pärast niisugust piina- ja valupillerkaari heitsime mätaste vahele rohusse või sinikavartesse maha ja olime rahulikud ning õnnelikud, enamiste

ikka pisut väsinud ja roidunud. Öösel magasime kui siugud, ei näinud kurja undki. Ainult üks poiss, minu noorem vend, tema ei saanud peale seda öösiti magada, kargas mitu korda asemelt üles ja nuttis, karjus, nimetades varesepoegi. Aga teised ütlesid: mis sa rumal nutad, ja järgmisel korral tohtis ta ainult selle tingimusega piinapidule ilmuda, et ta öösel enam ei karju. Kui ta lubamise peale vaatamata ometi karjus ja kätega vehkles, siis naersid teised ja pidasid teda päris napakaks poisiks."

„Piinasite teie ka?"

„Kuidas muidu, ikka ka."

„Ja magasite rahulikult?"

„Päris rahulikult. Ega ma mõni napakas poiss tahtnud olla."

Nad vaikisid natukeseks, siis ütles Kulno:

„Teie magaksite veel nüüdki rahulikult, nii püha ja vaga olete."

„Kuidas te kõik mu sõnad ümber pöörate! Mul oli tol korral nii hea ja ma ütlesin ainult, mis tundsin, aga nüüd seletate teie, nagu oleksin ma mõni varesepoja tapja."

Neiu oli nagu pahane või nukker. Aga noormees naeris.

„Näete, kui vööriti sõnu võib mõista," ütles ta ja neiu tundis korraga, nagu oleks kõik ainult piinlik nali. „Aga vaadake sinna," Kulno näitas käega kaugemale, „kuni võserikuni, mis pahemat kätt ja sealt edasi metsa poole, näete, kuidas vesi põllulohkudes kiirgab."

Nad seisid linnast väljas maantee kaldal. Vulisevad ja sätendavad ojakesed hüplesid kraavi.

„Minu kodu on jõe läheduses," rääkis Kul-

no. „Muidu polnud muud näha, kui aga heinaküünid ja roheline kangas, aga kevadel, siis ujutas kõik üle, siis oli kõik ühine veeväli, tõmba purjed üles ja sõida, lenda . . .“

„Kas me ei pääseks mööda kraavikallast metsa poole?“ küsis neiu.

„Tiivu oleks vaja, muidu upume porri. Aga katsuda võiks, on ju kevadine pori, armas pori, puhas pori.“

Nad läksid, pidasid aru, läksid jälle, hüppasid loikudest ja ojakestest üle, sattusid sitkesse savisse, mis kiskus kalossid jalast, hädaldasid, naersid, aitasid teineteist ja olid lõpuks porised kui sätendav kevade.

„Kunagi ei anna ma teile seda andeks, et te mu niisugusesse mülkasse meelitasite,“ ütles Kulno.

„Mina ei ole teid meelitanud.“

„Kes siis? Kes ütles: lähme metsa poole?“

Neiu ei vastanud. Ta naeris ainult ja siristas kui linnuke lehestikus.

Ja edasi kippusid nad, oli ju pori täna armas pori, veetlev pori, luuleline pori.

26.

Lutvei jõi, jõi vaimustusega, jõi meeletult, jõi nagu hull, jõi nagu mehed ainult naiste pärast joovad. Ei olnud enam valgeid päivi, ei olnud enam pimedaid öid. Lõbusõidudki võeti ainult selleks ette, et juua, olgu meeste või naistega üheskoos, aga lõbu ei leitud ometi mitte. Joodi ühest seltsimajast teise, joodi ühest trahterist teise trahterisse ja tehti rumalusi joobnud arutuses. Nõnda sattus ta kord Meriheinaga kokku, kes Kulno seltsis kuski

vaikses puhvetinurgas istus. Lutvei oli hästi „käest saanud,“ nii hästi, et Kõva P. selle „lastiga“ ainult oma kõige pehmemaid kõvu oleks öelnud. Aga Lutvei arvas, et tal alles aru selge.

„Tere, Kulno, tere, kirjanikuhärra!“

Lutvei ei annud ei ühele ega teisele kätt.

„Võtad ehk istet?“ küsis Kulno.

„Mul on kirjanikuhärraga asja.“

„Ma kuulan ja ootan“, vastas Merihein, kes lootis kevadepidu sündmuste seletust. Aga ta eksis, sest Lutvei ütles:

„Me oleme ju nüüd sugulased ja sugulastega on ikka asja. Eks ole nii?“

„Ei mõista hästi, mis härra studioosus arvab“, vastas Merihein.

„Me oleme ju nüüd kälimehed“, ütles Lutvei.

„Kuidas nii?“

Nüüd vastas Lutvei päris talumeheliku tüsedusega, missugused kälimehed nemad Meriheinaga olevat. Kulno ajas kõrvad kikki ja Merihein naeratas kohtlaselt. Mis pidigi ta joobnuga muud tegema, kes küsis:

„Kas pole tõsi?“

Noormees kordas oma endiseid tüsedaid sõnu.

Kui Merihein selle peale midagi ei vastanud, rääkis Lutvei Kulno poole pöördudes ja rusikaga vastu lauda lüües:

„Aga rumal olin ma, täieline molkus. Mõtle ometi: mina, loll, usun, et Tiksi on mulle truu, aga tema, tema käib sinna, tead, ülesse, kolmesopilisse, kirjanikuhärra poole, käib ja ei lausu sõnagi, laseb omale laule ette lugeda, nii ja naa, surimuri, juba ammugi. Kärpsetapja niisugune!

Asi edeneb jõudsasti, peenikest peret hakkab tulema, siis minu juure, nutab ja ütleb, valetab ja keerutab, aga ütleb ometi, ütleb, tema armastab, ei või midagi parata, tema on õnnistatud ja õnnistaja tehku õnnistusega, mis heaks arvab. Nõnda ütleb ta, nõnda on lugu, nõnda on naised. Aga mina ütlen: närud on nad, täielised närud, sülitan nende peale, litad niisugused, ütlen ma . . ."

„Tasa, tasa", ütles Kulno ja pani rääkijale käe õla peale. „Sa oled praegu purjus, räägime sellest teine kord."

„Olen purjus ja jäängi purju, naised on litad ja jäävadki litadeks."

„Härra Lutvei", ütles Merihein tõsiselt, „kas te kaine peaga sedasama räägiksite?"

„Ütlen või kirikukantslist alla."

„Noh, siis vastan mina: kõik, mis te täna minu ja preili Västriku kohta . . ."

„Preili! Ha, ha, ha! Või korraga preili!"

„Kuula nüüd, mis sulle tahetakse öelda", manitses Kulno.

„Kõik, mis te täna minu ja preili Västriku kohta rääkisite, on otsast otsani põhjendamata, on lihtsalt vale", kordas ja täiendas Merihein.

„Mis?" küsis Lutvei kahkvel ja tema nägu oli sedavõrd rumal, et Kulno tahtmata pidi naeratama.

„Teie sõnad on otsast otsani tuulde räägitud, nad ei vasta tõele", toonitas Merihein rahulikult ja kindlalt.

„Ka see vale!" karjus Lutvei. „Issand! Kus on siis tõde? Missugune peab siis tõde olema?"

Ja nagu oleks kainestav hoog temast üle käinud, pöördus ta Meriheina poole, pani talle

käe õlale, vahtis paluvalt ja aineti talle otsa ning rääkis:

„Ma olen täis kui siga, olen joomisega arust ära, aga, Jumala pärast, rääkige teiegi tõtt. Kurat teab, aga mind piiravad ainult valed, ainult valed, hulluks võib minna. Saate aru: ainult valed. Ta valetas alatasa, ei teinudki muud kui valetas, ta polegi muud kui vale, kõik oli vale, mis ta rääkis või tegi. Palun teid, palun ei tea mis nimel, ütelge õigust, unustage see tüli, teate, lõpupidul, ka siis olin täis, juba siis valetas, juba siis pettis ta, iga Jumala päev pettis. Te ei usu, kuidas ta mind pettis, ninapidi vedas! Ja mina olin rumal, loll kui saabas, ei saanud millestki aru, päris togu olin, täieline lontkõrv. Ja lontrus olin ma, teie ei tea, missugune lontrus ma olin! Mina kiskusin kärbsel tiivad ära, mina panin ta õlleklaasi, mina, kõik mina, Jumala tõsi mina, aga rumal olin ma, ei saanud tema nüketest aru; tema ajas ju, tema andis mõtte, temale tegi see nalja; ta tahtis meid riidu ajada, ajaski riidu, ajas minu teie juurest välja, tuli ise asemele, mina olin ju tüliks, alles pärast mõistsin, mina mõistan ikka pärast, niisugune lontkõrv olen. Siiski, Jumala pärast, ütelge ometi teie tõtt, puhast tõtt, ma usun teid, teie pole naine, teil on ausust, südametunnistust, ütelge, ma palun...“

„Ma ütlesin juba: teie eksite põhjalikult. Ta on ainult paar korda minul külaliseks käinud, see on kõik.“

„Siis pole teil temaga midagi tegemist?“

„Mitte põrmugi.“

„Võite vanduda?“

„Teie ajate naerma...“

„Ma palun!“

„Hea küll, et teid rahustada: ma vannun."
Lutvei laskis toolil seljakile ja vahtis suuril silmil oma ette.

„Ka see vale", lausus ta ärdas lootusetuses, nagu seda ainult purjus inimesed teevad, kes ühest tundmustevalingust teise heitlevad. „Kõik on vale, kõik vale", kordas ta, „ka viimased sõnad on vale. Ja mina uskusin, tema rääkis ja mina uskusin, aimasingi, et valetab, aga kui kinnitas, et on tõsi, siis uskusin aimduse ja mõistuse vastu. Ja see kärbes, kärbse tiivad, mis ma neist tahtsin, kui kõik on vale? Miks me siis riidu läksime, miks ma sealt ära tulin, kui ta valetas? Ma polnud ju siis teel tüliks, ma olin null, null olin, päris null, kui ta valetas, kui ka see viimane on vale . . ."

Lutvei rääkis, nagu soniks või unistaks ta.

„Kuule, mu poiss", ütles Kulno, nagu oleks ta sonija vanem vend, „jäta seda täna, su pea on segane, räägime homme, katsume homme nõu leida. Tule, ma viin su koju, ma tulen sinuga kaasa, lähme, värske õhk karastab."

Aga Lutvei ei tahtnud minna. Ta pöördus Meriheina poole, öeldes:

„Ja mina, tola, olin teie peale kade. Sellest see tüli tuligi. Tagusin küll vahel pähe, see ei või olla, see on võimata, uskumata, kuulmata, Merihein ja tema, aga uskusin siiski. Ta rääkis veel ühest sepast või lukusepast, sellega pidi tal midagi olema. Ehk on lõpuks see tõsi, ehk pettis ta mind ometi selle logardiga . . . Kuradite päralt", pöördus ta Kulno poole, „kui sa teaks, missugune virtsa maik on suus ja kui valus!"

„Tule, lähme koju, seal räägime, seal sele-

tame kui tahad, siin kuulevad teised", rääkis Kulno pehmelt ja trööstivalt.

„Las kuulda", vastas Lutvei valjult. „Ma ei taha koju minna, ma ei taha neid ruume näha, kus ta valetas, kus mina, eesel, uskusin. Tead, va vennas, niisugune lontkõrv pole ma enne kunagi olnud."

„Mina küll", vastas Kulno lihtsameelselt.

See tegi Lutveile nalja.

„Sina ka?"

„Mina ka."

„Pole tõsi!"

„Päris tõsi.'

„Keegi ei või niisugune lontkõrv olla, nagu mina olin."

„Me kõik oleme ajuti suured lontkõrvad", tähendas nüüd Merihein.

„Ka teie?" pöördus Lutvei Meriheina pole.

„Kuidas muidu."

„Veel nüüd?"

„Kes teab, ka nüüd. Aga kuulge, noormees, mis mina arvan: seni kui me veel lontkõrvuks võime saada, maksab elada, mis pärast seda tuleb, seda läheb vaja ainult hingeõnnistuseks."

Kulno ja Meriheina tõendused jahutasid pisut noormehe meelt, aga koju ei tahtnud ta siiski minna ja nõnda viis Kulno ta oma juure.

27.

Väljast tulles hakkas alkohol soojas toas uuesti peas kihisema ja ärdal meelel pihtis Lutvei oma elu, oma pattusid, oma õnnetusi. Seda oli ta varemaltki purjus peaga teinud, aga mitte niisuguse valusalt kõrvetava maitsemisega ja

lootusega, leida trööst. Ta tundis enese poisiklopatsina, tundis enese alandatuna ja naeruväärsena. Rääkides hakkasid tal viimaks silmad vett jooksma, harvade pisarate kaupa. See ei olnud nutt, ei, nutt polnud see mitte, aga ometi oli, nagu nutaks ta rääkides. Kange pakase käes pisarlevad nõnda mõne inimese silmad.

„Ta tahab mehele minna, see on kõik", arvas Kulno Tiksi kohta.

„Ei, see pole see. Ma pakkusin talle laulatust, ta ei võtnud vastu, nuttis, põlvitas, aga vastu ei võtnud."

Kulno vaikis ja laskis Lutveid rääkida. Oli, nagu kuulaks ta iseennast, seda ennast, kes elas, patustas, kannatas ja kaebas aastate eest.

Või ei kannatanud ega kaebanud tema sugugi nõnda? Ehk ei oska tema Lutvei kaebehelides muid toone tabada, kui aga ainuüksi neid, mida ta millalgi iseenese rinnas kuulatanud? Võib olla, meie ei tea ilmast üldse muud, kui aga seda põrmukest, mis leidub vähemalt idunagi meis enestes? Kõik muu on ehk sealpool meie ilma läve, kõik muu on hauatagune, surnute riik, kuigi ta oleks elavaid täis. Nõnda mõistaksime teiste kannatusi ainult kannatades ja teiste valudele kaasa tundes tunneksime tõepoolest ainult iseenestele kaasa. Meid huvitab teiste kannatus ainult sel määral, kui palju nad meie viisil kannatavad. Kes kõigele kannatusele tahavad kaasa tunda, need peavad võima kogumi kannatusi maitsta, peavad võima kannatada kui ussike, kui rohulajuke, kui lõhnav lill, kui pakatavalt muhelev maa, kui liivaterake.

Lutvei räägib, nagu oleks ta poolunes, nagu oleks ta kõneleja kuutõbine. Oma mõtetest ärgates tahaks Kulno teda trööstida, tahaks öelda, et naised on halvad, südameta ja halastamata, kui nad armastavad, aga talle turgatab Tiski meele, kes naeris, kui ta hiljuti Lutvei poolt tuli, naeris ja siristas, ja nõnda ei ütle Kulno midagi. Ta vaikib ja kuulab ainult, kuni ta uuesti langeb oma mõtete radadele.

Kuidas veeojakesed ja põllulohud, isegi porilombid sädelesid, kui naeris ja siristas Tiksi! Kuidas oli tema, Kulno, siis rääkinud pühadusest ja vagadusest ja kuidas oli ta näinud, et neiu silmad avatelevad ja huuled äratavad himu!

Hea on ilmas elada, kui porilombid alles nõnda sädelevad, hea on elada, kui võib naerda ja siristada nagu Tiksi.

Halb on nutta ja kaebada, aga oleks veel halvem, kui valu teeb tummaks ja kui silmad ei anna vett.

Kulnole tuleb naine meele, kel oli palju lapsi, kes kõik langesid surma küüsi, ruttu, lühikeste vaheaegade järel. Alguses nuttis ema, aga pärast jäid silmad kuivaks ja siis liikus ta kui vari ruumides, kus hiljuti kisatses mureta elu, liikus ja kurdus . . .

Kulno mäletab veel koera, arukat karjakoera, kes läks hulluks, ja hulluna lasti ta maha. Pauk ei tabanud õiget kohta ja marukoer võis surres häält teha. Teine kord oli Kulno kuski vabrikuruumis, kui inimene masina vahele läks. Õnnetu kisa kuuldes pidi ta tahtmata sureja marukoera peale mõtlema: surres häälitsesid mõlemad petvalt ühte moodi; inimene karjus

kui hull loom ja hull loom tegi häält kui inimene.

Ei ole veel kõige suurem valu, mis toob pisaraid, ei ole kõige raskem kurbus, mida võib panna sõnadesse.

Nõnda mõtles Kulno, kui Lutvei kaebas nagu poolunes ja kui ta rääkis nagu kuutõbine, pikkamisi vaiksemaks jäädes, soiudes, suikudes, unehõlma langedes.

Järgmisel hommikul oli tal kuri pohmelus ja inetult pondunud silmad. Eilsest õhtust ja tema sündmustest ei kõssanudki ta. Ka Kulno vaikis. Vältava kibelemise järel sai Lutvei viimkas lausutud:

„Inimene on kui raisk!"

Ta ütles seda pööritava tülgastuse ja jälkusega ning sülitas kõigest südamest. Sülitamise lopsakus ja mahlakus meeldisid Kulnole. Talle tuli meele, mis nad „ristsetel" sülitamisest olid rääkinud ja sellepärast ütles ta:

„Sülitad, nagu oleksid rahupiipu popsinud."

„Ai kurat, küll on vastik! Isegi piip on vastik! Tead, kui ma nüüd koju lähen, siis peksan nad kõik puruks. Jumala eest, kõik! Teen puhta töö ja siis hakkan uuesti otsast peale."

„Ää räägi rumalust."

„Tule kaasa ja vaata, kuidas see käib, ole tunnismeheks. Tunnen, ma pean midagi tegema, kas või lõhkuma, purustama, muidu ei saa, ei või."

„Ja sellepärast peavad piibud kannatama?"

„Mul pole ju muud, mis võiks kannatada."

„Aga mõtle ometi mälestuste peale, mis nendega ühenduses."

„Just sellepärast peavadki nemad kannatama."

Kulno mõistis ja vaikis.

„Aga piipudele anna siiski armu", palus ta viimaks.

„Tahad, ma kingin nad sinule?"

„Mis mina nendega teen, ma ei suitseta ju. Kingi mõnele teisele."

„Kellele näiteks? Ütle ja sinu tahtmine sündku."

Kulno mõtles.

„Kingi, see tähendab, anneta nad asutatava muuseumi heaks."

„Mis see nendega teeb?"

„See ei puutu enam sinusse. Muuseum võib nendega ahju kütta, laste mängukanniks tarvitada või prügikasti visata, see on tema asi, see ei käi enam sinu võimupiiresse."

„Sa räägid päris tõsiselt?"

„Muidugi."

„Aga ometi on see nali."

„Kas naljast siis tõsiselt rääkida ei või? Aga mis peaasi, mine võta kinni, mis on ilmas tõsi, mis nali."

„Hea küll, muuseum saab piibud omale."

„Aga sa pead neile kaaskirja ligi andma, kus seisaks nende ajalugu, nende suguvõsalik või nii öelda tõulik, raassilik saamislugu. Sa rääkisid kord, igal piibul olevat oma elulugu, oma minevik ja vististi ka tulevik, igal piibul olevat oma maik, lõhn, maised omadused ja peaaegu hingelikud iseäraldused, mida ta inimesega alalises läbikäimises omandanud. Umbes nõnda rääkisid sa. See kõik pane ilusasti kirja. Kirjuta sellest pikalt ja laialt, too tõendusigi päevavalgele, olgu nad põhjendatud

dokumentidega või usaldustäratavate suusõnadega. Ära unusta kirjutades nõutavat teaduslikku tõsidust, uurijalikku teravust ja loogilist järjekindlust, ehk olgu siis, et sa piipude hingeni jõudes kaldud veidi, ainult tsipakene, müstikasse, mässid tõestamatu saladuslikku loori, sest seda nõuab inimlik teadmatus. Muidu — ole põhjalik ja jää kaineks, jää kuivaks, nagu kohane teaduslikule vaimule."

„Kas ei võtaks sina kaaskirja kokkuseadmist oma peale?"

„Ma ei tunne sinu piipude elulugu ja hinge."

„Kui lõhn on asja hing, nagu Merihein armastab tõendada, siis on ju minu piipude hinge kerge tundma õppida."

„Sa arvad, nuusuta ja hing on käes?"

„Just nii!"

„Aga nina, nina, kuhu jätad sa nina?! Minu arvates lõhnavad, näiteks, kõik lilled, tingimata kõik; et meie kõigi lõhna ei tunne, see ei tõenda midagi: meil puudub haistmiseks nina. Pealegi, mõned majandusteadlased julgevad tõendada, et kõige viljakamad maad seisavad harimata, sest meil puudub nende harimise võimalus, mina aga söandan kinnitada, et kõige peenema lõhnaga lilled alles asjata lõhnavad, sest inimesel puudub võimalus nende haistmiseks. Sinu piipude ja minu nina vahekord on umbes sama, millest järgneb: kaaskirja kirjutad ise. Pealegi, mul pole aega. Sa tead, ma kirjutan oma kandidaaditööd, juba kaks aastat kirjutan, aga valmis ei saa, kuigi aina kirjutan ja ostan raamatuid. Minul on see õnnetus, et ma teemast kõrvale kaldun, sellepärast ei saagi ma kandidaaditööd valmis. Olen juba nii mõnegi töö kirjutanud, aga ikka pole see, mida

kandidaadilt nõutakse. Kardan, et piipude kaaskirjaga samuti sünniks. Aga mõtle ometi, mis oleks, kui ma ka siin kõrvale kalduksin ja kui piipudele kaasa annaksin, ütleme näiteks, kirevate kaljakannude või triibuliste seelikute suguvõsaliku eluloo."

Nõnda rääkisid noormehed ja Kulnol oli palju kergem, et Lutvei meel hakkab juba jalgu alla võtma.

28.

Merihein oli mõne õhtu Tiksit oodanud, oma aimduse vastu oodanud, aga Tiksi ei tulnud ega tulnud. Kes teab, ehk oleks kõik sellega lõppenud, kui mitte Lutvei oma joobnud arutuste ja paljastustega poleks meeli pahupidi pööranud ja Meriheinale uusi oletusi, uusi lootusi lubanud. Nüüd ei saanud vanapoiss enam rahu, nüüd pidi ta Tiksit nägema, pidi temaga rääkima, tema enese suust seletusi välja meelitama.

Merihein uskus, et Tiksi võib valetada ja petta, kurjalt ja hoolimata petta, aga ta uskus ka, nagu kõik mehed usuvad, kainemadki usuvad, et naiste valetamine ja petmine on ikka teistele määratud, mitte temale. O, tema on teisest erinevas seisukorras, temal on erilised omadused, temal on kogemusrikas ja läbitungiv pilk, mis teeb võimatuks igasuguse vale, igasuguse pettuse!

Merihein unustas, et Tiksis on midagi niisugust, nagu ta varemalt paaris naises näinud, kes olid petmises nii imelised meistrid: needsamad silmad, sama suu, hambad, naeratus, sama vaikne ja unistav vaade, milles oleks nagu lapselik otsekohesus ja süütus, petlik süütus. Kui

nad valetasid, siis valetasid nad ilusasti ja loomulikult, nii ilusasti ja loomulikult, et Merihein veel aastate pärast nende valet kippus tõeks pidama.

Ilusad ja armsad valetõed.

Merihein unustas kõik, mis ta eluajal õppinud, sest unustamine oli hea ja uskumine magus.

Aga kui usu peale vaatamata Tiksi siiski ei ilmunud, kui teda polnud juhtumisi uulitsalgi näha, siis sai Merihein kärsituks ja kirjutas. Ta kirjutas esimese kirja, lühikese, mänglevast vaimust juhitud kirja, milles helises vaikne unistus; ta kirjutas teisegi kirja, mis oli pikem ja tõsisem kui esimene, aga kolmandat kirja, milles oli rohkem kui kahes esimeses kokku, ei saatnud ta enam ära, vaid läks selle asemel Tiksit õhtul kontori ette uulitsale ootama. Walega vabastas ta enese pooltundi varem tööst ja läks — kärsitul sammul, põksuval südamel. Ootamine õnnestas, ta sai neiuga kokku, kuid sel oli suur rutt, väga suur rutt.

„Te tulite õnnetul päeval“, seletas ta, „täna pole mul sugugi aega. Oleksite ometi eile tulnud.“

„Ma kirjutasin teile kaks kirja, kolmanda jätsin saatmata, tulin ise.“

„Kaks kirja? Mina pole midagi saanud.“

„Ega nad ometi selle lühikese teega kaduma läinud.“

„Nad ehk pole mulle kätte annud! Ah seda ema ka, ta unustab kõik ära, vana inimese asi, aga mõnikord võib see mind hirmsasti vihastada“, pahmitses neiu.

Tiksi näost ja häälest võis aimata, et see teda tõesti nii hirmsasti võib vihastada.

„Aga miks te kolmandat ära ei saatnud?“

küsis ta Meriheinalt, „ehk oleks sellel parem õnn olnud. Põletasite ära?“

„Ei põletanud.“

„Rebisite puruks?“

„Ka mitte.“

„Mis te siis tegite temaga, ütelge, ma palun.“

„Ta on taskus.“

„Kas te ei tahaks teda mulle kätte anda, saaksin ühegi kirja teilt.“

Merihein kõheles, pidas aru, aga andis ometi küsitud kirja, mille neiu põue peitis, pealegi niisuguse rutuga, et ta tänamisegi unustas. Kirja andmisele järgnes Meriheina rinnas kohe kahetsus, mõtteta pelglik kahetsus.

„Pärast, kui aega saan, siis loen“, ütles Tiksi, kui kiri juba kindlas paigas.

Kiiresti sammusid nad mööda uulitsaid linnaserva poole, kus Tiksi asus; vaevalt jõudis Merihein neiuga kaasa, nii suur rutt oli sel: ema ootas, pidid üheskoos kuhugi minema, võõrsile kuhugi, haiget vaatama või midagi muud selletaolist tüütavat ja piinlikku. Aga Tiksi ei võinud parata, pidi ema soovile ja haige kutsele järele andma, haige ootas ja palus jumalakeeli, oli neiu hea tuttav, vana sõber, võib olla näevad teineteist viimast korda. Tiksil on nii kahju, et ta peab minema, tal on ka kahju, et kaks kirja kaduma on läinud, aga tal on heameel, ta on rõõmus, et ta kolmandagi õnnelikult kätte sai.

Merihein ei kuulnud kõike, mis neiu rääkis, sest vastutulejate pärast jäi ta temast ajuti maha ja pidi sammu lisama, et järele jõuda. Wiimaks sai ta mahti öelda:

„Olin Lutveiga koos, tema rääkis imelikke asju.“

Merihein tundis, et ta juttu kustki mujalt oleks pidanud algama, aga midagi paremat ei tulnud tal meele. Pealegi oli Tiksi nägu ja tegu niisugune, et Merihein korraga enese vaimuvaesena tundis.

„Tema on sest ajast üleüldse imelik, kui ta teie juurest ära läks“, vastas Tiksi asjalikult ja elutargalt.

„Ta rääkis nimelt teie kohta imelikke asju,“ jatkas Merihein.

„Minu kohta?“ imestas neiu, nagu oleks jutt võhivõõrast inimesest. „Mis on temal minu kohta rääkida?“

„Teie olevat selles süüdi, et tema minu juurest ära läks.“

„Mina? On ta arust ära! Mis puutub see minusse.“

Merihein tahtis edasi rääkida, aga ei teadnud, kuidas seda teha. Viimaks ütles ta kohmades:

„Tema olnudki see, kes kärbsel tiivad ära rebinud.“

„Seda võib temast küll uskuda, niipalju tunnen ma teda.“

„Aga teie olevat talle selle mõtte annud, teie tahtmine ja kihutus olnud see.“

Tiksi naeris, naeris rõõmsalt ja ülimeelikult ja Merihein kuulis nagu esimest korda, kui südamlikult ja ülimeelikult Tiksi võib naerda. Silmad omal aina sätendasid ja sätendasid ning vilasid pealuus joosta. Ai kuidas nad vilasid, ai kuidas nad kilasid!

„Härra Lutvei oli vist purjus, kui ta nõnda rääkis,“ ütles Tiksi naerust võitu saades.

„Na parajasti."

„Nojah, seda ma arvasin kohe, tema räägib ainult purjus peaga niisuguseid asju. Ja teie uskusite?"

Merihein ei söandanud öelda, et ta joobnud üliõpilase sõnu oli uskunud ja et just selle usu õlul täna neiut uulitsal ootas.

„Tema on päris hirmus inimene oma joomisega," seletas neiu, „ja joobnult pole tal aru ega otsa, mis ta räägib. Kuipalju olen pidanud mina tema tühjade juttude pärast kannatama."

Tiksi oli nukker, üsna nukker.

„Joobnult ei hooli ta millestki," jatkas ta, „mitte millestki. Siis saadab ta seda täide, mis ta kainelt valmis sepitsenud. Mina tunnen teda. Aga mis tahab ta siis nüüd selle uue pläraga?"

Just viimast sõna tarvitas Tiksi. Siis jäi ta vait ja tal oli nägu, nagu mõtleks ta millegi üle järele.

„Ah soo! Mõistan, mõistan, küll ma ta krutskid tunnen. Ta püüab meie head vahekorda rikkuda, ta on kade, muud midagi ei või see tähendada, ta ei salli, et mina teie pool käin. Jajah, nii see on! Sellepärast rääkis ta teistki nii inetult, ma ei hakka seda kordama, ei taha, väga inetult rääkis ta."

Merihein ei mõistnud, mis vastata ja Tiksi lisas natukese aja pärast kergel ohkel juure: „Vaene poiss!"

„Jah, õnnetu oli ta küll," hakkas nüüd Merihein, „aga ta rääkis veel hullemaid asju, rääkis, et . . ."

Aga Tiksi polnud täna nähtavasti sugugi

uudishimulik, sest hoolimata katkestas ta Meriheina lause, öeldes:

„Kahjuks pean mina siia sisse minema, ühe oma sõbranna poole, ka tema tuleb haige juure kaasa, ema käskis tema poolt läbi minna.“

„Millal võiksin teiega kokku saada, millal on teil aega, preili?“ küsis Merihein viimasel silmapilgul.

„Ei tea praegu kindlasti, aga kui ma teie kirja läbi loen, küll ma siis vastan, oodake, ma teatan, millal ja kus. Tulen ehk varsti ise teie poole, te olete õhtuti ikka kodus?“

„Kodus.“

„Noh, hea küll, ma tulen siis.“

Neiu kadus hooviväravate taha ja Merihein läks lonkides koju poole, üsna tasa läks ta, pea longus, piht vimmas ja ta meel oli raskem kui mitmel setmel aastal.

„Kuidas ta küll naerda võib,“ sonis ta endamisi, sonis ja lonkis kivisel tänaval.

29.

„Te elate üksi siin?“ küsis Tiksi sisse astudes.

„Üksi, päris üksi. Siin on veel teine tuba, ehk soovite sisse astuda ja vaadata!“

Kulno lükkas vaheukse lahti.

„Enne elas siin mu seltsimees, aga juba üle aasta on kõik ainult minu päralt. Näete, ümberringi aed.“

„Kui ilus!“ ütles Tiksi vaikses ekstaasis. Ta seisis silmapilgu mõttes, siis püüdis enese nagu millestki vabastada ja hüüdis imestanult:

„Kui palju raamatuid!“

Keset tuba jäi ta seisma ja vaatas ringi:

üks kaks, kolm riiulit ja kõik peaaegu täis. Tiksi oleks tahtnud öelda, et ei Lutveil ega Meriheinal, et kellelgi pole nii palju raamatuid, kui siin, aga ta vaikis, mõtles ja vaatas, vaatas ja imestas. Et aga midagi öelda, küsis ta:

„Mis neis raamatutes kõigis on?"

„Sõnad, aina sõnad," vastas Kulno naeratades.

„Kui palju sõnu!" imestas Tiksi veel enam ja Kulno ei saanud aru, oli see imestus tehtud või loomulik.

„Võib neid raamatuid vaadata?" küsis neiu natukese vaikimise järele.

„Olge head. Siin sellel riiulil on ehk kõige huvitavamad. Võtke, näiteks, see."

Kulno tähendas mingisuguse loodusteadlise raamatu peale, kus leidus palju pilte.

Neiu istus riiuliesisele vaibale, võttis kehaka raamatu põlvedele ja hakkas lehitsema. Kui nõnda kähardunud juukselokk silmadele langes, tuletas ta väikest tütarlast meele. Mitte märkigi polnud järele jäänud sellest elutargast naisest, kes mõni päev tagasi Meriheinaga uulitsal ruttas, tõtates haiget vaatama või kuhugi mujale pakilisse paika.

„Oleksite võinud raamatu lauale panna, nõnda on halb," tähendas noormees.

„Ei, just nõnda on hea," vastas neiu ja vaatas niisugusil silmil üles, nagu tunneks ta häbi, et temal nõnda hea on ja mitte teisiti.

„Kui on hea, siis on väga hea", oli ka noormees nõus ja istus tooliga neiule lähemale, kumardas alla tema poole, nagu oleks ka temal himu pilte vaadata. Neiu lipsis ja lipsis, pöö-

ras lehti ka siis, kui silmad üles nooremehe poole vaatasid, kes midagi rääkis.

„Ma paneksin teile heameelega ühe küsimise ette,“ ütles Kulno äkki eelmist jutulõnga katkestades. „Kas teie ei tahaks mulle öelda, miks te Lutveiga lahku läksite?“

Neiu lõi silmad maha ja vastas põigeldes:

„Ma ei tea miks, tema tahtis.“

„Aga Lutvei ütleb, et teie tahtsite.“

„Ütles ta seda?“

„Ütles, ja teda usun ma enam kui teid.“

„Siis ma ei tea, ei tea midagi.“

Kulno vaikis ja silmitses neidu aineti, kes silmad raamatule pööras ja pea longu laskis, nagu köidaks mõni iseäralik pilt tema tähelpanu. Nõnda ei näinud noormees muud kui pealage ja tema kõrvalesti, mis helendama lõid.

Kulus paar silmapilku, nähtavasti paar piinlikku silmapilku, sest neiu käed hakkasid teadvuseta midagi näppima. Nagu andeks paludes tõstis ta silmad viimaks üles, lausudes:

„Miks te seda pärite?“

See kõlas nagu küsimine, aga ometi oli ta ennem kahetsus: seda poleks tarvis.

„Lutvei on ju teile laulatust pakkunud“, ütles Kulno.

„Kui te seda teate, mis te sellest siis veel räägite.“

„Ma tahaksin teada, miks te temale ei läinud?“

Tiksi ei vastanud, ta punastas ainult.

„Teil on ehk piinlik, aga ehk vastate siiski, sellepärast teid kutsusingi.“

„Ainult sellepärast?“

„Mitte just, aga ometi.“

Kulno tõusis toolilt ja liikus pisut. Ta

tahtis mõelda, aru pidada, aga ta tundis, et pea töötab halvasti. Nõnda istus ta uuesti toolile.

„Kui ma teaksin," algas neiu.

„Kui te teaksite... mida?"

„Milleks te küsite."

„Ütlen seda pärast."

„Aga üks tingimine."

„Hea küll."

„Lutvei ei tohi seda teada."

„Iseenesestki mõista, mitte."

„Ma ei tahtnud tema naiseks saada."

„Seda ma tean, aga miks?"

„Meil poleks lapsi."

Neiu vahtis jällegi raamatusse ja tema kõrvalestad helendasid veel enam kui esteks. Kulno tõusis toolilt, astus paar sammu, pöördus siis neiu poole ja ütles endamisi:

„Selle mõtte peale oleks pidanud ma isegi tulema."

Et neiu midagi ei vastanud, siis istus noormees tema juure toolile ja vahtis kähardunud pead, mis veel madalamale näis langevat. Kulus natukene aega. Siis julges neiu silmad noormehe poole tõsta, nagu tahaks ta küsida: mis te mu'st piinate? ja Kulno arvas, et need silmad on avatelevamad kui kunagi enne ja et neiu huuled hõõgavad himu.

„Teate, Tiksi", ütles Kulno, „ma olen teid ikka tubliks tüdrukuks pidanud, aga tuleb välja, te olete tublim, kui ma arvanud. Tõepoolest, veel tublim."

Ja Kulno tõusis jälle toolilt, et liikudes mõtteid koguda, aga ka seekordne katse oli asjata, sest neiu saatis teda imelisel pilgul, ja nõnda istus ta uuesti toolile, kumardas neiu poole ja küsis:

„Kas te ei tahaks mulle tulla?"

Nüüd oleks neiu silmis nagu hirm; ta laseb pea madalamale kui kunagi enne ja ei lausu sõnagi.

„Mul on ju küll väike sissetulek, aga ehk saame läbi. Mul pole midagi, kui aga need raamatud, aga kui teie tulete, siis olete ka teie."

Neiu muutus vaibal pisikeseks, nagu oleks ta tõepoolest väike tütarlaps. Tüütu lokk langeb silme ette ja painutatud kaelal liiguvad noormehe hinguse käes üksikud pehmed juuksekarvad.

„Miks te ei vasta? Ei taha tulla?" küsib Kulno ja võtab silmeesise loki oma sõrmede vahele. „Lubada pole mul tõepoolest midagi," räägib ta edasi, kui neiu endiselt vaikib, „aga tulla võiksite ehk siiski."

Neiu ei vasta ikka veel, ta saab ainult kord korralt väiksemaks. Siis krabisevad esimesed pisarad raamatule ja neiu surub käed silmadele, kuna raamat põlvedelt vaibale libiseb.

„Miks te nutate, Tiksi? Ma ei tahtnud haiget teha ... ma ei mõtle nõnda, nagu teie ehk arvate ... ma mõtlen, et on täiesti teie asi, kas laulatada või ei. Minu meelest on meie elu rohkem väärt, kui kõik tühised talitused, sellepärast on ehk parem, et teeme nagu teisedki, muidu võiksid nad teid haavata."

Tiksi nutab ainult. Ta on külgepidi vastu raamaturiiulit vajunud ja juukseid on veel rohkem silmadele langenud.

Kulno on nõutu. Mõtted sähvivad tal peas läbisegi. Meele turgatavad talle Lutvei joobnud sonimised Tiksi valetamisest, petmisest, keerutamisest, ninapidi vedamisest, Meri-

heinast, mingisugusest lukusepast ja ta satub mõttele, et ehk on see kõik vale ja ehk on saladuses alles tõde, mis paneb neiu pisaraid valama. Ta lükkab lahtise raamatu kõrvale, põlvitab neiu juure põrandale, võtab tal kätest kinni ja eemaldab nad nõres silmilt, küsides:

„Olen ma siis tõesti nii halb, et te mulle ei taha tulla?“

Uue hooga nutma hakates poeb neiu noormehe ligi, peites oma pead kuuehõlma.

„Ma tahan ju,“ nuuksub ta.

„Mis sa siis nutad.“

„Ma olen ju nii rumal.“

„On see siis nii suur õnnetus, et sellepärast nutad?“

„Sellepärast ja muidu.“

„Päris muidu?“

„Niisama.“

„Ei millegi pärast?“

„Midagi on.“

„Mis siis?“

Tiksi nutab.

„Katsu rääkida, katsu öelda, siis läheb üle.“

Aga Tiksi nutab ainult, nutab valusalt, nutab kõigest hingest, nutab nagu ainult need nutavad, kellele suurt kurja tehtud, suurt valu sünnitatud.

„Nõnda ei tohi, Tiksi, teed haiget. Kas sa siis mulle ei või öelda?“

„Ei saa, ei oska.“

„Katsu ometi. Ütle tasa, ütle päris tasa.“

Nuuksumine.

„Noo, Tiksi, mu Tiksi.“

Neiu tahaks veel enam oma pea ja silmad peita.

„Valus on,“ sosistab ta, „kahju.“

„Mu väetike," hellatab Kulno.
„Kahju, et . . ."
„Et?"
„Et olen . . . niisugune."
„Missugune?"
„Pole . . . puhas!"

Kõik oli ainult sosin, aga viimane sõna kostis kui karjatus. Kulnol käis luust ja lihast läbi. Nõnda oli ta kuulnud häälitsevat ainult lapsi, väikseid, nõrku loomi, linnupoegi, kui neile tehakse liiga.

Ja kui neiu kramplikult nuuksudes talle lähemale poeb, surub ta teda kõvemini vastu rindu, nagu tahaks ta teda siinsamas lämmatada, et mitte enam kuulda tema karjuvat sosinat. Ta ei tea, mis on sündinud, aga ta teab, et midagi on sündinud: nagu oleks keegi temas eneses Tiksi häälel karjatanud ja nagu ei nuuksuks Tiksi, vaid tema ise, ärdalt, ärdalt, millalgi varem, paljude aastate eest.

Talle tuleb meele, mis ta hiljuti Tiksi vagadusest ja pühadusest rääkinud — seal, väljal, kraavikaldal, poris, luulelises kevadeporis, ojade vulinal, loikude sädelemisel, naerdes, kui Tiksi siristas, — ja ta arvab, et ta enam nõnda ei räägiks.

Ei, ei, Tiksi pole sugugi vaga, nagu tema uskus, ta pole ka püha, nagu neiu ise ütles, aga ometi oleks ta nagu see ja teine .

Ikka valjemini surub noormees neidu vastu rinda, kuni ta viimaks ütleb:

„Tead, Tiksi, me oleme mõlemad veel küllalt rumalad, et üheskoos õnnelikuks saada."

Nüüd saab nutt uut hoogu.

Mitte valu pärast ei nuta enam Tiksi, mitte

ka rõõmu pärast, vaid midagi muud on, mis oleks nagu kurbuse ja rõõmu ühine valang. Võib olla, on see ehk õnn, millest Kulno rääkis, võib olla on see maine õndsus, mis saavutatakse suure kahetsusega ja pattude pihtimisega, kui tunnistus leiab õige kuulaja, õige pihtiisa.

Tiksi ei tea, mis see oli või kuidas see tuli, aga kohe, kui ta üle Kulno korteri läve astus, valdas teda imeline ennemaitsmata tundmus. Ta oleks tahtnud esimesel silmapilgul läbi akna aeda hüpata ja aiast niisama tuppa tagasi; ta oleks tahtnud laulda ja siristada, nagu seal väljal, päiksepaistel; ta oleks tahtnud imestada iseenese ja teiste üle, kõige üle. Põrandale oleks tahtnud ta pikali heita, piherdada ja veereda oleks tahtnud ta, nagu lapsed seda murul teevad, roosad säärekesed helendavad aga; ta oleks tahtnud pärast lamama jääda — kauaks, kauaks, vahtides sinisesse taeva, oodates seda värvikirges pilverünka, mis tõuseb metsa tagant.

O, tema'p see ongi, kellest Merihein rääkis, kui ta käe pani Tiksile ümber piha, tema'p see ongi, kes tuleb sinetavast metsast! Kui võiks seni lamada, kuni ta siia jõuab, kui võiks liikumatuks jääda, kuni ta on ligi, see oodatu, unistatu, ihaldatu!

Ja kui siis Kulno rääkima hakkas, tundis Tiksi, et see, kes sinetavast metsast pidi tulema, on juba tulnud, seisab tema ees, aru nõudes, kuidas teda oodatud, igatsetud.

Aah! Õnn on nii ligi, ainult usk peab olema tema tabamiseks, õnn on nii kättesaadav, ainult julgus peab olema temast kinnihakkamiseks. Aga Tiksi saab korraga araks ja usu-

vaeseks, unistatud õnn teeb ta ebausklikuks ja patuseks.

Ta tunneb, nagu oleks tal täna esimene suur kaotus ja esimene suur kahetsus, ta tunneb seda sellepärast, et suur õnn on nii ligi ja et ta võib mööda minna kas või alatiseks.

Ta tunneb enese väeti ja rumalana, ta tunneb, et olekski ta Meriheinaks, ometi ei oskaks ta mingisugust eluraamatut kirjutada, ka kõige rumalamatki mitte, sest elu on ikka teistsugune kui tema arvab, hoopis teistsugune.

Ta tunneb ainult, et suur õnn on ligi ja et õnne eel sammub suur kaotus, suur kahetsus. Mis peaks ta siis muud tegema, kui nutma, mis jääb siis muud üle, kui nuuksuda.

Las teised ütlevad, missugune on elu, las teised kirjutavad eluraamatuid, Tiksi ihkab ainult oma suurt õnne, muud ei midagi, mitte midagi.

Sellepärast nutabki ta.

Kulno püüab teda trööstida, rääkides:

„Ära nuta, see on möödas. Nüüd teeme teisiti, teeme nagu kord ja kohus, see on ju nii tühine asi, meie elu ja õnn on rohkem väärt, kui kõik need inimeste tembutused. Ja siis, tead mis? Siis lähme pulmareisile, Jumala eest, lähme. Seks ajaks on kõige ilusamad liiled ja siis lähme. Jatkub raha, sõidame, ei jatku, lähme jala. Võtame pambud selga ja lähme.“

Tiksi nutt muutub ägedamaks.

„Ma näitan sulle, kus kasvasin, näitan sulle seda jõge, millest viimati rääkisin. Seal on hõbedased särjed, verevad silmad aga kirgavad aina, ahvenad vöödilised kui tiigrid ja haugid kui ubadega üle visatud hallid täkud, kes hir-

nuvad ja kaabivad, norskavad ja trallivad, pole muud, kui istu peale ja sõida, kihuta, mäest üles, mäest alla, külm tuul käib südame alt läbi."

Tiksi nutab.

„Ma viin su jõele sõitma, lokkavasse luhta viin su, kahiseb aga kui astud. Lähme paljajalu, mööda pehmet sammalt lähme, solistame leiges vees, pind kõigub käies, mägi ees, teine taga, meie orus, sootuks väiksed mäed, päris pisitilluke org, ja meie lähme, pambud seljas, kepid käes, sina siristad, mina naeran."

Tiksi nutab ikka.

„Tahad, ma näitan sulle ka seda metsa, kus me varesepesi käisime otsimas, näitan neid nõtkeid kaska, mille latva ronisime ja siis viudi alla lasksime, judinad aga jooksid üle keha, õudne oli, siiski ütlemata hea. Nüüd on need kased juba suured ja jämedad, meie lähme nende alt läbi, pambud seljas, kepid käes, lähme ümber ilma. Kui väsime, siis istume, hingastame, ja lähme jälle."

Tiksi ei jäta ikkagi veel nuttu.

„Ma tean, kus on kodumaa ilusamad paigad, mägised ja orglised, metsade, järvede, soode ja rabadega, lillekirevate ojakäärudega, nurmedega. Seal kõnnib kurbus, seal hiilib nukrus, ja laulab, laulab. Seal kasvavad kodumaa ilusamad lilled, sinna viin su, sinna panen su istuma, lõhnavate lillede sekka istume ja istudes teen sulle pajupilli, mis ajab metsa rõkkama. Kui me siis edasi lähme lillede keskel, puhud sa pilli ja siristad ja nõnda lähme hommikupuhtel, õhtuehal, lähme mõnikord keskpäevalgi, kui varjab päikest sinivalvakas viiruline pilv, lähme südaööl, kui laksutab uneta lind.

Läbi ilma lähme nõnda ja meil on pillid suus, pambud seljas, kepid käes."

Tiksi nutab ja nutab, sest unistatu ja ihaldatu on nii ligi. Nüüd on tal kõik muu ükspuhas. Rahulikult võiks ta veel kord Meriheina kärbsel pea otsast väänata, o, ta võiks ükskõik kellel pea otsast väänata, kas või Meriheinal enesel, kui aga kätte saaks oma suure õnne.

Kulno räägib veelgi:

„Kui ilm on läbi käidud, kui ei viitsi enam puhuda pilli, kui pambud saavad raskeks, siis pöördume siia tagasi. Siin pole küll midagi, olen ainult mina, oled ainult sina ise, on aknad ja aed, on raamatud riiulitel, aga siristada võid sa kui linnuke ja naerda kas või eluotsani, siristada ja naerda."

Tiksi nutab edasi.

Kulno saab nukraks. Ja nagu oleks ta mõtted kuski kaugel, õõtsutab ta neidu rinnal ja sonib:

„Nuta, nuta, nuta, nuta, nukku!"

„Nuutsu, nuutsu, nuutsu, nuutsu, nukku!"

Siis vaikib ta, sest ta ei leia trööstisõnu, ei leia õigeid sõnu. Rumalana tunneb ta enese, et tal on nii palju raamatuid, mis kubisevad sõnust, aga et ta ometi ei leia õigeid sõnu; nii rumalana tunneb ta enese, et ta oskab veel ainult neiu pead silitada ja häälitseda:

„Noo, Tiksi! Noo, Tiksi!"

Aga ka need pole õiged sõnad, õiged sõnad pole niisugused, mitte sugugi! Need pole ka niisugused, nagu Tiksi nuuksumine, mis pikkamisi muutub nukraks tihkumiseks, ei sugugi! Õiged sõnad on teistsugused, hoopis teist-

sugused, Kulno ja Tiksi ei tea täna, missugused on õiged sõnad.

30.

Lutveil oli nagu uuestisündimine, võib olla ainult ajutine, aga ta oli siiski. Ta isegi imestas, kust talle küll korraga niisugune tegevuse tahtmine, ei, otse tegevuse tarvidus oli tulnud. Kergemeelsest tuulepeast oleks nagu kaine noormees saanud. Logamispäevad, mille pikendamiseks ta nii mõnigikord pead murdnud, oleksid nagu üle-öö muutunud tüütavaks, piinavaks. Juba kippus ta uskuma, et ehk on neil, kes arvasid, Tiksi olevat kõiges süüdi, ometi õigus, kui küll mitte täiesti, siis ehk vähemalt pisinatukenegi, ja nõnda mõtles ta Tiksi peale tagasi, nagu oleks see mõni kurjuskott või patuanum.

Kord usaldas ta midagi selletaolist Kulnolegi avaldada, aga see oli nähtavasti teises arvamises, sest ta ütles naeratades:

„Pane tähele, sinust saab lõpuks veel hingekarjane."

„Kas ma siis nii pastorlikult räägin?"

„Hullemini räägid, räägid mõnikord kui köster."

„Tohoo saatan!" hüüdis Lutvei valjult, nõnda püüdes varjata, et Kulno sõnad teda puutunud.

„Ära karda, mu poeg," trööstis see, „sinu kõne- ja mõtteviis on tõulikult või rahvuslikult õigustatud: meis kõigis on ikka veel suur osa pastorist ja köstrist."

Hiljem ei avaldanud Lutvei oma kaineid elumõtteid kellelegi, sest Kulnost kuulis ta kõr-

valt imelikke asju ja teistega polnud ta nii lähedane, omane. Pealegi hakkasid tumedad mõtted ja piinavad tundmused palju jõudsamalt kaduma, kui ta teada sai, et Kulno ja Tiksi juba maha kuulutatud. Tiksigi muutus noormehe silmis selle ootamata uudise tõttu: nii väga halb ei võinud ta ometi mitte olla, kui Kulno ta omale võtab. Või on ka sellel lontkõrvad kasvama löönud, nagu mõnikord varemalt?

Inimesed on kentsakamad, palju kentsakamad kui Lutvei tänini arvanud, arvata osanud. Tema isegi on imelik. Niipea kui ta Kulno ja Tiksi asjast kuulis, läks ta süda äkki kergemaks, meel rõõmsamaks. Oli küll valus, et teda kellegi teise vastu vahetatud, et kedagi teist temast paremaks peetud, aga see valu ei ajanud vihale, tegi ainult kurvaks, ei äratanud jälki lontkõrvlist tundmust, mis teda pohmeluse ahastuses ajas ütlema: „Inimene on kui raisk," ajas sülitama, kõigest südamest mahlakalt sülitama. Et Kulno Meriheina või mõne teise asemele on ilmunud, see tegi Lutvei seisukorra iseenesest veel raskemaks, sest kartma pidi, et ta nüüd kaotab peale Tiksi ka oma parema seltsimehe, võib olla sõbra, aga ometi oli nõnda parem, palju parem.

Lutvei hoidus Kulnost eemale, sest tal oli häbi, ta ei teadnud isegi miks, aga oli siiski. Ta mõtles, missugused silmad küll Kulno teeb esimesel kokkupuutumisel, mis ta ütleb, mis ta küsib, ja ta kartis piinlikku seisukorda. Aga ta eksis, sest kui ta linnast lahkumise eel Kulnot vaatama läks, oli see päris endine, kui ta päris:

„Mis on piipudega?"

„Viisin ära.“
„Võeti vastu?“
„Tänuga.“
„Kaaskirja tegid?“
„Tegin, aga kardan, kaaskirjas on valet ja piipude seas võltsituid.“
„Issand, kui lapsemeelne sa alles oled. Mis peaksid teadlased peale hakkama, kui poleks enam valeteateid, ja mis amet on uurijatel, kui mitte võltsimiste paljastamine? Mina olen kandidaaditööd kirjutades tähele pannud, et just võltsimistest tõsine teadus ja uurimine algabki. Sellepärast muretsetavatki viisakatesse muuseumidesse niipalju võltsituid asju. Üks sinu võltsitud piip võib tulevikus mõne mehe surematuks teha.“
„Nüüd tulin sulle head päeva ütlema.“
„Sõidad ära?“
„Veel täna.“
„Kuhu? Isa koju?“
„Ei, mujale.“
„Aga kuhu siis? Või on see saladus?“
„Arva.“
Kulno ei teadnud midagi arvata.
„Vanavara korjama,“ ütles Lutvei.
„Ohoo!“ tegi Kulno lookaval häälel ja vilistas. „See on võltsitud piipude esimene tagajärg?“
„Just nii! Ja tead: nüüd on mul lootus, et tulevaks aastaks olen rahahädast väljas.“
„Mõistan, mõistan, allkirjad. Sinust saab asja.“
„Tõepoolest, minust võib lõpuks midagi saada, hakkan isegi uskuma.“
„Tingimata saab. Ära unusta vanu tuttavaid, kui kõrgel oled.“

Mehed vaikisid. Lutvei ei mõistnud hästi, kas Kulno heitis nalja või rääkis ta tõsiselt.

„Lähed üksi?“ küsis Kulno.

„Ei, teisi on ka, muuseas Kõva P oma Sätsiga.“

„Pagan võtku! Taavet ka! See on hea, see on ilus! Tema loeb oma üleskirjutusi kui evangeeliumi, kui Ülemlaulu. Nõnda maksab lugeda. Aga tead, ma olen teie peale kade, tõepoolest, ilma naljata.“

„Tule kaasa!“

„Pole võimalik, isiklikud asjad.“

„Ah ja, õige“, ütles Lutvei ja tegi näo, nagu tuleks talle alles nüüd peaasi meele, mis südamel kipitas. „Tohib ehk sulle õnne soovida?“ lisas ta juure.

„Ja muidugi, iseenesestki mõista. Ära sellepärast mind maha jäta, eemale põgene, see on tühine asi. Meriheina pole viimasel ajal enam näha, nagu oleks must kass meie vahelt läbi jooksnud.“

Lutvei sai südant.

„Kuule, ütle, va vennas, kuidas see ometi tuli?“ küsis ta.

„Sa nõuad mult rohkem kui ma tean.“

„Vaata ette, et sa mõnda Vale-Tiksit ei saa, panid ikka tõe ja ehtsuse peale nii suurt rõhku.“

„Sa kuulsid juba, et ma valede ja tõdede kohta oma arvamist olen muutnud. Ja mitte ainult sinu piipude küsimuses. Teiste asjadega on niisama. Mis jääks biblioteekidesse järele, kui heidaksime kõrvale kõik raamatud, kus leidub valet? Tõepoolest on aga meie armsamad raamatud just need kõige valevorstlikumad. Samuti on lugu ka inimestega? Kas

võiks seltsimeest või sõpra olla, kui poleks valet? Või pole sa märganud, missugune värskus on valetajais? Valed ja tõed ei tähenda ju muud midagi, kui et meie oma seisukohta vaatlemisel muudame. Pealegi, mis sa arvad, kas pole huvitav valede küllussarve vaadelda, kuni sealt üks tõde teise järele välja lipsab? See on enam kui huvitav, see on otse elurõõmuline üllatus."

Lutvei oli teises arvamises, aga ta ei vastanud, imestas ainult, kui muutlikud on inimesed ja kui vähe võib toetada meeste arvamiste ja põhimõtete peale, kui nad naistega kokku puutuvad.

31.

Kõik on läinud, ainult Merihein on jäänud, tema üksi on jäänud oma kolmesopilisse tuppa, kus laulavad kevadetuuled.

Sõnakehvaks on ta muutunud ja tema pisut vimmas piht on veel vimmakamaks saanud. Emand Koorik otsib temaga ajuti juttu, aga ei leia ega leia, nagu oleks Meriheinal juba kõik jutud räägitud.

Merihein mõtleb: käib ja mõtleb, istub ja mõtleb, töötab ja mõtleb, kuni mõtted saavad unistusteks, millest tõusevad uued mõtted. Isegi öösiti ei saa Merihein mõtetest lahti, sest rahutult viskleb ta asemel ja sonib arutuid sõnu, milles oleks nagu juttu kord Tiksist, sestsamast kärbsest. Aga keegi pole teda kuulamas, keegi ei tule hommikul küsima, miks ta öösiti sonib, nagu oleks ta kurjas palavikus.

Jah, kõik on läinud, kõik, Tiksigi on läind.

Merihein oli teisiti mõelnud, Merihein oli mõelnud, et Tiksi jääb. Merihein oli mõelnud,

et algab mingisugune uus, tundmata elu, algab ehk unistuste unistus, millest ta varemalt kirjutanud raamatuid. Aga ei alga midagi, sest Tiksi on läind ja varsti muutub ta unistuseks, nagu Meriheinal neid nii mõnigi on juba varemalt.

Merihein teab nüüd, kui õieti ta tol korral oli aimanud, kõndides üksi mööda tuba ja kahetsedes, et viimaseid palveid polnud sosistanud; Merihein teab veel kord, et ta elus ikka õieti aimanud ja vääriti talitanud, sellepärast ehk ongi talle jäänud kindlamaks varaks ainult unistused.

Võib olla, nõnda on kõige parem. Nõnda elab ta kui munk ja sureb ükskord kui koer: ei ole nutjaid, ei hulujaid, ei pisarsilmi ega nutuvõru tõmblevail huulil.

Nõnda on parem . . .

Aga see parem tuleb ehk pärast. Nüüd tundub, nagu oleks linn sedavõrt tühi, et kivistel tänavatel võidaks pidada klaperjahti jäneste peale; nüüd tundub, kodu on saanud nii õudseks, et Merihein õhtuti töölt tulles unustab susiseva priimuse, unustab ergutavalt lõhnava tee ja kõnnib einet võtmata linnast välja.

Ainuüksi kõnnib ta ja tema samm on harilikust raskem.

Merihein kõnnib seda maanteed mööda, mis viib lääne poole. Siit läksid nad, lausub ta endamisi, siit läksid nad loode poole, läksid hommiku vara, kui teeserval hiilgas kaste ja tolm hoidus maa ligi. Ümberilma reisile läksid nad, nagu Kulno naljatas, läksid rõõmsa meelega, läksid, võib olla, lauldes, naerdes. Merihein ei tea, et Tiksi võib ka siristada kui linnuke lehestikus, ei, seda ei tea Merihein

mitte. Ka Lutvei ei tea seda, seda teab ainult Kulno, kes läks Tiksiga siit loode poole.

Aga tema, Merihein, on alles siin; ta tuleb iga õhtu maanteed mööda lääne poole, isegi vihmaga tuleb ta, aga südaööks pöördub ta ikka linna tagasi, nagu pelgaks ta midagi. Kui ta küllalt kõndinud, istub ta kivile jalgu puhkama, istub tee ääre, kust mööda käib palju rõõmsaid ja nukraid inimesi, kust lähevad ükskõiksedki, istub nagu mõni rändav laulik, kes hakkab kannelt seadma hääle.

Aga ei, Meriheinal pole kannelt käes, temal pole lusti mängida. Ta vaatab ainult veerjaid nurmi, vaatab, kuidas ader on vao vao kõrvale ladunud, peites lehkavat väetist mullapõue; vaatab kuidas mahe muld imeb soojust, kuidas kokku saavad himutseja põrm ja elutsev valgusvaim.

Emakesel-maal on jooksuaeg, emake-maa otsib seltsi kui nugissilmne hirv, emake-maa põleb himude-kirges nagu noor põder, emakemaa ihkab karjuvate laste järele.

Emake-maa saab raskejalgseks, emake-maa saab käima peale, põrmule puhub sigitav valgus elavat õhku ninna.

Vaata, kuidas värskelt pööratud muld mustab, kuidas ta hiilgab, peaaegu lööb kauguses sinetama, nagu unistuste mets siinpool laukaraba, mis aina kasvab ja kasvab, aina tungib peale.

Oodakem veidi, las hakkab loojenev päike verevalt kirgama, küllap siis näed, kuidas mustav maa saab tõmmuks, ei, violetiks, ei, roosaks; Merihein ei tea, ei oska öelda, Merihein tunneb ainult, missuguseks saab siis mustav maa, kui loojenev päike lööb verevalt kirgama.

Maa hakkab kumama, nagu kauge tulekahi sügisööl, maa hakkab tumedalt helendama, nagu lõõtsutaks kullakollast ääsi.

Maa hakkab sädemeid pilduma, maa lööb loitma, maa hakkab leegitsema, maa paneb silmad virvendama, maa saab pimestavalt hiilgavaks, nagu oleks tal osa päikesest.

Virguge, magajad, ärgake, uinujad, heitke pühad raamatud käest, kes te palvetate, ja tulge kumardage põrmu ette, sest põrm on ihkel ja tema himud käivad sigitava valguse järel. Kas te ei näe, et maa on raskejalgseks jäänud, et maa on käima peale saanud elavaga, mis on antud valgusvaimust!

Maa kannatab, maa oigab, maa ägab, maa on suuremas valus, maa on sünnitusvaevas.

Maa hõõgab õnnest, valude ja kannatuste õnnest hõõgab maa, nagu oleks ta kurjas palavikus.

Loojeneva päikse kullakirges maantee ääres kivil istudes tunneb Merihein, kuidas hõõgab maa, kuidas lõõmab põrm.

Ka temasse, istujasse tekib midagi palavikutaolist, tekib iga õhtu, kui ta siin puhkab jalgu.

Ka tema hakkab loitma, ka tema hakkab lõõmama, nagu oleks ta osa sellest oigavast, ägavast põrmust, mida puutunud sigitav valgus.

Oi seda piinavat meeltemängu, oi seda valude õnne, mis Merihein tunneb kivil istudes, kui loojenev päike on kullakirges ja emake-maa lõõmab sünnitusvaevade palavikus!

Veel pole kõik möödas, veel pole elu otsas, kui võib istuda tee ääres, nagu seataks kannelt hääle.

Veel pole kõik mängud mängitud, veel pole kõik laulud lauldud, veel pole kõiki hingekeeli puudutatud, kui ikka veel võib kannatada, kui võib uneta öid unistustega kulutada ja asemel viseldes sonida mõtteta sõnu, nagu piinaks sind kuri palavik.

O, andke aega, andke päivi, andke ilusaid kullakirges õhtuid, andke ööhämarikus unelevaid nurmi, andke kauguses sinetavaid metsi, andke lõhnavaid lillesid, andke kõike, mis tekitab aja, selle suure lepitaja!

Oodake!

Merihein saab valudest võitu, Meriheinas sumbub vaevade palavik, Merihein hakkab jällegi naeratama ja siis istub ta tee ääre kivi otsa jalgu puhkama, istub, nagu seaks ta tõepoolest juba kannelt hääle.

Istub loojeneva päikese kullakirges, kui loidavad lokkavad orased, kui lõõmavad, võib olla, juba rasked pead, istub ja hoiab kannelt käes, oma valude kannelt.

Istub ja ootab, kuni kannatused hakkavad rinnas kõmama, kuni valud saavad sitkeks ja pehmeks, nagu sõtkutud savi, mida võib muljuda ja vormida.

Istub, kuni valud saavad ägavaks põrmuks, mis ihkab valgustava vaimu sigitust; istub, kuni valud hakkavad kõndima, kui poisike, kuni nad hakkavad hüppama, nagu kähära villaga talled aasal; kuni nad heidavad murule maha või istuvad Meriheinaga kivile unistama, aina unistama; kuni nad hakkavad häälitsema, laulma, hõiskama; kuni nad hakkavad siristama kui linnuke, naeru lagistama, nagu lapse suu; kuni nad löövad loitma ja lõõmama nagu emake-maa, kui ta on sünnitusvaevade õndsu-

ses; kuni nad hakkavad virvendama ja helendama, nagu virmaliste vehklev valgus.

Merihein istub, kuni valud saavad eluks ja hingeks, kuni nad saavad tema suureks õnneks, tema õndsusnaeratuseks, tema maiseks lunastuseks.

Siis võtab Merihein oma valud ja teeb neist kõmava kandle ja kandliga istub ta tee ääre, kust käivad mööda rõõmsad ja kurvad inimesed, kust lähevad ükskõiksedki.

Merihein teeb valudest uue pilli, sootuks uue pilli teeb Merihein, ja see laulab kui noor neiu, kes ihkab mehele, huikab kui putkest luik, heliseb kui suur haavakoorest Vene vile, ainult sõrmilised peale, ainult sõrmilised, palju sõrmilisi . . .

Koitjärv, 1916.

Hind 200 Mk.